

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ:
ΝΟΜΙΚΑ, ΗΘΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ
ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ – ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ»**

ΟΝΟΜΑ: ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1203Μ007

ΑΘΗΝΑ 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	iii
Γλωσσάρι.....	iv
Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1: Θεωρία και μεθοδολογία.....	7
1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός όρων.....	7
1.2 Επέμβαση και διεθνείς θεσμοί υπό το πρίσμα των θεωρητικών παραδειγμάτων των Διεθνών Σχέσεων.....	11
1.2.1 Ρεαλισμός / Νεορεαλισμός.....	11
1.2.2 Πλουραλισμός.....	13
1.2.3 Διεθνισμός / Δομισμός.....	14
1.3 Λόγοι επιλογής του ρεαλιστικού παραδείγματος ως ερμηνευτικού μοντέλου.....	15
1.4 Λόγοι επιλογής των συγκεκριμένων περιπτωσιολογικών αναλύσεων.....	18
Κεφάλαιο 2: Ιστορική αναδρομή.....	21
2.1 Επέμβαση στην κλασσική Ελλάδα: Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος.....	21
2.2 Η περίοδος πριν από τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648).....	22
2.3 Από τη Συνθήκη της Βεσφαλίας στο Κονσέρτο της Ευρώπης.....	22
2.4 Η περίοδος του Μεσοπολέμου.....	24
2.5 Η επέμβαση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.....	24
Κεφάλαιο 3: Η επέμβαση στη μεταψυχροπολεμική εποχή και ο ρόλος της διεθνούς οργάνωσης.....	26
3.1 Η κατάρρευση του διπολισμού και η εμφάνιση νέων πηγών αστάθειας..	26
3.2 Ο νέος ρόλος του ΟΗΕ την εποχή της μόνης υπερδύναμης.....	31
Κεφάλαιο 4: Η επέμβαση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.....	36
4.1 Η γέννηση της κρίσης.....	36
4.2 Οι στρατηγικές των εσωτερικών δρώντων.....	38

4.3 Οι στρατηγικές των εξωτερικών δρώντων.....	41
4.3.1 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και οι εθνικές στρατηγικές Γαλλίας, Βρετανίας και Γερμανίας.....	41
4.3.2 Ο ρόλος των Ηνωμένων Εθνών.....	46
4.3.3 Ο «ηγεμονικός» ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών.....	50
4.4 Συμπέρασμα.....	53

Κεφάλαιο 5: Η επέμβαση στο Αφγανιστάν

5.1 Το χρονικό του αφγανικού προβλήματος μέχρι τις 11/9/2001.....	55
5.2 Η ημερομηνία – σταθμός της 11 ^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και η επέμβαση στο Αφγανιστάν.....	58
5.2.1 Ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών.....	58
5.2.2 Οι στρατηγικές των περιφερειακών και εσωτερικών δρώντων.....	64
5.3 Σύγκυση προτεραιοτήτων: Εξάρθρωση τρομοκρατίας ή ανοικοδόμηση;	66
5.4 Συμπέρασμα.....	71

Κεφάλαιο 6: Ηθικά και πολιτικά διλήμματα υπό το φως των περιπτώσιολογικών αναλύσεων.....

6.1 Ηγεμονισμός, διεθνείς θεσμοί και διεθνής κοινωνία.....	73
6.2 Τάξη και δικαιοσύνη.....	77
6.3 Ισχύς και ηθική.....	85

Συμπέρασμα.....

Παράρτημα Ι.....

Χάρτης 1: Βοσνία – Ερζεγοβίνη.....	92
Χάρτης 2: Αφγανιστάν.....	93

Παράρτημα ΙΙ.....

Ψήφισμα 713 του Σ. Α. της 25 / 9 / 1991 για την πρώην Γιουγκοσλαβία.....	95
Ψήφισμα 743 του Σ. Α. της 21 / 2 / 1992 για την πρώην Γιουγκοσλαβία.....	97
Ψήφισμα 770 του Σ. Α. της 13 / 8 / 1992 για τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.....	99
Ψήφισμα 816 του Σ. Α. της 31 / 3 / 1993 για τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.....	101

Ψήφισμα 1373 του Σ. Α. της 28 / 9 / 2001 για απειλές κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας από τρομοκρατικές πράξεις.....	103
Ψήφισμα 1386 του Σ. Α. της 20 / 12 / 2001 για την κατάσταση στο Αφγανιστάν.....	107
Ψήφισμα 1401 του Σ. Α. της 28 / 3 / 2002 για την κατάσταση στο Αφγανιστάν.....	110
Ψήφισμα 1510 του Σ. Α. της 13 / 10 / 2003 για την κατάσταση στο Αφγανιστάν.....	112
Βιβλιογραφία.....	114

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ιδέα για την παρούσα εργασία γεννήθηκε όταν ακόμη φοιτούσα στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών. Συγκεκριμένα, είχα γράψει μία εργασία με θέμα «Η κρίση του Αφγανιστάν και οι δυσκολίες εδραίωσης της ειρήνης» στο πλαίσιο του μαθήματος «Διεθνείς Διενέξεις και Πολυμερής Διπλωματία» της κυρίας Ειρήνης Χειλά. Ήταν μέσα από αυτό το μάθημα που απέκτησα το σημερινό ενδιαφέρον για μία σειρά ζητημάτων όπως η επέμβαση, η εθνοτική σύγκρουση και η εδραίωση της ειρήνης (peacebuilding). Μετά την είσοδό μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών αποφάσισα να προχωρήσω οριστικά στη συγγραφή της διατριβής. Εννοείται ότι τα όποια λάθη και παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τον γράφοντα.

Υπήρξαν πολλοί άνθρωποι οι οποίοι με βοήθησαν σε αυτή την κοπιαστική δουλειά, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στο διάστημα της συγγραφής αλλά και στην αναζήτηση και κατηγοριοποίηση του υλικού. Πριν από όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου οι οποίοι μού έχουν συμπαρασταθεί ψυχολογικά και υλικά περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, μεγάλο μέρος των οποίων ολοκληρώθηκε ενώ είχα ήδη αρχίσει να εργάζομαι. Το παρόν πόνημα είναι αφιερωμένο σε αυτούς και ελπίζω να τους κάνει υπερήφανους.

Η συνδρομή της κυρίας Ειρήνης Χειλά, η οποία μού έκανε την τιμή να αναλάβει την επίβλεψη της διατριβής μου, υπήρξε τεράστια και η απλή αναφορά στη βοήθειά της δεν επαρκεί για να την περιγράψει. Οι καίριες επισημάνσεις της, η βοήθειά της σε ζητήματα βιβλιογραφίας και οι κατ' ιδίαν συζητήσεις μας επί σημαντικών ζητημάτων υπήρξαν ανεκτίμητες. Κρίσιμη για την πληρότητα της διατριβής υπήρξε και η βοήθεια της κυρίας Μαριλένας Κοππά, ιδιαίτερα όσον αφορά στην ανάλυση της επέμβασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.

Τέλος, θα ήθελα να βοηθήσω την υποψήφια διδάκτορα Βίκη Φλώρου η οποία πέρα από πολύ καλή φίλη με βοήθησε με τις υποδείξεις της σε θέματα βιβλιογραφίας. Επίσης τους δύο συμφοιτητές μου Βασίλη Κοκκορέ και Σταύρο Χολή, διότι η αμοιβαία συνεργασία μας σε ζητήματα βιβλιογραφίας αλλά και σε μεθοδολογικά προβλήματα των διατριβών μας ήταν για εμένα χρήσιμη και εποικοδομητική.

Αθήνα, Οκτώβριος 2005

Γλωσσάρι

ΔΕΕ Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕ Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚ Ευρωπαϊκή Κοινότητα

ΕUFOR European Union Force

IFOR Implementation Force

ISAF International Security Assistance Force

ΚΕΠΠΑ Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας

NATO North Atlantic Treaty Organization

NSC National Security Council

ΟΑΣΕ Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

PRTs Provincial Reconstruction Teams

SC Security Council

SFOR Stabilisation Force

UN United Nations

UNAMA United Nations Assistance Mission in Afghanistan

UNPROFOR (I & II) United Nations Protection Force (I & II)

Στους γονείς μου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο της επέμβασης δεν είναι κάτι νέο στη διεθνή πολιτική. Ήδη από την αρχαιότητα, οι κρατικοί δρώντες χρησιμοποίησαν διάφορους τρόπους για να επιτύχουν τους πολιτικούς τους σκοπούς. Πέρα από τον πόλεμο, ο οποίος είναι η πιο ακραία μορφή δράσης με σκοπό να πειστεί ένας αντίπαλος να προσαρμόσει τις επιλογές του, τα κράτη αξιοποίησαν την επέμβαση ώστε να μεταβάλλουν προς όφελός τους την εσωτερική πολιτική κατάσταση ενός άλλου κράτους. Η επέμβαση υπαγορευόταν από διαφορετικές κάθε φορά αιτίες που είχαν σχέση είτε με τη μεταβολή των πολιτικών ισορροπιών στο κράτος – στόχο είτε με τη διατήρησή τους.

Στη σημερινή εποχή, περίπου 15 χρόνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ο ρόλος και η φύση της διεθνούς επέμβασης έχουν αποκτήσει νέο ενδιαφέρον. Σε μια περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από αυξανόμενο αριθμό εσωτερικών συγκρούσεων, από τη συνεπακόλουθη αύξηση του αριθμού των «αποτυχημένων κρατών» (failed states) και από την ανάδυση νέων μορφών σύγκρουσης και κινδύνων, με σπουδαιότερο όλων αυτών της διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας, ο διεθνής παράγων αναζητεί τρόπους προώθησης και εμπέδωσης της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Στο σημείο αυτό ανακύπτει το κρίσιμο ερώτημα: Είναι αναγκαία η επέμβαση για τον σκοπό αυτό; Και αν ναι, υπό ποιές προϋποθέσεις;

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει την έννοια της επέμβασης στη μεταψυχροπολεμική εποχή. Πιο συγκεκριμένα, θα εστιάσει στον εντοπισμό της ύπαρξης αλλαγών στο φαινόμενο της επέμβασης και στην ανάλυση αυτών των αλλαγών, εφ' όσον διαπιστωθεί ότι υπάρχουν. Μέσα από τις περιπτωσιολογικές αναλύσεις θα επιχειρηθεί να δοθούν απαντήσεις σε τέσσερα βασικά ερωτήματα: α) ποιός επεμβαίνει; β) γιατί επεμβαίνει; γ) πώς επεμβαίνει; δ) πού επεμβαίνει;

Ένα σημείο – κλειδί το οποίο πρέπει να επισημανθεί και να εξετασθεί είναι το κατά πόσον η επέμβαση έχει απωλέσει τον παραδοσιακό της ρόλο ως όχημα για την εξυπηρέτηση των πολιτικών συμφερόντων ενός κράτους και έχει μετατραπεί σε έναν μηχανισμό για την προώθηση αρχών οικουμενικής απήχησης, συγκεκριμένα των φιλελεύθερων αξιών της Δύσης, με σκοπό την εμπέδωση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας.

Αυτή η άποψη αντλεί από τη θέση ότι υπάρχει μία διεθνής κοινωνία κρατών εντός της οποίας οι σχέσεις των μελών της διαπνέονται από αλληλεγγύη για τα δεινά

των άλλων. Ο συλλογισμός προχωρά στη διαπίστωση ότι οι αρχές της κρατικής κυριαρχίας, της μη επέμβασης και της εθνικής αυτοδιάθεσης, οι οποίες συνιστούν τα θεμέλια του διεθνούς συστήματος και του Διεθνούς Δικαίου, δεν θα πρέπει να λειτουργούν αποτρεπτικά στην ανάληψη μίας επέμβασης.

Οι φιλελεύθερες αξίες που προβλήθηκαν από τη Δύση μετά τον Ψυχρό Πόλεμο ως νομιμοποιητική βάση για επεμβάσεις εστιάζουν σε δύο πτυχές. Η πρώτη αφορά στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα σε εσωτερικές συγκρούσεις. Η δεύτερη σχετίζεται με την αποκατάσταση ή την εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων. Αυτή η πτυχή βασίζεται στη θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης (democratic peace), σύμφωνα με την οποία οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους. Τα δημοκρατικά ιδεώδη μπορούν να αμβλύνουν τα αίτια πολέμου τόσο στο εσωτερικό των κρατών όσο και σε επίπεδο διακρατικών σχέσεων.

Η συζήτηση περί των επεμβάσεων στη μεταψυχροπολεμική εποχή πρέπει λοιπόν να ειπωθεί μέσα από ένα τριπλό πρίσμα: νομικό, ηθικό και πολιτικό. Το πρώτο αφορά στη σχέση της επέμβασης με την αρχή της κυριαρχίας. Μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής συζήτησης επικεντρώθηκε στην προσαρμογή της έννοιας της κυριαρχίας στις αλλαγές που προκάλεσε στο διεθνές σύστημα το τέλος του διπολισμού. Το κρίσιμο σημείο είναι σε ποιες περιπτώσεις πρέπει να αναιρείται η προστασία που προσφέρει η αρχή της μη επέμβασης, η οποία παραδοσιακά έχει χαρακτηριστεί νομικά και ηθικά απορριπτέα. Επομένως, η επέμβαση είναι νόμιμη ή παράνομη; Και ποιά είναι η αρμόδια αρχή που αποφασίζει / εξουσιοδοτεί για την ανάληψη μίας επέμβασης; Είναι ένα κράτος, μία ομάδα κρατών ή ένας διεθνής θεσμός;

Το δεύτερο αφορά στις ηθικές αρχές, η επίκληση των οποίων μπορεί να προσφέρει νομιμοποιητική βάση για πραγματοποίηση επεμβάσεων. Το πρόβλημα με την ηθική διάσταση συμπυκνώνεται στο ερώτημα: Ποιός ορίζει τι είναι ηθικό στη διεθνή πολιτική; Πού εδράζεται η ηθική, στα κράτη ή σε μία διεθνή κοινωνία κρατών; Η ηθική ταυτίζεται με τη δικαιοσύνη; Αν ναι, τότε η δικαιοσύνη έπεται ή προηγείται της διεθνούς τάξης; Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, οι αρχές οικουμενικής απήγησης που ήλθαν στο προσκήνιο, όπως η προώθηση της δημοκρατίας, της ελεύθερης οικονομίας και της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ήταν δυτικής προέλευσης. Πόσο αποδεκτές μπορούν να γίνουν οι αρχές αυτές από τρίτα κράτη;

Η τρίτη διάσταση της έννοιας της επέμβασης είναι πολιτική. Στο πλαίσιο αυτής εξετάζεται αν τα κράτη που επεμβαίνουν έχουν συμφέρον να το πράξουν και αν στις ενέργειές τους καθοδηγούνται από συγκεκριμένες αρχές, όπως η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ή κανονιστικούς περιορισμούς, όπως ο σεβασμός της κρατικής κυριαρχίας. Η χρήση της επέμβασης για μονομερείς πολιτικούς σκοπούς περιορίστηκε στη μεταψυχροπολεμική περίοδο από την τάση των κρατών να λειτουργούν εντός πολυμερούς πλαισίου ώστε οι πράξεις τους να απολαμβάνουν της απαραίτητης διεθνούς νομιμοποίησης.

Οι διεθνείς θεσμοί, με προεξάρχοντα τα Ηνωμένα Έθνη, είδαν τον ρόλο τους να αναβαθμίζεται καθώς απηλλάγησαν από τις αγκυλώσεις του Ψυχρού Πολέμου. Το πεδίο δράσης του ΟΗΕ διευρύνθηκε σημαντικά. Παρ' όλα αυτά όμως, οι διεθνείς θεσμοί απεδείχθησαν λειτουργικοί μόνο εφ' όσον δεν έθιγαν ζωτικά κρατικά ή συμμαχικά συμφέροντα. Όταν αυτό συνέβη, όπως στις περιπτώσεις των επεμβάσεων στην πρώην Γιουγκοσλαβία, οι κρατικοί δρώντες δεν δίστασαν είτε να περιορίσουν τη δράση των διεθνών θεσμών (Βοσνία – Ερζεγοβίνη) είτε να την παρακάμψουν (Κοσσυφοπέδιο).

Η άποψη περί ενίσχυσης του πολυμερούς πλαισίου εντός του οποίου θα λαμβάνει χώρα μία επέμβαση είναι μάλλον υπερβολική. Η συγκεκριμένη άποψη ευδοκίμησε στους κόλπους της Δύσης και για τον λόγο αυτό χώρες με κύρος και επιρροή, όπως η Ρωσία και η Κίνα, όσο και χώρες στην περιφέρεια της Δύσης την αντιμετώπισαν επιφυλακτικά. Η Δύση, υπό αμερικανική ηγεμονία, θεώρησε τους διεθνείς θεσμούς ως το κατάλληλο πλαίσιο δράσης υπό την προϋπόθεση, άλλοτε ρητή και άλλοτε σιωπηρή, ότι οι αξίες και οι στρατηγικές της προτεραιότητας θα λαμβάνονται σοβαρά υπόψη.

Η βασική υπόθεση¹ εργασίας της παρούσας διατριβής είναι ότι τα κίνητρα των επεμβάσεων στη μεταψυχροπολεμική εποχή παραμένουν πολιτικά. Η επέμβαση παραμένει ένα μέσο για την επίτευξη των συμφερόντων ενός κράτους ή των συμμάχων του. Αν ο πήχης των διακυβευόμενων συμφερόντων παραμένει χαμηλός, τότε η επέμβαση δεν συνιστά πρώτη επιλογή ακόμη και αν συντρέχουν σοβαροί ανθρωπιστικοί λόγοι, όπως απέδειξε η περίπτωση της γενοκτονίας στη Ρουάντα το 1994 ή η σημερινή κατάσταση στην επαρχία Νταρφούρ του Σουδάν. Η ισχύς και το εθνικό συμφέρον κυριαρχούν στις ιεραρχήσεις των κρατικών δρώντων, όπως

¹ Για τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα διατριβή βλέπε Stephen van Evera, *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000.

προτείνει το ρεαλιστικό παράδειγμα που θα χρησιμεύσει ως αναλυτικό μοντέλο στην παρούσα διατριβή.

Επιπλέον, η αύξηση των επεμβάσεων μετά το 1989 δεν οφείλεται στη διάδοση των φιλελεύθερων αξιών της Δύσης όπως πρεσβεύει το νεοφιλελεύθερο παράδειγμα, αλλά στην εμφάνιση του αμερικανικού ηγεμονισμού. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι σύμμαχοί τους στους κόλπους της Δύσης, καταλαμβάνοντας προνομιακή θέση στο διεθνές σύστημα, έχουν τη δυνατότητα να προωθούν τις εσωτερικές τους αξίες με σκοπό την εμπέδωση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Οι επεμβάσεις αποτελούν ένα μέσο για την υλοποίηση αυτού του σκοπού.

Ο αμερικανικός ηγεμονισμός αποτελεί επακόλουθο της ασυμμετρίας ισχύος που επικρατεί στη διεθνή πολιτική μετά την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Πρέπει να σημειωθεί ότι όσο περισσότερο διευρύνεται το χάσμα ισχύος, τόσο περισσότερο ενισχύεται η τάση μονομερών επεμβάσεων. Και αυτό διότι οι ηγεμονικές δυνάμεις θεωρούν τους διεθνείς θεσμούς ως οχήματα εξυπηρέτησης των στόχων τους και όταν οι τελευταίοι εμποδίζουν τα περιθώρια ευελιξίας τους τείνουν να τους περιθωριοποιούν.

Ως ανεξάρτητη μεταβλητή εκλαμβάνεται λοιπόν η πρόθεση των ηγεμονικών κρατών να χρησιμοποιήσουν την επέμβαση και τους διεθνείς θεσμούς (εξαρτημένες μεταβλητές) ως οχήματα προώθησης των συμφερόντων τους, διεύρυνσης της ισχύος τους και σταθεροποίησης του διεθνούς συστήματος προς όφελός τους. Υπάρχουν επίσης δύο θεμελιώδεις μεταβλητές συνθήκης που εξηγούν το προαναφερθέν φαινόμενο. Η πρώτη είναι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η δεύτερη είναι οι τρομοκρατικές επιθέσεις της Αλ Κάιντα στις ΗΠΑ στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, οι οποίες απετέλεσαν τη θρυαλίδα για μία μονομερή στροφή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.

Οι περιπτωσιολογικές αναλύσεις της παρούσας διατριβής, συγκεκριμένα οι επεμβάσεις στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και στο Αφγανιστάν, επελέγησαν για να ενισχύσουν τη βασική υπόθεση εργασίας. Όσον αφορά στην πρώτη, η οποία αποτελεί κλασσικό παράδειγμα ανθρωπιστικής επέμβασης, το ενδιαφέρον θα εστιασθεί κυρίως στα γεγονότα που οδήγησαν στην ηγεμονική μεσολάβηση των ΗΠΑ. Οι αναφορές στα γεγονότα που ακολούθησαν τη Συμφωνία του Dayton με την οποία τερματίστηκε ο εμφύλιος πόλεμος θα είναι περιορισμένες σε εκείνα τα σημεία που διευκολύνουν την ανάλυση.

Από τη μελέτη της συγκεκριμένης περίπτωσης καταδεικνύεται α) η αδυναμία των διεθνών θεσμών να λειτουργήσουν αποτελεσματικά εξαιτίας των αντικρουόμενων κρατικών συμφερόντων μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, β) η απόσταση λόγων και έργων των δυτικών κρατών, ιδιαίτερα η απόσταση μεταξύ επίκλησης υψηλών ιδεωδών και ανάληψης δράσης για την εφαρμογή τους και γ) η τάση των κρατών, ιδιαίτερα των ηγεμονικών, να λειτουργούν με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και την κατάληψη ή διατήρηση θέσης και ρόλου στο διεθνές σύστημα .

Όσον αφορά στην επέμβαση στο Αφγανιστάν, αυτή απετέλεσε το ξεκίνημα μίας νέας εποχής. Η απόφαση των ΗΠΑ να μην αξιοποιήσουν τη διεθνή αλληλεγγύη μετά τις επιθέσεις της 11/9/2001 και να επιλέξουν μία μονομερή οδό κατά την εκτέλεση της επέμβασης, συνοδευόμενες μόνο από ένα μικρό «συνασπισμό προθύμων» κρατών (coalition of the willing), έδειξε ότι τα πολιτικά κίνητρα και η ανάγκη στρατηγικής ευελιξίας ανάγονται από τα κράτη υψηλότερα στην κλίμακα των κριτηρίων λήψης αποφάσεων σε σχέση με οικουμενικές αξίες. Η στρατηγική αυτή αποτελεί πλήγμα για το σύστημα συλλογικής ασφαλείας, καθώς καταδεικνύει ότι η διεθνής συνεργασία προαπαιτείται και δεν διαμορφώνεται μέσω αυτού.

Στην περίπτωση του Αφγανιστάν, η ανάλυση θα επεκταθεί και στην περίοδο μετά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ο λόγος είναι ότι το Αφγανιστάν απετέλεσε το πρώτο πεδίο της αμερικανικής στρατηγικής για δημοκρατικό μετασχηματισμό της Μέσης Ανατολής ώστε να αναχαιτισθεί η απειλή της τρομοκρατίας, ακόμη και διά της χρήσης βίας όπου αυτό κριθεί απαραίτητο. Το πρόβλημα της αμερικανικής προσέγγισης είναι ότι τη στιγμή που διακηρύττει υψηλές αρχές αρνείται να δεσμεύσει τους απαραίτητους πόρους για να ενισχύσει το έργο του ΟΗΕ, ο οποίος εκλήθη μετά το πέρας των στρατιωτικών επιχειρήσεων να αναλάβει το δύσκολο έργο της ανοικοδόμησης. Η δράση του όμως υπάγεται στους περιορισμούς που θέτουν οι αμερικανικές στρατηγικές προτεραιότητες.

Το διακύβευμα του εκδημοκρατισμού υπήρξε εμφανές από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Είναι όμως η πρώτη φορά που διατυπώνεται με τόσο επίσημο τόνο, συνδυάζοντας στοιχεία εθνικισμού, μεσσιανισμού και επαναστατισμού. Η νέα αμερικανική στρατηγική ενέχει βαθιές προεκτάσεις για το διεθνές σύστημα, ιδιαίτερα όσον αφορά στις σχέσεις τάξης – δικαιοσύνης και ισχύος – ηθικής. Η στρατηγική αυτή εκπορεύεται από τον αμερικανικό ηγεμονισμό που με τη σειρά του εδράζεται στην ασυμμετρία ισχύος. Η επίκληση επαναστατικών ιδεών αντλούμενων από το εσωτερικό πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ και η εμφύτευσή τους σε διαφορετικές

κοινωνίες με σκοπό την εμπέδωση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας δεν αποτελούν αποτελεσματικά μέσα για την άμβλυση των συνεπειών των αιτιών πολέμου. Οι επαναστατικές ιδέες δύνανται να οδηγήσουν σε περαιτέρω αύξηση του αριθμού των επεμβάσεων ως μέσου για την εγκαθίδρυση μίας διεθνούς τάξης που να εξυπηρετεί τους σκοπούς και τα συμφέροντα της υπερδύναμης και να φέρουν τις ΗΠΑ σε αντίθεση ακόμη και με παραδοσιακούς συμμάχους τους.

Το πρώτο κεφάλαιο της διατριβής ξεκινά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό ορισμένων όρων και την επιλογή των μεθοδολογικών εργαλείων και των περιπτωσιολογικών αναλύσεων. Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται μία σύντομη ιστορική αναδρομή της έννοιας της επέμβασης και στο τρίτο αναλύονται οι αλλαγές στην έννοια της επέμβασης στη μεταψυχροπολεμική εποχή και ο ρόλος της διεθνούς οργάνωσης. Τα κεφάλαια 4 και 5 αφορούν στις περιπτωσιολογικές αναλύσεις των επεμβάσεων σε Βοσνία – Ερζεγοβίνη και Αφγανιστάν. Το κεφάλαιο 6 αναλύει τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις περιπτωσιολογικές αναλύσεις. Τέλος, στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων επιχειρείται η συμπύκνωση των βασικών θέσεων της μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός όρων

Η συζήτηση περί του ρόλου της επέμβασης στη διεθνή πολιτική προϋποθέτει τον ορισμό της έννοιας. Η επέμβαση είναι «η εξαναγκαστική παρέμβαση, από ένα έξωθεν μέρος ή μέρη, στη σφαίρα της δικαιοδοσίας ενός κυρίαρχου κράτους ή ευρύτερα μίας ανεξάρτητης πολιτικής κοινότητας. Με αυτή την έννοια, η επέμβαση μπορεί να είναι βίαιη ή μη βίαιη (όπως όταν λαμβάνει τη μορφή οικονομικού εξαναγκασμού). Μπορεί να είναι άμεση ή έμμεση (όπως όταν μία μείζων δύναμη χρησιμοποιεί μία ήσσονα δύναμη ως αντιπρόσωπο ή πληρεξούσιο). Μπορεί να είναι ανοιχτή ή μυστική (όπως όταν τα μέσα που χρησιμοποιούνται βρίσκονται υπό τον έλεγχο των μυστικών υπηρεσιών). Το έξωθεν μέρος μπορεί να είναι ένα κράτος, μία ομάδα κρατών, αλλά επίσης ... ένας διεθνής οργανισμός... Η παρέμβαση σημειώνεται στη δικαιοδοσία ενός κράτους επί της επικράτειάς του, των υπηκόων του, του δικαιώματος να καθορίζει τις εσωτερικές υποθέσεις του ή τις εξωτερικές του σχέσεις».²

Επομένως, η επέμβαση είναι μία προσπάθεια επηρεασμού της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης μίας κρατικής οντότητας, η οποία όμως περιλαμβάνει το στοιχείο του εξαναγκασμού. Ο εξαναγκασμός μπορεί να είναι τόσο σαφής (explicit), μέσω της απειλής ή της χρήσης βίας, όσο και σιωπηρός / υπονοούμενος (implicit), όπως η παροχή αμοιβών χρηματικής ή άλλης μορφής για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων ή η προπαγάνδα.³

Το στοιχείο της χρήσης βίας είναι ιδιαίτερα κρίσιμο διότι βοηθά στη διάκριση της επέμβασης από άλλες πράξεις που συνιστούν παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους.⁴ Επιπλέον, βοηθά στην κατηγοριοποίηση της επέμβασης σε ήπια και σκληρή. Στην πρώτη περίπτωση, η έμφαση δίνεται σε επιλογές όπως οι διπλωματικές ή οικονομικές κυρώσεις, ενώ στη δεύτερη επιλέγεται η απειλή ή η

² Hedley Bull, «Introduction» στο Hedley Bull (ed.), *Intervention in World Politics*, Oxford: Oxford University Press, 1984, σ. 1.

³ Stanley Hoffmann, «The Problem of Intervention» στο Bull, ό.π., σ. 9. Για τη διάκριση αυτή βλέπε επίσης Rosalyn Higgins, «Intervention and International Law», ό.π., σσ. 30 – 36.

⁴ Βλέπε James N. Rosenau, «Intervention as a Scientific Concept», *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 13, No. 3 (Jan. 1969), σ. 153.

χρήση βίας.⁵ Παράλληλα, η επέμβαση πρέπει να διακρίνεται από τον πόλεμο, αν και πολλές φορές τα όρια είναι δυσδιάκριτα.⁶ Το στοιχείο – κλειδί στο σημείο αυτό είναι η συγκατάθεση του κράτους – στόχου. Αν το τελευταίο δεν παρέχει τη συναίνεσή του, τότε συνήθως τείνει να θεωρεί την επέμβαση ως πράξη πολέμου. Γενικότερα, η διάκριση μεταξύ επέμβασης ή πολέμου εξαρτάται από την οπτική γωνία υπό την οποία κάθε πλευρά θεωρεί το φαινόμενο.

Η επέμβαση στα εσωτερικά ενός κράτους θεωρείται νομικά και ηθικά απορριπτέα. Σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών [Άρθρο 2 (7)], η μη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους αποτελεί θεμελιώδη αρχή του Διεθνούς Δικαίου. Ο Hedley Bull επισημαίνει πάντως πέντε περιπτώσεις όπου ο κανόνας αυτός μπορεί να παραμεριστεί.⁷ Πρόκειται για περιπτώσεις α) πρόσκλησης από μία κυβέρνηση, β) αντι – επέμβασης, με σκοπό να βοηθηθεί ένα κράτος να αποκρούσει μία επέμβαση που κάποιο άλλο κράτος έχει ήδη ξεκινήσει εναντίον του, γ) αυτοάμυνας, δ) προστασίας πληθυσμών των οποίων τα δικαιώματα καταπατώνται από μία αυταρχική ηγεσία και ε) συλλογικής επέμβασης, ιδιαίτερα υπό την αιγίδα του ΟΗΕ.

Ιδιαίτερη σημασία προσλαμβάνει στη σημερινή συγκυρία η κατηγορία που αναφέρεται στην προστασία των δικαιωμάτων πληθυσμών από παραβιάσεις της ηγεσίας, λόγος που θα μπορούσε να νομιμοποιήσει την ανθρωπιστική επέμβαση. Επιχειρώντας να την προσαρμόσουμε στην μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα, θα μπορούσαμε να ορίσουμε την ανθρωπιστική επέμβαση ως «την απειλή ή τη χρήση βίας διαμέσου κρατικών συνόρων από ένα κράτος (ή ομάδα κρατών) με σκοπό την πρόληψη ή τον τερματισμό εκτεταμένων και σοβαρών παραβιάσεων των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ατόμων άλλων από τους υπηκόους του επεμβαίνοντος κράτους, χωρίς την έγκριση του κράτους εντός της επικράτειας του οποίου ασκείται

⁵ Stanley Hoffmann, «Intervention: should it go on, can it go on?» στο Deen K. Chatterjee and Don E. Scheid (eds), *Ethics and Foreign Intervention*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, σσ. 22 – 23.

⁶ Στις περιπτώσεις του Κοσσυφοπεδίου το 1999 και του Αφγανιστάν το 2001, η αμερικανική επέμβαση ήταν ουσιαστικά πόλεμος μεταξύ δύο κυρίαρχων κρατών. Ωστόσο, το γεγονός ότι και τις δύο φορές ακολούθησε η προσπάθεια αλλαγής των εσωτερικών πολιτικών δομών κατά τη διάρκεια οικοδόμησης της ειρήνης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ορθότερος χαρακτηρισμός αυτών των περιπτώσεων θα ήταν ως επεμβάσεις.

⁷ Ο.π., σσ. 2 – 3.

βία».⁸ Στον ορισμό αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται η επέμβαση μέσω της επιβολής κυρώσεων καθώς και εκείνη για την προστασία υπηκόων του επεμβαίνοντος κράτους.

Σύμφωνα με μία άποψη, η ανθρωπιστική επέμβαση έχει ως βασικό σκοπό την προστασία πληθυσμών και όχι τον επηρεασμό της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης ενός κράτους. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι το στοιχείο του εξαναγκασμού παραμένει παρόν με σκοπό τη μεταβολή της συμπεριφοράς των εμπλεκομένων δρώντων και σε εξαιρετικές περιπτώσεις ακόμη και την αλλαγή ή επιβολή πολιτικών δομών.⁹ Όπως επισημαίνει ο Adam Roberts, διαχρονικά «η ανάμιξη κυβερνήσεων σε ανθρωπιστικές δράσεις οφειλόταν πολύ σε πολιτικές εκτιμήσεις που συχνά είχαν μία χροιά *realpolitik*».¹⁰

Η έννοια της επέμβασης συνδέεται με αυτή της κρατικής κυριαρχίας, η οποία αποτελεί τη θεμελιώδη αρχή των διεθνών σχέσεων. Η παραδοσιακή κατανόηση της κυριαρχίας δίνει έμφαση στη νομική της πτυχή. Τα κράτη ασκούν δικαιοδοσία σε μία συγκεκριμένη εδαφική περιοχή και διατηρούν αυτονομία στην άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής. Εφ' όσον δεν υπάρχει μία υπερεθνική αρχή πάνω από τα κράτη είναι, τουλάχιστον από νομική άποψη, ισότιμα μεταξύ τους. Η κυριαρχική ισοτιμία των κρατών αναγνωρίζεται στο Άρθρο 2 (1) του Χάρτη. Σε αυτή τη θέση στηρίζονται οι αρχές της μη χρήσης βίας [Άρθρο 2 (4)] αλλά και της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών [Άρθρο 2 (7)].

Πέρα από τη νομική ύπαρξη και η πολιτική πτυχή της κυριαρχίας. Σύμφωνα με αυτή, η κυριαρχία έχει διαβαθμίσεις και συνδέεται με την ικανότητα του κράτους να ρυθμίζει τις εσωτερικές του υποθέσεις και τις σχέσεις με τους πολίτες του.¹¹ Σε αυτή τη θέση στηρίχθηκαν οι απόψεις περί «κυριαρχίας ως υπευθυνότητας» που

⁸ J. L. Holzgrefe, «The humanitarian intervention debate» στο J. L. Holzgrefe and Robert O. Keohane (eds), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, σ. 18.

⁹ Σχετικά με τις επεμβάσεις σε Βοσνία – Ερζεγοβίνη και Αφγανιστάν θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι πολιτικές δομές που υιοθετήθηκαν μετά το τέλος των εχθροπραξιών εν πολλοίς επεβλήθησαν από τις επεμβαίνουσες δυνάμεις.

¹⁰ Adam Roberts, *Humanitarian Action in War*, Adelphi Paper 305, (Oxford: Oxford University Press for the IISS, 1996), σ. 8.

¹¹ Thomas G. Weiss and Jarat Chopra, «Sovereignty under Siege: From Intervention to Humanitarian Space» στο Gene M. Lyons – Michael Mastanduno (eds), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1995, σ. 100. Στο ίδιο πλαίσιο, οι Fixdal και Smith διακρίνουν μεταξύ πραγματικής, ουσιαστικής (substantive) κυριαρχίας και επίσημης, τυπικής (formal) κυριαρχίας. Η πρώτη, η οποία ταυτίζεται με την πολιτική πτυχή, αφορά στην υλική ικανότητα του κράτους να ρυθμίζει τις εσωτερικές του υποθέσεις και μετράται σε βαθμό. Η δεύτερη, η οποία ταυτίζεται με την νομική πτυχή, σημαίνει ότι δεν υπάρχει μία αρχή ανώτερη του κράτους, σημείο στο οποίο βασίζεται η μη επέμβαση. Βλέπε Mona Fixdal and Dan Smith, «Humanitarian Intervention and Just War», *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2 (Nov. 1998), σ. 292.

απετέλεσαν τον πυρήνα των ανθρωπιστικών επεμβάσεων μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και θα αναλυθούν εκτενέστερα παρακάτω.

Πολλοί αναλυτές έχουν επισημάνει ότι η άποψη περί απόλυτης κρατικής κυριαρχίας ουσιαστικά δεν υπήρξε ποτέ και ότι οι ηγέτες την παρέκαμπταν όταν κάτι τέτοιο συνήδε με τα συμφέροντά τους. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις του Stephen Krasner. Αυτός διακρίνει τέσσερις τύπους κυριαρχίας: α) διεθνής νομική κυριαρχία, β) βεστφαλιανή κυριαρχία, γ) εσωτερική κυριαρχία, δ) κυριαρχία αλληλεξάρτησης. Επικεντρώνοντας την προσοχή στους δύο πρώτους επισημαίνει ότι η διεθνής νομική κυριαρχία αναφέρεται σε πρακτικές που συνδέονται με την αμοιβαία αναγνώριση μεταξύ εδαφικών οντοτήτων οι οποίες διαθέτουν δικαιοδοτική ανεξαρτησία, ενώ η βεστφαλιανή κυριαρχία βασίζεται στην εδαφικότητα και στη μη επέμβαση. Στη συνέχεια διακρίνει τέσσερις τύπους παράκαμψης της κυριαρχίας: α) τη σύμβαση, β) το συμβόλαιο, γ) τον εξαναγκασμό και δ) την επιβολή. Τονίζει ότι οι ηγέτες των κρατικών δρώντων κάνουν τις επιλογές τους με βάση τη λογική των αναμενόμενων συνεπειών, διότι στο διεθνές περιβάλλον οι κανόνες είναι λιγότερο ασφυκτικοί. Η κατανομή ισχύος και τα συμφέροντα καθοδηγούν σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά τους. Ο θεσμός της κυριαρχίας είναι μεν ανθεκτικός, αλλά απολαμβάνει χαμηλή θεσμοποίηση διότι οι θεσμοί δεν είναι ποτέ απολύτως εμπεδωμένοι στο διεθνές σύστημα.¹²

Ένα τελευταίο ζήτημα το οποίο πρέπει να μας απασχολήσει είναι ο τύπος των δρώντων που επεμβαίνουν. Μετά τη Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648), η οποία έθεσε τις βάσεις του διακρατικού συστήματος, ο βασικός διεθνής δρώντας που επενέβαινε ήταν τα κράτη. Ωστόσο, στη μεταψυχροπολεμική εποχή έχει αναβαθμιστεί σημαντικά ο ρόλος μη κρατικών δρώντων, ιδιαίτερα των διεθνών θεσμών,¹³ οι οποίοι είχαν καθηλωθεί ανενεργοί κατά τη διάρκεια του διπολισμού. Η εξέλιξη αυτή γέννησε μία αισιοδοξία περί στενότερης διεθνούς συνεργασίας και υπέρβασης των εθνικών συμφερόντων, η οποία δοκιμάστηκε σκληρά στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Αυτό το σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό διότι όπως θα επιχειρηθεί να αποδειχθεί στην παρούσα μελέτη, οι διεθνείς θεσμοί αποτελούν εξαρτημένη μεταβλητή της ισχύος και του κρατικού συμφέροντος. Επομένως, οι επεμβάσεις τους στηρίζονται στην

¹² Για μία ενδιαφέρουσα ανάλυση αυτής της θέσης βλέπε Stephen D. Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton: Princeton University Press, 1999, ιδιαίτερα τα κεφάλαια 1 – 2.

¹³ Για μία διάκριση των διεθνών θεσμών σε α) διεθνείς κυβερνητικούς και μη – κυβερνητικούς οργανισμούς, β) διεθνή καθεστώτα και γ) διεθνή έθιμα ή συμβάσεις βλέπε Δημήτρης Κώνστας – Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις: Συνέχεια και Μεταβολή*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1997, σσ. 255 – 290.

ιεράρχηση των κρατικών συμφερόντων, ιδιαίτερα από τις ηγεμονικές δυνάμεις του συστήματος.

1.2 Επέμβαση και διεθνείς θεσμοί υπό το πρίσμα των θεωρητικών παραδειγμάτων των Διεθνών Σχέσεων

Η κατάρρευση του διπολισμού γέννησε την ελπίδα ότι οι διεθνείς θεσμοί θα αναβαθμίζονταν, διευκολύνοντας τη διεθνή συνεργασία, ενώ η φιλελεύθερη προσέγγιση των διεθνών σχέσεων θα μπορούσε να αποτελέσει οδηγό για μία πιο ειρηνική διεθνή τάξη, βασισόμενη στη δημοκρατία, στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην οικονομία της αγοράς.

Η αλυσίδα των διεθνών επεμβάσεων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και του πρώτου μισού της τρέχουσας δεκαετίας πυροδότησε μία τεράστια συζήτηση στους κόλπους της διεθνολογικής κοινότητας για τον ρόλο της διεθνούς οργάνωσης στο πλαίσιο του νέου περιβάλλοντος. Η δραστηριοποίηση του ΟΗΕ σε μία σειρά περιπτώσεων όπως στο Ιράκ, στη Σομαλία και στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη θεωρήθηκε ως μία μείζονα αλλαγή που έδινε έμφαση στην πολυμερή διπλωματία ως μέσου αντιμετώπισης της νέας μορφής απειλών που ανέκυψαν στη μεταψυχροπολεμική εποχή.¹⁴ Στο πλαίσιο της συζήτησης αυτής επανήλθε δυναμικά στο προσκήνιο η αντιπαράθεση μεταξύ των κυρίαρχων παραδειγμάτων των διεθνών σχέσεων, συγκεκριμένα του ρεαλισμού, του πλουραλισμού και του διεθνισμού / δομισμού, αναφορικά με τον ρόλο των διεθνών θεσμών στη διεθνή πολιτική.

1.2.1 Ρεαλισμός / Νεορεαλισμός

Το ρεαλιστικό παράδειγμα στηρίζεται σε πέντε βασικές υποθέσεις.¹⁵ Αυτές είναι: α) Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, το οποίο σημαίνει ότι αποτελείται από ανεξάρτητες πολιτικές μονάδες (κράτη) πάνω από τις οποίες δεν υπάρχει καμία ανώτερη αρχή, β) τα κράτη νιώθουν ότι απειλούνται και είναι πάντοτε έτοιμα να χρησιμοποιήσουν βία, γ) τα κράτη δεν αισθάνονται βεβαιότητα για τις προθέσεις

¹⁴ Βλέπε αναλυτικά στο Κεφάλαιο 3.

¹⁵ Για μία συμπύκνωση των βασικών υποθέσεων του ρεαλισμού βλέπε Raymond Aron, «The Anarchical Order of Power», *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, Summer 1995, Hedley Bull, *Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000, John J. Mearsheimer, «The False Promise of International Institutions», *International Security*, Vol. 19, No. 3, Winter 1994/95, Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred Knopf, 1947, Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Massachusetts: Addison – Wesley, 1979, Martin Wight, *Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*, Αθήνα: Ποιότητα, 1998, Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

τους, δ) το βασικό κίνητρο των κρατών είναι η εξασφάλιση της επιβίωσής τους και ε) τα κράτη λειτουργούν ορθολογικά κατά την επιδίωξη της επιβίωσης.

Ο ρεαλισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο των κρατών, τα οποία αποτελούν τους βασικούς δρώντες του διεθνούς συστήματος και δεν αποδέχεται την ύπαρξη μίας ανώτερης αρχής που καθορίζει τη συμπεριφορά τους. Επιπλέον, η ρεαλιστική θεωρία καταδεικνύει τη σημασία που έχουν για τα κράτη τα «σχετικά κέρδη» (relative gains) λόγω της αμοιβαίας καχυποψίας ότι ένα κράτος μπορεί να εκμεταλλευθεί την υπεροχή του για να αποκτήσει πλεονέκτημα έναντι κάποιου άλλου. Με βάση τις παραπάνω υποθέσεις, οι ρεαλιστές συνάγουν μία δεύτερη σειρά υποθέσεων που αφορούν στον ρόλο των διεθνών θεσμών και – ειδικότερα – των διεθνών οργανισμών στο διεθνές σύστημα.

Σύμφωνα μ'αυτές τις υποθέσεις:¹⁶ α) Οι διεθνείς θεσμοί αδυνατούν να διασφαλίσουν τη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα, καθώς δεν διαθέτουν αυτόνομη βούληση, αλλά αυτή καθορίζεται από τα κράτη που τους αποτελούν, β) η συνεργασία των κρατών σε θέματα «χαμηλής πολιτικής» (low politics) δεν επεκτείνεται αυτομάτως σ' εκείνα της υψηλής πολιτικής (high politics). Με την υπόθεση αυτή, οι ρεαλιστές επιθυμούν να απαντήσουν στην διογκούμενη φιλολογία περί οικονομικής αλληλεξάρτησης η οποία επισημαίνει ότι τα αμοιβαία οικονομικά συμφέροντα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης αναιρούν τον πρωταρχικό ρόλο του κράτους στη διεθνή πολιτική και γ) η «συλλογική ασφάλεια» (collective security)¹⁷ αποτελεί μία έννοια η οποία δεν μπορεί να εφαρμοστεί στο διεθνές σύστημα. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της συλλογικής ασφάλειας, η διεθνής σταθερότητα διασφαλίζεται μέσω της συνεργασίας όλων έναντι των επιτιθεμένων και όχι μέσω του ανταγωνισμού ενός συστήματος «αυτοβοήθειας» (self – help system).

Η ρεαλιστική σχολή ασκεί έντονη κριτική σε μία σειρά υποθέσεων της συλλογικής ασφάλειας όπως είναι η συμφωνία για χρήση βίας έναντι των παρανομούντων κρατών, ο ορισμός της έννοιας της επιθετικότητας, η αποτροπή εμφάνισης παράνομων συμπεριφορών, η συναίνεση των κρατών στην τιμωρία τόσο εχθρικών όσο – κυρίως – φιλικών δυνάμεων, η παραχώρηση σε τρίτους δρώντες

¹⁶ Για μία ιδιαίτερα κατατοπιστική ανάλυση βλέπε Δημήτρης Μπουραντώνης – Παναγιώτης Τσάκωνας, «Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών σε αναζήτηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας: Ανταγωνιστικά παραδείγματα διεθνών σχέσεων και διεθνείς οργανισμοί» στο Θεόδωρος Χριστοδουλίδης – Δημήτρης Μπουραντώνης (επιμ.), *Ο ΟΗΕ στο κατώφλι της μεταψυχροπολεμικής εποχής*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης 1998, σσ. 23 – 29.

¹⁷ Βλέπε Charles A. Kupchan and Clifford A. Kupchan, «The Promise of Collective Security», *International Security*, Vol. 20, No. 1, Summer 1995.

δικαιωμάτων επί των κρατικών Ενόπλων Δυνάμεων, η αποτελεσματικότητα των διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών και τέλος η στήριξη των διακρατικών σχέσεων στη συναίνεση (consensus).

1.2.2 Πλουραλισμός

Η πλουραλιστική θεωρία επισημαίνει ότι πέρα από τα κράτη υπάρχουν και μη – κρατικοί δρώντες (non – state actors), όπως τα άτομα ή οι διάφορες κοινωνικές ομάδες, οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν στην προώθηση του διεθνισμού (transnationalism). Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσονται τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις. Πρόκειται για τις θεωρίες του λειτουργισμού (functionalism), της αλληλεξάρτησης (interdependence) και της «παγκόσμιας κοινωνίας» (world society model).¹⁸

Η αφετηρία της λειτουργικής θεωρίας έγκειται στη διαπίστωση ότι ο πιεστικός χαρακτήρας των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών καθιστά απαραίτητη την ανάληψη δράσης σε συλλογικό επίπεδο. Η δράση αυτή θα ξεκινήσει από τα ζητήματα «χαμηλής πολιτικής» και στη συνέχεια θα επεκταθεί σ' εκείνα της «υψηλής πολιτικής». Σκοπός της θεωρίας ήταν να καταδείξει ότι οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στον περιορισμό του ρόλου του κράτους ως μεσάζοντα μεταξύ ατόμων και διεθνούς συστήματος και να οδηγήσουν στη διεθνή συσσωμάτωση.

Σε μία προσπάθεια συστηματοποίησης της λειτουργικής θεωρίας, διατυπώθηκε αργότερα η προσέγγιση του νεολειτουργισμού (neofunctionalism). Η επίτευξη της συσσωμάτωσης σ' ένα τομέα «χαμηλής πολιτικής» θα οδηγήσει μηχανικά στην περαιτέρω συσσωμάτωση σ' ένα τομέα «υψηλής πολιτικής» μέσω της διαδικασίας της εκχειλίσεως (spillover), προσεγγίζοντας με τον τρόπο αυτό το κέντρο της κρατικής κυριαρχίας όπου βρίσκονται τα θέματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας. Ωστόσο, τόσο ο λειτουργισμός όσο και ο νεολειτουργισμός δεν κατάφεραν μακροπρόθεσμα να απαντήσουν ουσιαστικά και να εξηγήσουν πού οφείλεται η διάρκεια της ισχύς των κρατών και η παραμονή τους στην πρώτη θέση της ιεραρχίας των κρατικών δρώντων.

¹⁸ Μπουραντώνης – Τσάκωνας, ό.π., σσ. 29 – 39.

Η δεύτερη θεωρία η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο του πλουραλισμού είναι αυτή της αλληλεξάρτησης.¹⁹ Υποστηρίζει ότι οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να διαδραματίσουν αυτόνομο ρόλο στο πλαίσιο των διακυβερνητικών σχέσεων (που ορίζονται ως οι σχέσεις μεταξύ διαφόρων ομάδων εντός των κυβερνήσεων) και να οδηγήσουν στη δημιουργία συμμαχιών (coalition building). Με τον τρόπο αυτό θα ξεπεραστούν οι περιορισμοί που θέτει η ρεαλιστική θεωρία μέσω της προβολής των θέσεων της περί σχετικών κερδών και του φόβου εξαπάτησης μεταξύ των κρατών.²⁰ Αυτό, σε συνδυασμό με τις σχέσεις μεταξύ των μη – κυβερνητικών δρώντων (διεθνικές σχέσεις) έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση του φαινομένου της αλληλεξάρτησης ή της «σύνθετης αλληλεξάρτησης». Τα φαινόμενα αυτά χαρακτηρίζονται από την ενδυνάμωση της επικοινωνίας μεταξύ των διεθνών δρώντων, την κατάργηση των ιεραρχικών σχέσεων στο διακρατικό επίπεδο αλλά και την υποβάθμιση του ρόλου της στρατιωτικής δύναμης στη διεθνή πολιτική.

Τέλος, το μοντέλο της «παγκόσμιας κοινωνίας» δίνει έμφαση στην πλανητική διάσταση των προβλημάτων. Στηριζόμενο σε ιδεαλιστικές παραδοχές, το μοντέλο αυτό υποστηρίζει ότι η σημερινή διεθνής οργάνωση είναι παρωχημένη και απαιτείται η συνδυασμένη προσπάθεια κυβερνητικών και μη – κυβερνητικών οργανισμών ώστε να βρεθούν οι κατάλληλες απαντήσεις στα διεθνή προβλήματα. Στο πλαίσιο αυτό, καταλήγουν οι υποστηρικτές του, ο ΟΗΕ μπορεί να διαδραματίσει τον ρόλο μίας παγκόσμιας κυβέρνησης.

1.2.3 Διεθνισμός / Δομισμός

Κεντρικό σημείο στη συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση, η οποία εσχάτως έχει απωλέσει μέρος της επιρροής της, αποτελεί η υπεροχή της δομής (structure) του διεθνούς συστήματος έναντι των δρώντων αυτού.²¹ Ο δομισμός δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα όχι στις διακρατικές σχέσεις αλλά περισσότερο στις ταξικές σχέσεις στο

¹⁹ Για μία εκτενή μελέτη των βασικών σημείων της θεωρίας της αλληλεξάρτησης βλέπε τα άρθρα των Robert O. Keohane – Joseph S. Nye, «Transnational Relations and World Politics: An Introduction» και «Transnational Relations and World Politics: A Conclusion», *International Organization*, Vol. 25, No. 3, Summer 1971, καθώς και «Transgovernmental Relations and International Organizations», *World Politics*, Vol. 27, No. 1, October 1974. Βλέπε επίσης Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1984.

²⁰ Η άποψη των υποστηρικτών των διεθνών θεσμών είναι ότι οι θεσμοί αυτοί δημιουργούνται από τα κράτη ακριβώς επειδή έχουν επίδραση στην κρατική συμπεριφορά. Στο πλαίσιο αυτό, η θεωρία του φιλελεύθερου ινστιτουσιοναλισμού (liberal institutionalism) εκλαμβάνει τους διεθνείς θεσμούς τόσο ως ανεξάρτητες όσο και ως εξαρτημένες μεταβιήτες. Για τις θέσεις αυτές βλέπε Robert O. Keohane and Lisa L. Martin, «The Promise of Institutionalist Theory», *International Security*, Vol. 20, No. 1, Summer 1995, σσ. 39 – 51.

²¹ Μπουραντώνης – Τσάκωνας, ό.π., σσ. 39 – 43.

εσωτερικό των κοινωνιών. Προσλαμβάνει επίσης διεθνιστικά χαρακτηριστικά καθώς θεωρεί ότι η ένταση που επικρατεί στις ταξικές σχέσεις, με αφορμή τη διαμάχη για τον έλεγχο των μέσων παραγωγής, δεν μπορεί να μείνει «σφραγισμένη» εντός των κρατικών συνόρων αλλά διαχέεται σε διεθνές επίπεδο.

Αναζητώντας τις θέσεις που προσβέυει ο διεθνισμός / δομισμός αναφορικά με τον ρόλο των διεθνών οργανισμών στην επίτευξη της διεθνούς ειρήνης και σταθερότητας και τη σχέση αυτών με τα ζητήματα της ισχύος και της επέμβασης πρέπει να επισημανθεί ότι βασική παραδοχή του αποτελεί ότι αυτοί πρέπει να προσανατολιστούν στην ανάδειξη δικαιότερων μορφών οργάνωσης.

Στη θεωρητική υπόθεση των διεθνικών ταξικών σχέσεων θα προστεθούν από τη δεκαετία του 1960 δύο νέοι όροι. Πρόκειται για τους όρους «εξάρτηση» και «άνιση ανάπτυξη». Κεντρικό σημείο και στους δύο παραπάνω όρους αποτελεί η συγκρότηση του διεθνούς συστήματος γύρω από ένα «κέντρο», στο οποίο εντάσσονται τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη του Βορρά, πέρα από το οποίο υπάρχει μία «περιφέρεια», στην οποία ανήκουν τα υπανάπτυκτα ή έστω αναπτυσσόμενα κράτη του Νότου. Τα κράτη της περιφέρειας εξαρτώνται από εκείνα του κέντρου, καθώς τα τελευταία ελέγχουν αποτελεσματικά τα μέσα παραγωγής.

Οι θεωρητικοί της εξάρτησης επισημαίνουν ότι οι διεθνείς οργανισμοί δεν μπορούν με τη σημερινή μορφή τους να βοηθήσουν στην αναστροφή αυτής της τάσης και στην προώθηση δικαιότερων λύσεων. Αυτό συμβαίνει γιατί κατ' αρχήν η δομή και η λειτουργία των διεθνών οργανισμών αντανάκλα την ισχύ των καπιταλιστικών, βιομηχανικών κρατών. Οι ίδιοι προτείνουν δύο τρόπους προσέγγισης του ρόλου των διεθνών οργανισμών. Ο πρώτος είναι ο επαναστατικός, ο οποίος τοποθετεί τους διεθνείς οργανισμούς στο περιθώριο της διεθνούς ζωής και ο δεύτερος είναι ο παρεμβατικός, ο οποίος επιχειρεί να αντιστρέψει τη σχέση εξάρτησης κέντρου – περιφέρειας.

1.3 Λόγοι επιλογής του ρεαλιστικού παραδείγματος ως ερμηνευτικού μοντέλου

Η παρούσα μελέτη θα χρησιμοποιήσει την πλούσια παράδοση της ρεαλιστικής θεώρησης για να αναλύσει τις επιλεγθείσες περιπτώσεις και να στηρίξει τα συμπεράσματά της. Δύο είναι τα βασικά σημεία που οδήγησαν στην επιλογή του ρεαλισμού ως ερμηνευτικού μοντέλου. Το πρώτο αφορά στον κυρίαρχο ρόλο που

εξακολουθούν να διαδραματίζουν τα κράτη όσον αφορά σε ζητήματα διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Το δεύτερο σχετίζεται με το ζήτημα της κατανομής ισχύος στο διεθνές σύστημα ως καθοριστικού παράγοντα διαμόρφωσης της στάσης των κρατών, καθώς και των διεθνών οργανισμών. Η ύπαρξη ισορροπίας ή ασυμμετρίας ισχύος σχετίζεται άμεσα με τη συχνότητα, τον αριθμό καθώς και τη μορφή των επεμβάσεων. Συνήθως η πρώτη οδηγεί σε περιορισμό των επεμβάσεων, ενώ η δεύτερη χαλαρώνει τα εμπόδια για τις ισχυρότερες δυνάμεις του συστήματος.

Αυτό το οποίο πρέπει ενδεικτικά να σημειωθεί είναι ότι ενώ αρχικά το τέλος του διπολισμού και της ιδεολογικοπολιτικής αντιπαράθεσης Ανατολής – Δύσης γέννησε υψηλές προσδοκίες για μία νέα διεθνή τάξη και έναν αναβαθμισμένο ρόλο του ΟΗΕ σε ζητήματα ειρήνης και ασφαλείας, οι εξελίξεις «προσγείωσαν» όσους έτρεφαν υπερβολικές φιλοδοξίες. Η πολυπλοκότητα και η ιδιάζουσα φύση της νέας μορφής απειλών, όπως οι εθνοτικές συγκρούσεις, τα αποτυχημένα κράτη (failed states) ή η τρομοκρατία, έφεραν τους διεθνείς δρώντες αντιμέτωπους με κρίσιμα διλήμματα.

Πολλοί οπαδοί της διεθνούς οργάνωσης μιλούν για προώθηση της συνεργασίας επί τη βάσει οικουμενικών κανόνων και αρχών, όπως η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, αρκετοί συνάδελφοί τους επισημαίνουν ότι πολλές από τις κρίσιμες αποφάσεις στη διεθνή πολιτική λαμβάνονται από τα κράτη και όχι από διεθνείς θεσμούς με αυτόνομη βούληση. Το διεθνές σύστημα παραμένει, στον πυρήνα του, κρατοκεντρικό.²²

Η συνεργασία στο πλαίσιο των διεθνών θεσμών δεν είναι τέλεια. Οι θεσμοί κυρίως μειώνουν το κόστος συναλλαγών και διευκολύνουν την πληροφόρηση παρά επιβάλλουν κανόνες.²³ Ο βασικός σκοπός στο σημείο αυτό είναι ο περιορισμός της αναρχίας ώστε οι αποφάσεις να λαμβάνονται σε συλλογικότερο επίπεδο.²⁴ Η δυνατότητα συνεργασίας που παρέχουν οι διεθνείς θεσμοί προκύπτει όταν οι συμμετέχοντες έχουν αμοιβαία επωφελή αποτελέσματα που περιορίζουν το κόστος επιβολής συμφερόντων. Έχει επισημανθεί ότι «ακόμη και τα ισχυρά κράτη έχουν

²² R.J. Barry Jones, «The United Nations and the International Political System», στο Dimitris Bourantonis and Jarrod Wiener (eds), *The United Nations in the New World Order: The World Organization at Fifty*, London: Macmillan Press, 1995, σσ. 19 – 40.

²³ Robert O. Keohane, «Institutional Theory and the Realist Challenge after the Cold War» στο David A. Baldwin (ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, New York: Columbia University Press, 1993, σσ. 269 – 300.

²⁴ Arthur Stein, «Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World» στο Baldwin, ό.π., σσ. 29 – 59.

συμφέρον να ακολουθούν τους κανόνες των διεθνών θεσμών εφ' όσον η συμμόρφωση προς αυτούς καθιστά πιο προβλεπτή τη συμπεριφορά άλλων κρατών».²⁵

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ αξιοποίησαν τον ΟΗΕ ως εργαλείο διατήρησης και ενίσχυσης της ηγεμονικής θέσης τους στο διεθνές σύστημα. Επρόκειτο για μία κλασσική εφαρμογή των προβλέψεων της θεωρίας περί «ηγεμονικής σταθερότητας», σύμφωνα με την οποία η κυρίαρχη δύναμη θέτει κανόνες και αρχές για την ομαλή λειτουργία του συστήματος, μέσω των οποίων επιχειρεί να διασφαλίσει τη διατήρηση της θέσης της.

Όπως έχει επισημανθεί, η ηγεμονική σταθερότητα προϋποθέτει την ύπαρξη μίας δύναμης που ασκεί «έλεγχο σε πρώτες ύλες, πηγές κεφαλαίου, αγορές, ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή αγαθών υψηλής αξίας, χρηματιστικό κεφάλαιο, τεχνολογίες, φυσικούς πόρους και σε μία μεγάλη εγχώρια αγορά».²⁶ Η ηγεμονική δύναμη «πληρώνει» για διεθνή δημόσια αγαθά. Ωστόσο, αργότερα προκύπτει το ερώτημα αν η επιβολή των αρχών της θα επιτευχθεί μέσω «αγαθοεργούς ηγεμονίας» ή «εξαναγκαστικής, φιλόνητης ηγεμονίας».²⁷

Μολονότι στη μεταψυχροπολεμική εποχή φαίνεται ότι υπάρχει ευρύτερη συμφωνία, ιδιαίτερα μεταξύ των δυτικών κρατών, αναφορικά με ζητήματα ασφαλείας, η ασυμμετρία συμφερόντων δεν επιτρέπει στα Ηνωμένα Έθνη να αναλάβουν ενεργό δράση όταν ανακύπτουν κρίσεις. Τα μέλη του ΟΗΕ, ιδιαίτερα τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, έχουν πολύ συχνά αποκλίνοντα συμφέροντα και αντιλήψεις. Όπως απεδείχθη πολλές φορές τα τελευταία χρόνια, τα Ηνωμένα Έθνη ενεργοποιήθηκαν όταν τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας συμφώνησαν έστω και στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή. Άλλες φορές πάλι, οι διαφωνίες το κατέστησαν αδρανές ή οδήγησαν σε μείζονες κρίσεις, όπως με την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ το 2003.

Ο ψυχρός παρατηρητής δεν μπορεί παρά να σημειώσει ότι και στις δύο περιπτώσεις, η εφαρμογή της συλλογικής ασφαλείας εναπόκειται είτε στη συναπόφαση των ηγεμονικών δυνάμεων του διεθνούς συστήματος είτε στην αυτονόμηση του κορυφαίου δρώντα στην ιεραρχία ισχύος, δηλαδή των ΗΠΑ, ο

²⁵ Robert O. Keohane, «International Institutions: Can Interdependence Work?», *Foreign Policy*, No. 110, Spring 1998, σ. 86.

²⁶ Βλέπε Keohane, *After Hegemony*, ό.π., σσ. 32 – 33.

²⁷ Για την παρατήρηση αυτή βλέπε τις απόψεις του Charles Kindleberger στο Jarrod Wiener, «Leadership, the UN and the New World Order» στο Bourantonis and Wiener (eds), ό.π., σ. 46.

οποίος αποφάσισε να σύρει τον ΟΗΕ πίσω από τις επιλογές του είτε, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, να τον αγνοήσει επιδεικτικά.

Η δράση των ηγεμονικών δυνάμεων κατέδειξε ότι δεν στηρίζονται σε οικουμενικές αρχές και κανόνες ή σε διακηρύξεις περί ύπαρξης μίας διεθνούς κοινωνίας. Όταν πράττουν κατ' αυτόν τον τρόπο, αυτό οφείλεται στην ανάγκη να αποκρύψουν το στοιχείο του εθνικού συμφέροντος στις αποφάσεις τους. Έτσι εξηγείται και η επιλεκτικότητα στην ανάληψη επεμβατικής δράσης σε περιπτώσεις παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι επιλογές γίνονται με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και τα σχετικά κέρδη που θα αποκομίσουν από τη νέα κατάσταση που θα διαμορφωθεί. Από τις παραπάνω επισημάνσεις καταδεικνύεται ότι το ρεαλιστικό παράδειγμα αποτελεί το καλύτερο πλαίσιο ερμηνείας και ανάλυσης της έννοιας της επέμβασης, όπως αυτή εκδηλώνεται στην πράξη κατά τη μεταψυχροπολεμική εποχή.

1.4 Λόγοι επιλογής των συγκεκριμένων περιπτωσιολογικών αναλύσεων

Η επιλογή των περιπτωσιολογικών αναλύσεων έχει διττό στόχο. Αφενός βοηθά στον έλεγχο των βασικών υποθέσεων και αφετέρου συνδράμει στην εξαγωγή ορθών συμπερασμάτων. Οι περιπτώσεις των επεμβάσεων στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη την περίοδο 1991 – 1995 και στο Αφγανιστάν το 2001 εκτιμάται ότι εκπληρώνουν αυτούς τους δύο στόχους.

Η επέμβαση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη έφερε στην επιφάνεια μία σειρά ζητημάτων η διαχείριση των οποίων ήταν κρίσιμη για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Συγκεκριμένα, κατέδειξε το αυξημένο στρατηγικό ενδιαφέρον των δυνάμεων της Δύσης για γεγονότα που συμβαίνουν στον πυρήνα της ή στη στενή περιφέρειά της. Επιπλέον, ανέδειξε με τον πλέον προφανή τρόπο τα διλήμματα περί του δόγματος της ανθρωπιστικής επέμβασης και του νέου ρόλου που κλήθηκαν να διαδραματίσουν τα Ηνωμένα Έθνη στη μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα. Κατέστησε εμφανή την τάση των Μεγάλων Δυνάμεων, ιδιαίτερα δε των ΗΠΑ, να εμφανίζονται απρόθυμες να αναλαμβάνουν μεγαλεπήβολες ενέργειες εκτός και αν διακυβεύονται τα ζωτικά τους συμφέροντα. Και απέδειξε ότι η επένδυση αυξημένων προσδοκιών για τον ρόλο της διεθνούς οργάνωσης ήταν ανεδαφική, καθώς μόνο η ηγεμονική μεσολάβηση της

υπερδύναμης οδήγησε στον τερματισμό της κρίσης, θέτοντας τις βάσεις της μελλοντικής συνύπαρξης με τα όποια προβλήματα και αντιφάσεις της.²⁸

Η περίπτωση του Αφγανιστάν αποτελεί την έναρξη μίας νέας εποχής. Η επέμβαση στην καθημαγμένη αυτή χώρα συνιστά τον πρώτο κρίκο μίας αλυσίδας με άγνωστο τέλος, η οποία φέρει τον τίτλο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας». Η απόφαση των ΗΠΑ να επικαλεστούν το Άρθρο 51 του Χάρτη περί αυτοάμυνας μετά τα πολύνεκρα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στη Νέα Υόρκη και στην Ουάσιγκτον για να εισβάλλουν στο Αφγανιστάν ώστε να εξαρθρώσουν το τρομοκρατικό δίκτυο της Αλ Κάιντα και τους συνεργάτες του, δηλαδή την κυβέρνηση των Ταλιμπάν, θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω περίπτωση δεν έχει θέση στην παρούσα μελέτη.

Η άποψή μας είναι διαφορετική. Η αμερικανική επέμβαση στο Αφγανιστάν μπορεί να ενταχθεί ως ένα από τα βήματα στην κλίμακα των επιλογών της Ουάσιγκτον στο πεδίο των διεθνών επεμβάσεων μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, οι οποίες είχαν ως κοινό διακύβευμα την προώθηση των οικουμενικών αξιών της φιλελεύθερης Δύσης (δημοκρατία, ελεύθερη οικονομία και ανθρώπινα δικαιώματα) με σκοπό την εμπέδωση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας.

Η ανθρωπιστική επέμβαση στη Σομαλία ήταν το πρώτο κομβικό σημείο, όταν οι ΗΠΑ επεχείρησαν να λειτουργήσουν, αν και με διευρυμένη αυτονομία, υπό την ομπρέλα του ΟΗΕ. Η επέμβαση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη κατέδειξε την τάση της Ουάσιγκτον να δράσει παράλληλα με τον ΟΗΕ, συγκεκριμένα εντός του πλαισίου του NATO ή και σε διακυβερνητικό πλαίσιο, ώστε να επιβεβαιώσει την ηγεμονική της θέση και να προωθήσει τους στρατηγικούς της σκοπούς. Στη συνέχεια, ο «ανθρωπιστικός πόλεμος» του NATO στο Κοσσυφοπέδιο απετέλεσε την πρώτη διάρρηξη του πολυμερούς πλαισίου για τη διεξαγωγή επεμβάσεων. Το Αφγανιστάν όμως ήταν η πρώτη εφαρμογή της τακτικής του «συνασπισμού προθύμων» (coalition of the willing). Οι ΗΠΑ αποφάσισαν να αγνοήσουν το πολυμερές πλαίσιο τόσο του ΟΗΕ όσο και του NATO και να προχωρήσουν μόνες στην επέμβαση, προβάλλοντας εκ των υστέρων το επιχείρημα περί προώθησης της δημοκρατίας. Αυτή η μονομερής τακτική προχώρησε στο επόμενο στάδιο της με την επέμβαση στο Ιράκ το 2003.

Η γεωπολιτική πραγματικότητα, η οποία έχει διαμορφωθεί μεταψυχροπολεμικά και έχει οδηγήσει σε ένα μονοπολικό διεθνές σύστημα υπό

²⁸ Βλέπε αναλυτικά παρακάτω στο κεφάλαιο 4.

αμερικανική ηγεμονία, καθορίζει τόσο τις προτεραιότητες της σημερινής αμερικανικής κυβέρνησης όσο και τα όρια των ελέγχων και ισορροπιών που μπορούν να τις επιβληθούν από τους διεθνείς θεσμούς. Στο Αφγανιστάν, όπως και προηγουμένως, οι ΗΠΑ «έντυσαν» την επέμβασή τους με τον απαραίτητο ανθρωπιστικό μανδύα. Αν και συνεχίζουν τις εκτεταμένες επιχειρήσεις για την εξάρθρωση της Αλ Κάιντα, δεν παύουν να αναφέρονται στην ανάγκη προώθησης της δημοκρατίας στο Αφγανιστάν τη στιγμή που αρνούνται να συνεισφέρουν τους απαραίτητους πόρους για την ανοικοδόμηση της τεράστιας σε έκταση χώρας, στοιχείο απαραίτητο για την εμπέδωση σταθερότητας και ασφαλείας.²⁹ Η λανθασμένη εστίαση των αμερικανικών προσπαθειών αποδεικνύεται από την αναζωπύρωση της αντίστασης εναντίον τους, παρά την ενεργοποίηση τόσο του ΟΗΕ όσο και του NATO μετά το τέλος των εχθροπραξιών για τη σταθεροποίηση της χώρας.

²⁹ Θα πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι δεν είναι μόνο οι ΗΠΑ που δεν συνεισφέρουν επαρκώς στην ανοικοδόμηση του Αφγανιστάν. Η απροθυμία χαρακτηρίζει όλες τις πλούσιες χώρες, κάτι που αποδεικνύεται από την αποδέσμευση των πόρων που καθορίστηκαν από τα κράτη – δωρητές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η επέμβαση δεν είναι φαινόμενο του 20^{ου} αιώνα. Πρόκειται για μία πρακτική την οποία ακολούθησαν συστηματικά τα ισχυρά κράτη καθ' όλη τη διάρκεια των αιώνων. Εξάλλου, ο σεβασμός της αρχής της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών ποικίλλει ιστορικά. Υπήρξαν περίοδοι που η αρχή αυτή παραβιαζόταν συστηματικά όπως συνέβαινε πριν από τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648), η οποία έθεσε τις βάσεις του σημερινού διακρατικού συστήματος.

Όταν η αρχή της μη επέμβασης βρισκόταν υπό αμφισβήτηση, υπήρχε επίκληση διαφόρων επιχειρημάτων. Οι φιλελεύθεροι υποστήριζαν τρεις βασικές θέσεις. Πρώτον, ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους. Επομένως, αν η επέμβαση εγκαθίδρυε δημοκρατικό καθεστώς δεν συνιστούσε πρόβλημα. Δεύτερον, η επέμβαση δικαιολογείται σε περιπτώσεις εθνικής αυτοδιάθεσης. Τρίτον, η επέμβαση δικαιολογείται σε περιπτώσεις μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το επιχείρημα αυτό παραπέμπει στο σύγχρονο δόγμα περί ανθρωπιστικής επέμβασης. Από την άλλη πλευρά, οι συντηρητικοί τόνιζαν ότι η επέμβαση δικαιολογείται όταν απειλείται η νόμιμη εσωτερική τάξη από δημοκρατικές επαναστάσεις.³⁰

2.1 Επέμβαση στην κλασσική Ελλάδα: Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος

Το σύστημα των πόλεων – κρατών του 5^{ου} αιώνα π.Χ εμφανίζει πολλές ομοιότητες με το διπολικό σύστημα ισορροπίας ισχύος μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι δύο βασικοί δρώντες, η Αθήνα και η Σπάρτη, διακρίνονταν από ευαισθησία τόσο σε αλλαγές συστημικού επιπέδου όσο και σε εσωτερικές πολιτικές αλλαγές σε άλλες πόλεις, ιδιαίτερα σε όσες ανήκαν στους συνασπισμούς τους. Αυτή η άκαμπτη δομή οδήγησε στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπήρχε αμφισβήτηση περί της νομιμότητας της επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις. Η ισχύς εθεωρείτο σημαντικότερη των αρχών του δικαίου, κάτι το οποίο αποτυπώνεται στο διάλογο των Μηλίων που παρατίθεται στο ιστορικό έργο του Θουκυδίδη.

³⁰ S. Neil MacFarlane, *Intervention in Contemporary World Politics*, Adelphi Paper 350, (Oxford: Oxford University Press, 2002), σ. 19. Η πολύ καλή αυτή ανάλυση έχει χρησιμεύσει ως κατατοπιστικός οδηγός για όλο το κεφάλαιο που αναφέρεται στην ιστορική διαδρομή της επέμβασης.

2.2 Η περίοδος πριν από τη Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648)

Αυτή ίσως είναι η πιο έντονη περίοδος επεμβάσεων στην ιστορία του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών.³¹ Οι σαρωτικές ανακατατάξεις που προκάλεσε η Μεταρρύθμιση οδήγησαν στην έντονη διαμάχη Καθολικών – Προτεσταντών και κορυφώθηκαν με τον Τριακονταετή Πόλεμο (1618 – 1648). Οι επεμβάσεις Γαλλίας και Γερμανίας απετέλεσαν κλασσική πρακτική την εν λόγω περίοδο, ενώ στο παιχνίδι διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο η Ισπανία και η Ολλανδία. Η Συνθήκη της Βεστφαλίας συνήφθη με σκοπό να ενισχυθεί η εξουσία των ηγεμόνων, οι οποίοι πλέον αποκτούσαν το αναφαίρετο δικαίωμα να καθορίζουν τις εσωτερικές υποθέσεις των βασιλείων τους. Ο απώτερος σκοπός της Συνθήκης, η οποία καθιέρωσε τις αρχές της κρατικής κυριαρχίας και της μη επέμβασης ήταν η ενίσχυση της τάξης και της σταθερότητας στην Ευρώπη.

2.3 Από τη Συνθήκη της Βεστφαλίας στο Κονσέρτο της Ευρώπης

Η περίοδος αυτή σημαδεύεται από τη Γαλλική Επανάσταση (1789) και τους Ναπολέοντειους Πολέμους που την ακολούθησαν. Αυτό το οποίο έχει σημασία για την παρούσα μελέτη είναι ότι η Γαλλία συνέδεσε το ζήτημα της ασφάλειάς της με την καθεστωτική αλλαγή των γειτονικών της χωρών με βάση τα δημοκρατικά ιδεώδη της Επανάστασης. Το διεθνές σύστημα κατέστη επιρρεπές στην επέμβαση λόγω του επαναστατικού χαρακτήρα της στάσης της Γαλλίας. Την ίδια στιγμή, οι αντίπαλοι του Βοναπάρτη χρησιμοποίησαν την επέμβαση για να σταματήσουν τις γαλλικές επιδιώξεις. Συνέδεαν και αυτοί την ασφάλειά τους με την καθεστωτική αλλαγή στη Γαλλία προς τα δικά τους πρότυπα.

Η Συνθήκη της Βιέννης που ακολούθησε την ήττα του Ναπολέοντα το 1815 οδήγησε στη δημιουργία του Κονσέρτου της Ευρώπης. Επρόκειτο για ένα διευθυντήριο των Μεγάλων Δυνάμεων με σκοπό τη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος. Στους κόλπους του υπήρχαν δύο τάσεις. Η πρώτη, η οποία υποστηριζόταν από τις συντηρητικές μοναρχίες της Αυστρίας και της Ρωσίας, υποστήριζε ότι η επέμβαση ήταν απαραίτητη και νομιμοποιημένη έναντι επαναστάσεων που

³¹ Μία έξοχη καταγραφή των γεγονότων εκείνης της περιόδου γίνεται στο Paul Kennedy, *Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων: Οικονομική μεταβολή και Στρατιωτική Σύγκρουση από το 1500 ως το 2000*, Αθήνα: Αξιοτέλλης, 1990.

απειλούσαν το status quo.³² Από την άλλη πλευρά, η Βρετανία ήταν αντίθετη σε έναν γενικευμένο κανόνα υπέρ της επέμβασης εναντίον επαναστατικών κινήσεων. Ωστόσο το Λονδίνο δεν αμφισβητούσε τόσο την επέμβαση per se, την οποία έκρινε κατάλληλη ως μέσο αυτοάμυνας, όσο τον συλλογισμό της Αυστρίας και της Ρωσίας. Και οι δύο πλευρές θεωρούσαν χρήσιμη την επέμβαση, αλλά η διαφορά συλλογισμών κατεδείκνυε τη διαφωνία συντηρητικών και φιλελευθέρων στην Ευρώπη.³³

Πρέπει επίσης να επισημανθούν ακόμη δύο στοιχεία, τα οποία έχουν σχέση και με τις σημερινές εξελίξεις. Το πρώτο είναι ότι ενώ η επέμβαση εθεωρείτο εκτός νόμου στους κόλπους του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών, δεν απαγορευόταν εκτός αυτού. Η στάση αυτή υπαγορευόταν από την άποψη ότι τα μη ευρωπαϊκά κράτη δεν ήταν ισότιμα μέλη του διεθνούς συστήματος.³⁴ Επομένως, η δράση των ευρωπαϊκών κρατών και η αποικιοκρατία ελάμβαναν τη μορφή μίας αποστολής εκπολιτισμού (mission civilisatrice).

Το δεύτερο αφορά στο ζήτημα της ανθρωπιστικής επέμβασης, το οποίο ήλθε στην επιφάνεια λόγω των επαναστάσεων στις ευρωπαϊκές κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όπως επισημαίνει ο S. Neil MacFarlane, οι περιπτώσεις αυτές και ιδιαίτερα αυτή της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 «δείχνουν την αντιπαράθεση μεταξύ των... συντηρητικών (βασιζόμενων στην τάξη) και των φιλελευθέρων (βασιζόμενων στη δικαιοσύνη) αρχών της επέμβασης, καθώς και την όσμωση της πολιτικής με αρχές, η οποία είναι τόσο χαρακτηριστική της σύγχρονης πρακτικής της ανθρωπιστικής επέμβασης».³⁵

Επομένως, η επέμβαση απετέλεσε πρακτική των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης όταν αυτές έκριναν ότι διακυβεύονταν τα συμφέροντά τους. Την ίδια περίοδο, ανάλογη πρακτική στο εγγύς εξωτερικό τους ακολουθούσαν και οι

³² Όπως είναι σαφές, τόσο η Βιέννη όσο και η Μόσχα φοβούνταν δημοκρατικές επαναστάσεις που ίσως οδηγούσαν στην ανατροπή τους. Οι δύο χώρες προχώρησαν στην Ιερή Συμμαχία με σκοπό την αποτροπή αυτού του ενδεχομένου.

³³ Μία έξοχη καταγραφή των διαφωνιών μεταξύ των δύο απόψεων βρίσκεται στο Henry Kissinger, *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812 – 22*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1999, ιδιαίτερα στα κεφάλαια 14 – 15.

³⁴ Βλέπε Wight, *Διεθνής Θεωρία*, ό.π., κεφάλαιο 4.

³⁵ MacFarlane, ό.π., σ. 26. Σε σχέση με την ελληνική περίπτωση, αν εξετάσει κανείς χαρακτηριστικά τα κίνητρα της απόφασης της Βρετανίας να επέμβει στην Ελλάδα μπορεί εύκολα να κατανοήσει ότι αυτή βασίστηκε σε πολιτικούς και στρατηγικούς υπολογισμούς παρά σε ανθρωπιστική ευαισθησία. Το Λονδίνο ήθελε αφενός μεν να μην επιτρέψει στη Ρωσία να δράσει ανενόχλητη στην Ελλάδα και αφετέρου να αποδυναμώσει τον συντηρητικό άξονα Μόσχας – Βιέννης, ο οποίος είχε γενικότερα ζωτικά συμφέροντα στις ευρωπαϊκές κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που βρίσκονταν σε αναβρασμό. Βλέπε ό.π., σ. 28.

Ηνωμένες Πολιτείες, όπως αποδεικνύεται από το Δόγμα Μονroe και τη συμπλήρωσή του από τον πρόεδρο Theodore Roosevelt.³⁶

2.4 Η περίοδος του Μεσοπολέμου

Η αναβάθμιση της αρχής της αυτοδιάθεσης από τον αμερικανό πρόεδρο Woodrow Wilson διάνοιξε την πιθανότητα χρησιμοποίησης της επέμβασης για την εκπλήρωση των πόθων όσων λαών δεν είχαν αποκτήσει κυρίαρχο κράτος. Ωστόσο, η σημαντικότερη εξέλιξη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η εμφάνιση της Σοβιετικής Ένωσης και η κάθετη αντίθεσή της σε κάθε έννοια επέμβασης.³⁷ Η σοβιετική στάση διαμορφώθηκε από τις αντιλήψεις που διαμόρφωσε η νέα ηγεσία μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917, οι οποίες στηρίζονταν στον φόβο ότι οι καπιταλιστικές δυνάμεις της Δύσης ήθελαν να την ανατρέψουν, κάτι που απεδείχθη από την ανάμιξή τους στον εμφύλιο πόλεμο στα τέλη της δεκαετίας του 1910.

2.5 Η επέμβαση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου

Ο διπολισμός, σε συνδυασμό με τους κίνδυνους ενός πυρηνικού ολέθρου, είχε ως αποτέλεσμα α) να μειωθούν σε γενικές γραμμές οι επεμβάσεις στο διεθνές σύστημα και β) οι δύο υπερδυνάμεις να είναι οι κατ' εξοχήν χρήστες αυτού του μέσου για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους, κυρίως στον Τρίτο Κόσμο.

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου παρατηρούμε την παράλληλη επικράτηση της αντίληψης περί προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας και της μη επέμβασης. Από τη μία πλευρά υπήρξαν οι πολυάριθμες συμφωνίες και συμβάσεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.³⁸ Από την άλλη, η διατήρηση της κρατικής κυριαρχίας, η απαγόρευση χρήσης βίας και η μη επέμβαση κατοχυρώθηκαν θεσμικά στον Χάρτη, συγκεκριμένα στις παραγράφους (1), (4) και (7) του Άρθρου 2. Παρά την πρόβλεψη του Χάρτη στο Κεφάλαιο VII για ανάληψη δράσης όταν απειλείται η διεθνής ειρήνη

³⁶ Το Δόγμα Μονroe (1823) διακήρυττε ότι οι ΗΠΑ έπρεπε να διασφαλίσουν ότι καμία ευρωπαϊκή δύναμη δεν θα αποκτούσε επιρροή στο δυτικό ημισφαίριο. Λίγες δεκαετίες αργότερα, το δόγμα αυτό συμπληρώθηκε από τον πρόεδρο Roosevelt (πρόκειται για το Roosevelt corollary), ο οποίος τόνισε ότι σε περιπτώσεις που η δράση γειτονικών κρατών προκαλεί την ανάμιξη χωρών εκτός δυτικού ημισφαιρίου, τότε οι ΗΠΑ θα επενέβαιναν νομίμως για να διαφαλίσουν την τάξη. Βλέπε χαρακτηριστικά Παναγιώτης Ήφαιστος, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική: Από την «ιδεαλιστική αθωότητα» στο «πεπρωμένο του έθνους»*, Αθήνα: Οδυσσέας, 1994, ιδιαίτερα τα κεφάλαια 5 – 6.

³⁷ MacFarlane, ό.π., σ. 30.

³⁸ Η κορυφαία εξ' αυτών θεωρείται η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην οποία προέβη το 1948 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.

και ασφάλεια, η ιδεολογική και πολιτική αντιπαράθεση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης αλλά και η απέχθεια των κρατών που είχαν κερδίσει την ανεξαρτησία τους με την αποαποικιοποίηση προς κάθε μορφής επέμβαση ενίσχυσαν πολύ τον θεσμό της κυριαρχίας.

Αυτές οι εξελίξεις δεν ώθησαν στο περιθώριο το εργαλείο της επέμβασης. Η διεθνής πρακτική θα μπορούσε να χωριστεί σε τρεις κατηγορίες: α) στην πρακτική των υπερδυνάμεων (ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση) και των Μεγάλων Δυνάμεων (Βρετανία, Γαλλία), β) στην πρακτική των περιφερειακών δυνάμεων (π.χ Ινδία) και γ) στην πρακτική των διεθνών οργανισμών (κυρίως ΟΗΕ).³⁹

Όσον αφορά στην πρώτη κατηγορία, οι δύο υπερδυνάμεις ακολούθησαν την τακτική των άμεσων ή έμμεσων επεμβάσεων στις εσωτερικές υποθέσεις τρίτων κρατών με γνώμονα το σχετικό κέρδος στο πλαίσιο της διπολικής αντιπαράθεσης. Το συμφέρον και όχι κάποιες οικουμενικές αρχές ή κανόνες καθόρισαν τη στάση τους. Από την άλλη πλευρά, μεσαίες Μεγάλες Δυνάμεις όπως η Βρετανία ή η Γαλλία πραγματοποίησαν επεμβάσεις είτε στο ψυχροπολεμικό πλαίσιο είτε στο πλαίσιο που διαμορφώθηκε με την αποαποικιοποίηση ώστε να διασφαλίσουν αυτά που θεωρούσαν συμφέροντά τους. Η επέμβαση στο Σουέζ το 1956 ήταν η χαρακτηριστικότερη περίπτωση λόγω και του γεγονότος ότι έγινε παρά την αντίθεση των ΗΠΑ, προκαλώντας κρίση στην Ατλαντική Συμμαχία.

Όσον αφορά στη δεύτερη κατηγορία, εδώ εντάσσονται επεμβάσεις όπως, μεταξύ άλλων, της Ινδίας στο Μπανγκλαντές το 1971, του Βιετνάμ στην Καμπότζη το 1978 και της Τανζανίας στην Ουγκάντα το 1979. Το εθνικό συμφέρον καθοδήγησε τα κράτη αυτά στις επιλογές τους, παρά την περί του αντιθέτου ρητορική περί ανθρωπιστικής δράσης. Τέλος, οι επεμβάσεις από διεθνείς οργανισμούς είναι πολύ περιορισμένες. Ουσιαστικά, ο ΟΗΕ επενέβη μόλις μία φορά εξαιτίας της ακινησίας που προκάλεσε ο διπολισμός. Πρόκειται για την περίπτωση του Κονγκό. Παρά το γεγονός ότι η ειρηνευτική δύναμη ενεπλάκη και σε χρήση βίας για να τερματίσει τον εμφύλιο πόλεμο, τα Ηνωμένα Έθνη απέφυγαν την ενεργό ανάμιξη στις εσωτερικές υποθέσεις του κράτους. Η εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας ήταν πολύ περιορισμένη με βασικούς στόχους την αποκατάσταση της ειρήνης, της σταθερότητας και της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας του Κονγκό.

³⁹ Για την κατηγοριοποίηση αυτή και μέρος της ανάλυσης που ακολουθεί βλέπε MacFarlane, ό.π., σσ. 38 – 45.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ

3.1 Η κατάρρευση του διπολισμού και η εμφάνιση νέων πηγών αστάθειας

Η ανάδυση μίας νέας πολιτικής σκέψης στην πρώην Σοβιετική Ένωση μετά την άνοδο στην ηγεσία της του Mikhail Gorbachev στα μέσα της δεκαετίας του 1980 οδήγησε σε μία δραματική αλλαγή της πρακτικής της διεθνούς επέμβασης, η οποία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αποτελούσε προνόμιο των δύο υπερδυνάμεων.

Η απεμπλοκή του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ από τις διπολικές αγκυλώσεις σήμαινε ότι θα μπορούσε πλέον να αναλάβει τον ρόλο του ως εγγυητή και προστάτη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Αυτό απεδείχθη σε μία σειρά επιτυχημένων προσπαθειών μεσολάβησης του ΟΗΕ την περίοδο 1988 – 1993 στο Αφγανιστάν, στη μεθόριο Ιράκ – Ιράν, στην Αγκόλα, στη Ναμίμπια, στην Καμπότζη και στην Κεντρική Αμερική. Δεν πρέπει επίσης να λησμονηθεί η επιτυχής κινητοποίηση του Συμβουλίου Ασφαλείας στον Πόλεμο του Κόλπου (1991).⁴⁰

Το τέλος του διπολισμού το 1989 δεν οδήγησε σε εξαφάνιση των επεμβάσεων αλλά σε αλλαγή της μορφής και του περιεχομένου τους. Όσον αφορά στην εξέλιξη αυτή, το πρώτο σοβαρό ζήτημα που ανέκυψε ήταν η αλλαγή της φύσης της σύγκρουσης και των απειλών για τη διεθνή ασφάλεια. Πρέπει κατ' αρχήν να σημειωθεί ότι η ανατροπή της διπολικής ισορροπίας και της ιδεολογικοπολιτικής αντιπαράθεσης Ανατολής – Δύσης έδωσε τη θέση της στην αστάθεια και στη ρευστότητα. Αυτά τα δύο στοιχεία, συνδυαζόμενα με την απροθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να επέμβουν σε εστίες έντασης στην περιφέρεια της Δύσης,⁴¹ αποδέσμευσαν φυγόκεντρες τάσεις σε τοπικό επίπεδο.⁴²

⁴⁰ Βλέπε χαρακτηριστικά Thomas G. Weiss, David P. Forsythe and Roger A. Coate, *The United Nations and Changing World Politics*, Boulder: Westview Press, 1994 καθώς και Ειρήνη Χειλά, «Ο ρόλος του ΟΗΕ στη διαχείριση των διεθνών κρίσεων: Προβλήματα και προκλήσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή» στο Χριστοδουλίδης – Μπουραντώνης (επιμ.), ό.π., σσ. 150 – 151.

⁴¹ Πρόκειται για μία πρακτική η οποία ακολουθήθηκε κυρίως στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η άνοδος της ισλαμικής τρομοκρατίας φάνηκε να αναστρέφει προσωρινά τα δεδομένα με την πρόθεση της κυβέρνησης Bush να βοηθήσει ορισμένες χώρες να αντισταθούν στον ισλαμικό φονταμενταλισμό. Ωστόσο, ακόμη και μεγαλύτερες προσπάθειες όπως η εξάπλωση της δημοκρατίας δεν παύουν να υπόκεινται στην τακτική των «δύο μέτρων και δύο σταθμών».

⁴² Χειλά, ό.π., σ. 151.

Το νέο περιβάλλον χαρακτηρίζεται από τη μείωση της σημασίας των διακρατικών συγκρούσεων και την αύξηση εκείνης των εσωτερικών / εμφυλίων συγκρούσεων. Η κατάρρευση πολλών πολυεθνικών κρατών, ιδιαίτερα στην επικράτεια πρώην κομμουνιστικών χωρών όπως η Σοβιετική Ένωση και η Γιουγκοσλαβία αλλά και στον Τρίτο Κόσμο, αναγόρευσε τις εμφύλιες συγκρούσεις σε μείζονα απειλή για τη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα.

Οι συγκρούσεις αυτές λαμβάνουν κυρίως εθνοτικό ή θρησκευτικό χαρακτήρα και, καθώς τις περισσότερες φορές οι πληθυσμοί είναι αναμειγμένοι, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι εκτεταμένες, λαμβάνοντας πολύ συχνά ακόμη και τη μορφή της εθνοκάθαρσης.⁴³ Η αλλαγή στη φύση του πολέμου καθιστά δύσκολη τη διάκριση μεταξύ «πολιτικού» και «στρατιωτικού» και το ζήτημα της ανθρωπιστικής επέμβασης αποκτά τη δική του δυναμική. Οι εσωτερικοί / εμφύλιοι πόλεμοι τείνουν να είναι μακροχρόνιοι, οι δρώντες δεν είναι πάντοτε κυβερνήσεις αλλά κινήματα που διεκδικούν αναγνώριση, η χρήση όπλων είναι εκτεταμένη και η έννοια του status quo συγκεχυμένη.⁴⁴

Πέρα από τις εσωτερικές συγκρούσεις και άλλα προβλήματα όπως η διεύρυνση του αναπτυξιακού χάσματος Βορρά – Νότου, η μόλυνση του περιβάλλοντος και η διακίνηση ναρκωτικών ή όπλων καθιστούν την έννοια της ασφάλειας πολυπλοκότερη. Τόσο ο ΟΗΕ όσο και τα κυρίαρχα κράτη δεν έχουν ακόμη ανακαλύψει σαφείς τρόπους αντιμετώπισης της νέας μορφής σύγκρουσης.

Το 2001, η νέα μορφή απειλών της μεταψυχροπολεμικής εποχής συμπεριέλαβε, ίσως στην πιο μακάβρια μορφή της, την τρομοκρατία. Οι επιθέσεις της Αλ Κάιντα στις ΗΠΑ έφεραν στο προσκήνιο τον ισλαμικό φονταμενταλισμό και τον θρησκευτικό φανατισμό, ενώ παράλληλα το βεσφαλιανό σύστημα κρατών δέχθηκε ένα ισχυρότατο πλήγμα.⁴⁵ Ο κίνδυνος της τρομοκρατίας δεν ήταν ένα καινούριο φαινόμενο καθώς είχαν προηγηθεί νωρίτερα άλλες επιθέσεις, πολύ μικρότερης όμως κλίμακας. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι η απειλή της τρομοκρατίας περιεχόταν σε

⁴³ Adam Roberts, «The United Nations and International Security» στο Michael E. Brown (ed.), *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton: Princeton University Press, 1993.

⁴⁴ Ο.π., σσ. 214 – 215. Βλέπε επίσης Robert Cooper and Mats Berdal, «Outside Intervention in Ethnic Conflict» στο Brown (ed.), ό.π., σ. 196.

⁴⁵ Μία έξοχη καταγραφή των ριζών της διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας και το πως αυτή αναπτύχθηκε μετά τον πόλεμο των μουτζαχεντίν εναντίον των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν τη δεκαετία του 1980 αποτελεί το βιβλίο του John K. Cooley, *Τρομοκρατία: Ανίεροι Πόλεμοι*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2002.

όλες τις αναθεωρήσεις του στρατηγικού δόγματος του NATO ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Το νέο όμως στοιχείο που έφεραν οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 είναι ότι για πρώτη φορά, μία μη κρατική οργάνωση απέδειξε ότι είναι σε θέση να πλήξει στόχους υψηλής συμβολικής (και όχι μόνο) σημασίας στην καρδιά της υπερδύναμης έχοντας ως απώτερο σκοπό να ανατρέψει το σύστημα των κυρίαρχων κρατών. Η πιθανότητα οι τρομοκράτες να προχωρήσουν και στη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής για να επιτύχουν τον σκοπό τους φαντάζει ως ο επόμενος μεγάλος κίνδυνος.⁴⁶ Παράλληλα, η περίπτωση της Αλ Κάιντα έδειξε τι θα μπορούσε να συμβεί αν ένα αποτυχημένο κράτος (failed state), το οποίο ταλανίζεται από εσωτερικές συγκρούσεις, αποτελέσει βάση τρομοκρατών.

Το δεύτερο κρίσιμο ζήτημα, το οποίο προκάλεσε και έντονες συζητήσεις αναφορικά με τον ρόλο του ΟΗΕ και τη διαμόρφωση μίας νέας διεθνούς τάξης μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, συνίστατο στην επικράτηση μίας οικουμενικής αλληλεγγύης και ηθικής υπέρ της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και στην ανάγκη να υπάρξει υπέρβαση καθιερωμένων διεθνών αρχών και κανόνων για την προώθησή της ακόμη και αν απαιτηθεί η προσφυγή στη βία.

Κατά την περίοδο από το 1989 μέχρι σήμερα, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν σημαντικό μέρος της ευρωπαϊκής και της αμερικανικής ιδεολογίας. Πρόκειται για μία έννοια η οποία είναι ταυτόσημη με την φιλελεύθερη πολιτική σκέψη και παράδοση που πρεσβεύει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν μία οικουμενική αξία. Η οικουμενική αυτή αξία είναι σε θέση να νομιμοποιήσει μία επεμβατική πολιτική με απώτερο στόχο την προάσπισή της.

Συγκεκριμένα, υπήρξε «ανάδυση μίας νόρμας αλληλεγγύης που αφορά στην ανθρωπιστική επέμβαση για την προστασία άμαχων πληθυσμών... στην προστασία της ανθρωπιστικής βοήθειας και του προσωπικού που τη μεταφέρει ή στον εξαναγκασμό κρατών ή άλλων μερών που εμπλέκονται σε εμφύλια σύγκρουση να παύσουν τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων ατόμων και ομάδων που ζουν υπό την εξουσία τους».⁴⁷

Παράλληλα, υπάρχει και μία δεύτερη πτυχή η οποία αφορά στην επέμβαση με σκοπό την αποκατάσταση δημοκρατικών καθεστώτων ή γενικότερα την προώθηση

⁴⁶ Στρατηγικοί αναλυτές έχουν επισημάνει τον κίνδυνο αυτό ήδη από τη δεκαετία του 1990. Βλέπε χαρακτηριστικά Robert Art, «Geopolitics Updated: The Strategy of Selective Engagement», *International Security*, Vol. 23, No. 3, Winter 1998/99.

⁴⁷ MacFarlane, ό.π., σ. 7.

συγκεκριμένων μορφών εσωτερικής διακυβέρνησης.⁴⁸ Αυτή η πτυχή στηρίζεται στην άποψη ότι η κυριαρχία ασκείται από τον λαό και αν αυτός καταπιέζεται τότε η χρήση βίας από άλλο κράτος ή ομάδα κρατών για να αρθεί η καταπίεση μπορεί να νομιμοποιηθεί.⁴⁹

Κατά τον Wheeler, «το ζήτημα της ανθρωπιστικής επέμβασης αναδύεται σε περιπτώσεις όπου μία κυβέρνηση έχει στρέψει τον μηχανισμό του κράτους εναντίον του ίδιου της του λαού ή όπου το κράτος έχει βυθισθεί στην ανομία».⁵⁰ Αυτή η νέα νόρμα οδήγησε σε έναν «νέο επεμβατισμό» (new interventionism),⁵¹ μία έννοια η οποία απετέλεσε τον πυρήνα των συζητήσεων γύρω από τη δομή και τον χαρακτήρα της μεταψυχροπολεμικής τάξης πραγμάτων.

Το βασικό ερώτημα που τέθηκε από διάφορους αναλυτές είναι αν υπήρχε (ή αν θα μπορούσε να υπάρξει) μία διεθνής κοινωνία⁵² στην οποία τα κράτη, πέρα από τα εθνικά τους συμφέροντα, να σέβονται τους διεθνείς θεσμούς. Η συζήτηση περιστράφη γύρω από τους ακόλουθους άξονες: κυριαρχία, χρήση βίας, επέμβαση και διεθνής συνεργασία.

Εξαιρώντας τους ρεαλιστές, οι οποίοι απορρίπτουν εξ' αρχής κάθε πιθανότητα ύπαρξης μίας διεθνούς κοινωνίας, η συζήτηση επικεντρώνεται μεταξύ πλουραλιστών (pluralists) και αλληλέγγυων (solidarists). Οι πρώτοι επισημαίνουν ότι η αρχή της μη επέμβασης και ο θεσμός της κυριαρχίας είναι κρίσιμοι για την ειρηνική συνύπαρξη των κρατών. Για αυτούς, οι βασικοί δρώντες στη διεθνή κοινωνία είναι τα κράτη, όχι τα άτομα. Τα κράτη συμφωνούν επί κανόνων όχι μόνο λόγω σκοπιμότητας αλλά και λόγω ηθικής. Ωστόσο, οι πλουραλιστές θεωρούν ότι η σκοπιμότητα της διατήρησης της τάξης προηγείται της ηθικής, δηλαδή της δικαιοσύνης στις διεθνείς σχέσεις.

Οι αλληλέγγυοι διαφοροποιούνται επισημαίνοντας ότι δεν υπάρχει απόλυτη κυριαρχία. «Η ύπαρξη της διεθνούς κοινωνίας απαιτεί τον καθορισμό τόσο των

⁴⁸ Ο.π., σ. 8.

⁴⁹ Βλέπε χαρακτηριστικά Michael W. Reisman, «Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law», *American Journal of International Law*, Vol. 84, No. 4 (Oct. 1990).

⁵⁰ Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford: Oxford University Press, 2000, σ. 22.

⁵¹ Μία αρκετά καλή ανάλυση του νέου επεμβατισμού μέσα από περιπτωσιολογικές αναλύσεις αποτελεί το James Mayall (ed.), *The New Interventionism 1991 – 1994: United Nations Experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

⁵² Η έννοια της διεθνούς κοινωνίας είναι αυτή που χαρακτηρίζει το έργο των αναλυτών της Βρετανικής Σχολής (English School) των Διεθνών Σχέσεων. Σύμφωνα με τον Bull, «μία κοινωνία κρατών (ή διεθνής κοινωνία) υπάρχει, όταν μία ομάδα κρατών που έχουν επίγνωση ορισμένων κοινών συμφερόντων και κοινών αξιών σχηματίζουν μία κοινωνία υπό την έννοια ότι αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους να συνδέονται με ένα κοινό σύνολο κανόνων στις μεταξύ τους σχέσεις και να συμμετέχουν στη λειτουργία κοινών θεσμών». Βλέπε Bull, *Η άναρχη κοινωνία*, ό.π., σ. 51.

σκοπών προς τους οποίους θα έπρεπε, κατ' αρχήν, να είναι δεσμευμένα όλα τα κράτη, όλα τα έθνη και όλοι οι λαοί, αλλά και των μέσων βάσει των οποίων η διεθνής κοινωνία θα μπορούσε να διατηρηθεί». ⁵³ Γενικότερα, οι «αλληλέγγυοι» επιδιώκουν να αναβαθμίσουν τον ρόλο της δικαιοσύνης στη διεθνή κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να αναγνωριστεί ότι τα άτομα έχουν δικαιώματα και καθήκοντα, όπως και τα κράτη, βάσει του Διεθνούς Δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να αναπτυχθούν κανόνες και θεσμοί οι οποίοι θα επιδιώκουν να συμβιβάσουν την τάξη με τη δικαιοσύνη ώστε τα κράτη να ενδιαφέρονται για την ασφάλεια και την ευζωΐα όχι μόνο των δικών τους υπηκόων αλλά όλων των ανθρώπων. ⁵⁴

Οι «αλληλέγγυοι» έλαβαν μεταψυχροπολεμικά μία ισχυρότατη ώθηση υπέρ των θέσεών τους εξαιτίας της ανάδυσης του δόγματος του «νέου επεμβατισμού» ⁵⁵ στη μήτρα του φιλελευθερισμού, τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτό το δόγμα προήλθε από την επανένωση των δύο ρευμάτων στους κόλπους του αμερικανικού φιλελευθερισμού: του παραδοσιακού ουϊλσονιανού φιλελευθερισμού (Wilsonian liberalism), ο οποίος χαρακτηρίζεται από την υποστήριξή του προς τους διεθνείς οργανισμούς και την αυτοδιάθεση και του ψυχροπολεμικού φιλελευθερισμού (Cold War liberalism), ο οποίος έδωσε έμφαση στον αντικομμουνισμό. ⁵⁶

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επέτρεψε στα δύο ρεύματα να βρουν κοινό έδαφος συνεννόησης και δράσης όσον αφορά στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην πίστη ότι ο εσωτερικός χαρακτήρας των καθεστώτων, ιδιαίτερα σε κράτη του Τρίτου Κόσμου, επηρεάζει τις προοπτικές για τη διεθνή ειρήνη. Κάθε ρεύμα έκανε τις υποχωρήσεις του. Οι ουϊλσονιανοί φιλελεύθεροι επέλεξαν να υποστηρίξουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, αγνοώντας την παραδοσιακή ρητορική τους περί αυτοδιάθεσης η οποία, ευνοώντας την κρατική κυριαρχία, ερχόταν σε αντιπαράθεση με την οικουμενική προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από την άλλη πλευρά, οι ψυχροπολεμικοί φιλελεύθεροι αναγνώρισαν ότι το Διεθνές Δίκαιο και οι διεθνείς οργανισμοί θα μπορούσαν, υπό αμερικανική ηγεσία, να συνεισφέρουν στην ειρήνη και στη σταθερότητα. ⁵⁷ Ουσιαστικά, ο «νέος

⁵³ Mayall, ό.π., σσ. 3 – 4.

⁵⁴ Wheeler, ό.π., σσ. 11 – 12.

⁵⁵ Ο όρος προέρχεται από το διορατικό άρθρο του Stephen John Stedman, «The New Interventionists», *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 1, America and the World 1992/93. Για μία ενδιαφέρουσα επισκόπηση ορισμένων σύγχρονων τάσεων στις ΗΠΑ βλέπε επίσης Παναγιώτης Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο*, Αθήνα: Ποιότητα, 2003, σσ. 436 – 446.

⁵⁶ Stedman, ό.π., σ. 4.

⁵⁷ Ο.π., σσ. 5 – 6.

επεμβατισμός» δεν είναι παρά μία νέα σταυροφορία του αμερικανικού φιλελευθερισμού, αυτή τη φορά υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁵⁸

Οι θέσεις αυτές, ιδιαίτερα δε το γεγονός ότι σταδιακά υιοθετήθηκαν έστω και ρητορικά από τη μόνη υπερδύναμη, οδήγησαν σε μία κανονιστική εξέλιξη βαρύνουσας σημασίας, η οποία αφορούσε στην αλλαγή της έννοιας της κυριαρχίας. Σταδιακά, η πολιτική πτυχή της κυριαρχίας απέκτησε προβάδισμα έναντι της νομικής. Όπως επεσήμανε και ο πρώην Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Boutros Boutros – Ghali, οι αλλαγές που επήλθαν στο διεθνές σύστημα μετά το 1990 σήμαιναν ότι η έννοια της απόλυτης και αποκλειστικής κυριαρχίας έχει ξεπεραστεί από τις εξελίξεις⁵⁹ και θα πρέπει να συνδέεται με την ικανότητα μίας κυβέρνησης να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες της έναντι των πολιτών.⁶⁰ Σύμφωνα επίσης με τον διάδοχό του Kofi Annan, «κυριαρχία σημαίνει υπευθυνότητα, όχι μόνο εξουσία».⁶¹

Σε αυτές τις περιπτώσεις, η συγκατάθεση ενός κράτους για επέμβαση στο εσωτερικό του, ιδιαίτερα όταν αυτή γίνεται υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, δεν θεωρείται αναγκαία προϋπόθεση.⁶² Η νομική βάση για την υποβάθμιση της κρατικής κυριαρχίας σε ανθρωπιστικές επεμβάσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ εντοπίζεται σε μία διεύρυνση της έννοιας της «απειλής για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια» του Κεφαλαίου VII του Χάρτη. Και αυτό διότι μία κρίση στο εσωτερικό ενός κράτους θα μπορούσε με διάφορους τρόπους, π.χ με τη ροή προσφύγων, να διαχυθεί πέρα από τα σύνορα αυτού.⁶³

3.2 Ο νέος ρόλος του ΟΗΕ την εποχή της μόνης υπερδύναμης

Το τρίτο σημαντικό ζήτημα της μεταψυχροπολεμικής εποχής σχετίζεται με τον επεμβατικό ρόλο των διεθνών οργανισμών (κυρίως του ΟΗΕ) στην αντιμετώπιση απειλών για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια σε μία εποχή ηγεμονικής πρωτοκαθεδρίας

⁵⁸ Για ανάλυση αυτής της ιδιόμορφης φύσης του αμερικανικού φιλελευθερισμού βλέπε Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution*, New York: Harcourt Brace, 1991.

⁵⁹ Οι απόψεις του πρώην ΓΓ του ΟΗΕ περιέχονται στο Boutros Boutros – Ghali, «*Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping*». UN Doc, H/47/277, July 17th, 1992.

⁶⁰ Για μία αναλυτική παρουσίαση αυτών των θέσεων βλέπε International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, Ottawa: IDRC, 2002.

⁶¹ Kofi Annan, «Reflections on Intervention», 35th Ditchley Foundation Lecture (26 June 1998) στο *The Question of Intervention: Statements by the Secretary – General*, New York: United Nations, 1999, σ. 6.

⁶² Boutros Boutros – Ghali, ό.π., παράγραφος 20.

⁶³ MacFarlane, ό.π., σ. 53.

από τις ΗΠΑ. Η ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας και η πρόσκληση προς τα Ηνωμένα Έθνη να παίξουν τον ρόλο για τον οποίο ιδρύθηκαν ήταν εμφανή στην ομιλία περί «νέας παγκόσμιας τάξης» του πρώην αμερικανού προέδρου George Bush το 1990: «Μέσα από αυτούς τους δύσκολους καιρούς... μία νέα παγκόσμια τάξη μπορεί να αναδυθεί. Μία νέα εποχή, πιο ελεύθερη από την απειλή της τρομοκρατίας, ισχυρότερη στην επιδίωξη της δικαιοσύνης και πιο ασφαλή στην αναζήτηση της ειρήνης... Ένας κόσμος όπου το κράτος δικαίου αντικαθιστά τον νόμο της ζούγκλας. Ένας κόσμος στον οποίο τα έθνη αναγνωρίζουν την κοινή τους ευθύνη για ελευθερία και δικαιοσύνη. Ένας κόσμος όπου ο ισχυρός σέβεται τα δικαιώματα του αδύναμου».⁶⁴

Με μία πρωτοβουλία – σταθμό, «στις 5 Απριλίου 1991, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ενέκρινε το Ψήφισμα 688, το οποίο ανέφερε ότι η καταπίεση των κουρδικών και σιϊτικών πληθυσμών στο Ιράκ από το καθεστώς του Saddam Hussein συνιστούσε απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια»⁶⁵ σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Χάρτη. Η απόφαση αυτή ελήφθη μετά το τέλος του Πολέμου του Κόλπου, όπου για πρώτη και μοναδική φορά ενεργοποιήθηκε ο μηχανισμός συλλογικής ασφαλείας του ΟΗΕ,⁶⁶ με σκοπό να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη πρόσβαση των διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων στο βόρειο Ιράκ. Ξένα στρατεύματα εισήλθαν στην ιρακινή επικράτεια χωρίς την άμεση εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας αλλά ούτε τη συγκατάθεση της ιρακινής ηγεσίας, δημιουργώντας ένα ασφαλές καταφύγιο για τους χειμαζόμενους πληθυσμούς των Κούρδων που είχαν εξεγερθεί χωρίς επιτυχία εναντίον της Βαγδάτης.

Λίγους μήνες αργότερα, στις 31 Ιανουαρίου 1992, το Συμβούλιο Ασφαλείας συνεδρίασε για πρώτη φορά με τη συμμετοχή των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των μελών του. Το Συμβούλιο ζήτησε από τον ΓΓ του ΟΗΕ Boutros Ghali να προετοιμάσει «μία ανάλυση καθώς και προτάσεις για τους τρόπους ενδυνάμωσης και ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας, εντός του πλαισίου και των προβλέψεων του

⁶⁴ George Bush, «Address before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit», παρατιθέμενος στο Simon Chesterman, *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2001, σ. 121.

⁶⁵ Weiss, Forsythe and Coate, ό.π., σ. 72.

⁶⁶ Αν και δεν εμπίπτει στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι μία σειρά από ζητήματα όπως α) η ευκολία με την οποία οι ΗΠΑ έπεισαν το Συμβούλιο Ασφαλείας να συρθεί πίσω από τις επιλογές τους, β) η ανικανότητα του ΟΗΕ να ασκήσει τον έλεγχο και τη διοίκηση των επιχειρήσεων με αποτέλεσμα αυτός να ασκηθεί αποκλειστικά από την Ουάσινγκτον και γ) η απόφαση να δοθεί προτεραιότητα στη χρήση βίας χωρίς ουσιαστικά να δοκιμαστούν άλλες λύσεις όπως η επιβολή οικονομικών κυρώσεων θέτουν εν αμφιβόλω αν η ενεργοποίηση της συλλογικής ασφαλείας έπρεπε να αποτελέσει λόγο πανηγυρισμών. Βλέπε ό.π., σσ. 69 – 71.

Χάρτη, της ικανότητας των Ηνωμένων Εθνών στους τομείς της προληπτικής διπλωματίας (preventive diplomacy), της αποκατάστασης της ειρήνης (peacemaking) και της διατήρησης της ειρήνης (peacekeeping)».⁶⁷

Από αυτή την έκκληση προήλθε η έκθεση «Agenda for Peace»⁶⁸, η οποία παρείχε μία δομή για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων ασφαλείας και ασχολείτο ιδιαίτερα με το ζήτημα των ειρηνευτικών επιχειρήσεων. Η έκθεση αναγνώριζε την περίπλοκη φύση των νέων απειλών, καθώς και την ανάγκη να ξεφύγει ο οργανισμός από την ουδέτερη και αμερόληπτη στάση του Ψυχρού Πολέμου. Αυτό σήμαινε τη χρήση ακόμη και οικονομικών ή στρατιωτικών κυρώσεων για την αποκατάσταση της ειρήνης.⁶⁹

Οι αλλαγές που πρότεινε ο πρώην Γενικός Γραμματέας μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: α) στις επιχειρησιακές, οι οποίες αφορούσαν στην προσαρμογή στις νέες μορφές σύγκρουσης, στην αλλαγή της έννοιας της κυριαρχίας και στις επιχειρησιακές δυνατότητες των κυανοκράνων ώστε να μπορούν να αναλάβουν το δύσκολο έργο της επιβολής της ειρήνης, β) στις αλλαγές αντιπροσώπευσης, οι οποίες σχετίζονταν με τη μεταρρύθμιση του Συμβουλίου Ασφαλείας και τη στενότερη συνεργασία ΟΗΕ – περιφερειακών οργανισμών και γ) στις επαγγελματικές, οι οποίες αφορούσαν στην ενίσχυση του ρόλου της Γενικής Γραμματείας.⁷⁰

Αυτή η φιλόδοξη ημερήσια διάταξη στηριζόταν σε μία *conditio sine qua non* για την υλοποίησή της, η οποία δεν ήταν άλλη από τη συγκατάθεση των κρατών, ιδιαίτερα δε των Ηνωμένων Πολιτειών και των υπόλοιπων ισχυρών χωρών της Δύσης. Όπως έχει επισημανθεί, «η έμφαση (πρέπει να) ...δοθεί στη μελέτη της διαδικασίας πολιτικής διάδρασης ανάμεσα στις δυνατότητες του ΟΗΕ και τις περιορισμένες επιλογές που μπορεί να εφαρμόσει, αναδεικνύοντας έτσι τις εθνικές / κρατικές ιδιαιτερότητες και τους συστημικούς περιορισμούς».⁷¹

Η εμπειρία της μεταψυχροπολεμικής περιόδου φαίνεται ότι δεν δικαιώνει την αισιόδοξη άποψη ότι η ενίσχυση της αλληλεξάρτησης και της παγκοσμιοποίησης ως

⁶⁷ S / 23500 (Statement by the President of the Council), 31 January 1992.

⁶⁸ Το 1995, ο Boutros Ghali συμπλήρωσε την αρχική έκθεσή του με το «*Supplement to an Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations*», UN Doc, A/50/60 – S/1995/1, 3 January 1995.

⁶⁹ Weiss, Forsythe and Coate, ό.π., σ. 86.

⁷⁰ Ό.π., σσ. 88 – 98.

⁷¹ Ειρήνη Χειλά, *Ο Ρόλος της Μεσολάβησης στον Χειρισμό Κρίσεων: Ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1999, σ. 57.

συνέπεια του τέλους του διπολισμού γεννούν μία ομοιομορφία απόψεων και θέσεων σχετικά με τη διεθνή συνεργασία. Υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές συμφερόντων και αντιλήψεων ως προς τη φύση της διεθνούς πολιτικής, τα προβλήματα και τους τρόπους επίλυσής τους που λειτουργούν ανασταλτικά σε μία ουσιαστική αναβάθμιση του ρόλου της διεθνούς οργάνωσης. Εξαιτίας αυτών αλλά και «λόγω απουσίας μίας παγκόσμιας ρυθμιστικής εξουσίας (η οποία θα είναι ταυτόχρονα ανεξάρτητη, ανιδιοτελής και ομοιογενοποιητική) και λόγω της εγγενούς ανομοιογένειας κριτηρίων και κανόνων που να ρυθμίζουν τις σχέσεις των ατόμων και των συλλογικών οντοτήτων, η ειρήνη και η σταθερότητα είναι συνάρτηση λιγότερο των διεθνών θεσμών και του διεθνούς δικαίου και περισσότερο της ισορροπίας ισχύος και συμφερόντων».⁷²

Μεταψυχροπολεμικά, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεσμεύθηκαν αρχικά να ηγηθούν εντός του πολυμερούς πλαισίου του ΟΗΕ ώστε να αναζωογονηθεί ο μηχανισμός συλλογικής ασφαλείας. Κατέστη σαφές όμως ότι δεν θα δεσμεύονταν ολοκληρωτικά και ότι ήθελαν να έχουν την πρωτοβουλία των κινήσεων. Η αμερικανική στάση πέρασε από πολλά στάδια, εκκινώντας από τον Πόλεμο του Κόλπου και φθάνοντας, με ενδιάμεσους σταθμούς τη Σομαλία, την πρώην Γιουγκοσλαβία και το Αφγανιστάν πάλι στο Ιράκ το 2003.

Η τελευταία κρίση έδειξε ότι σε μία εποχή γεωπολιτικής ηγεμονίας εκ μέρους των ΗΠΑ, η αναζήτηση ενός συλλογικού συμφέροντος καθίσταται δύσκολη ακόμη και στους κόλπους των χωρών της ανεπτυγμένης Δύσης. Απέδειξε επίσης ότι η αρχική δέσμευση υπέρ της συλλογικής ασφαλείας ήταν καθαρά σε επίπεδο λόγων, όχι πράξεων. Έχει εξάλλου επισημανθεί ότι «αν η δέσμευση (των ΗΠΑ) προς τον ΟΗΕ είναι απλώς ρητορική, οι πολυμερείς διαδικασίες του οργανισμού θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να καλύψουν τη μη ανάληψη ηγετικού ρόλου, όταν δεν διακυβεύονται άμεσα ζωτικά συμφέροντα, και θα μπορούσαν να μετατραπούν σε αποδιοπομπαίο τράγο στον οποίο θα αποδοθεί αδράνεια».⁷³

Εφ' όσον οι προηγηθείσες επισημάνσεις ισχύουν, τότε γίνεται κατανοητός ο λόγος για τον οποίο το Συμβούλιο Ασφαλείας ενσωματώνει τις γεωπολιτικές προτεραιότητες των ΗΠΑ και των υπολοίπων μονίμων μελών στις αποφάσεις του. Επιπλέον, δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη όταν, εξαιτίας διαφωνιών και

⁷² Ηφαιστος, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική*, σ. 74.

⁷³ Wiener, «Leadership, the UN and the New World Order» στο Bourantonis and Wiener (eds), ό.π., σ. 53.

ασυμμετρίας συμφερόντων μεταξύ τους, το όργανο παραλύει. Το στοιχείο αυτό ήταν εμφανές σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια της επέμβασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και εμπόδιζε συστηματικά την επίλυσή της, έως ότου επήλθε η ηγεμονική αμερικανική διαμεσολάβηση.

Στην επέμβαση στο Αφγανιστάν επιβεβαιώθηκε εντονότερα η υπόθεση εργασίας ότι οι διεθνείς θεσμοί είναι εξαρτημένη μεταβλητή της ισχύος. Η ηγεμονική συμπεριφορά της υπερδύναμης, ενισχυμένη από εσωτερικούς πολιτικούς παράγοντες αλλά και από το διευρυνόμενο χάσμα ισχύος μεταξύ αυτής και των υπολοίπων κρατών, πέρασε στο επόμενο στάδιο καθώς η Ουάσιγκτον αποφάσισε να προχωρήσει μονομερώς στις ενέργειές της, θέλοντας να αποφύγει τις συνέπειες της δυσκαμψίας λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο πολυμερών οργανισμών.⁷⁴ Η αναλυτική εξέταση των δύο περιπτώσεων θα βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση των τάσεων που επικρατούν μεταψυχροπολεμικά στο πεδίο της επέμβασης.

⁷⁴ Στην επέμβαση του Ιράκ που ακολούθησε, οι ΗΠΑ προσπάθησαν να ακολουθήσουν την πολυμερή οδό, ζητώντας την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ωστόσο, η ταχύτητα με την οποία προχώρησαν στην επέμβαση όταν δεν τα κατάφεραν έδειξε ότι επρόκειτο για τακτική επιλογή που δεν θα ανέτρεπε τους στρατηγικούς υπολογισμούς της ηγεμονικής δύναμης του διεθνούς συστήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ – ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

4.1 Η γέννηση της κρίσης

Ο εμφύλιος πόλεμος στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και η διεθνής επέμβαση που τη συνόδευε υπήρξε ίσως η κορυφαία κρίση της πρώτης δεκαετίας της μεταψυχροπολεμικής εποχής. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι από τη μία πλευρά η κρίση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη ήταν ο χειρότερος κρίκος στην αλυσίδα των γεγονότων που οδήγησαν στη διάλυση της πρώην σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας. Από την άλλη πλευρά, ο βοσνιακός εμφύλιος πόλεμος είχε σημαντικές συνέπειες για τη διαμόρφωση της νέας ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφαλείας, για τον ρόλο των διεθνών θεσμών, αλλά και τις διατλαντικές σχέσεις.

Η Γιουγκοσλαβική κρίση⁷⁵ είχε βαθιές ρίζες στο παρελθόν. Δέχθηκε όμως και έντονες επιδράσεις από το μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον των πρώτων χρόνων μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αναμφίβολα, ο θάνατος του Τίτο, του αρχιτέκτονα της μεταπολεμικής Γιουγκοσλαβίας και εγγυητή της συνοχής της, επανέφερε δυναμικά στην επιφάνεια τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της ομοσπονδίας, τα οποία είχαν οδηγήσει σε περιορισμένες μεταρρυθμίσεις κατά τη δεκαετία του 1970. Ωστόσο, οι συστατικές Δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας (Σερβία, Κροατία, Σλοβενία, Βοσνία – Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο και Σκόπια) εξακολουθούσαν να διατηρούν, τουλάχιστον σε ηγετικό επίπεδο, μία διακριτή εθνικιστική ιδεολογία.⁷⁶

Τα εθνικιστικά πάθη δεν ήταν όμως ο μόνος καταλύτης της κρίσης. Οι χώρες της Δύσης υποτίμησαν σε πολύ μεγάλο βαθμό τη σχέση που υπήρχε ανάμεσα στις εσωτερικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές στην πρώην Γιουγκοσλαβία και το διεθνές περιβάλλον.⁷⁷

Η ύφεση της Γιουγκοσλαβικής οικονομίας επεκτάθηκε ραγδαία κατά τη δεκαετία του 1980. Το αποτέλεσμα ήταν να διαρραγεί σταδιακά ο κοινωνικός ιστός,

⁷⁵ Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση της κρίσης απαιτείται μία διευκρίνιση. Με τη φράση Γιουγκοσλαβική κρίση εννοείται σε αυτή τη μελέτη μόνο ο βοσνιακός εμφύλιος. Οι περιπτώσεις της Σλοβενίας και της σερβοκροατικής σύγκρουσης δεν θα απασχολήσουν τον γράφοντα, παρά μόνο αν διευκολύνουν την ανάλυση.

⁷⁶ Βλέπε F.S Larrabee, «Long Memories and Short Fuses: Change and Instability in the Balkans», *International Security*, Vol. 15, No. 3, Winter 1990/1991, σ. 67.

⁷⁷ Susan L. Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, Washington D.C: The Brookings Institution, 1995, σ. 3.

ένα στοιχείο που ιδιαίτερα στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, η οποία ήταν από τις φτωχότερες Δημοκρατίες, υπήρξε εντονότερο.

Η εξέλιξη αυτή θα πρέπει να συνδυαστεί με εκείνες στο συστημικό επίπεδο. Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού έδωσε μία άνευ προηγουμένου ώθηση στους θιασώτες του φιλελεύθερου ιδεαλισμού. Αυτοί πίστευαν ότι η οικονομία της αγοράς και η δημοκρατία ήταν η λύση για όλα τα δεινά. Στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, η ιδιόμορφη γεωπολιτική θέση της χώρας επί Ψυχρού Πολέμου της είχε διασφαλίσει πρόσβαση στις διεθνείς χρηματαγορές και στο διεθνές εμπόριο. Η εσωτερική οικονομική κρίση όμως, σε συνδυασμό με τις πιέσεις για σαρωτικές μεταρρυθμίσεις, δημιούργησε ένα εκρηκτικό μίγμα. Οι ομοσπονδιακές δομές δεν μπορούσαν να «απορροφήσουν» τόσο σημαντικές εξελίξεις σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα με αποτέλεσμα να εμφανιστεί σοβαρό πρόβλημα «κρατικότητας»⁷⁸ που ενίσχυσε την απήχηση του εθνικισμού.

Αυτό είχε ως συνέπεια και την υποτίμηση της σημασίας της σύγκρουσης, η οποία έμοιαζε να μην επηρεάζει τα εθνικά και στρατηγικά συμφέροντα της Δύσης. Όπως έχει χαρακτηριστικά επισημανθεί «οι Μεγάλες Δυνάμεις έπρεπε να αντιμετωπίσουν το γεγονός ότι δεν συμφωνούσαν επί των παραμέτρων του επιθυμητού στόχου και των μέσων για να τον επιτύχουν... Σε ένα πρώτο επίπεδο, τα ζητήματα της διαφωνίας περιελάμβαναν την αιτία της σύγκρουσης, το τι ήταν απαραίτητο για τον τερματισμό της, τη μέθοδο επίτευξης της ειρήνης και τον στόχο της επέμβασης. Σε ένα λιγότερο εμφανές επίπεδο υπήρχε ωστόσο ένα πολύ πιο σοβαρό πρόβλημα: το γεγονός ότι αυτές οι διαφωνίες απεκάλυψαν την έλλειψη σαφούς αντίληψης για το καθεστώς της ασφαλείας που θα αντικαθιστούσε τον διαχωρισμό του Ψυχρού Πολέμου (συμπεριλαμβανομένης της επιβίωσης και του λόγου ύπαρξης του NATO) στην Ευρώπη. Αυτό αφορούσε στον ρόλο των ΗΠΑ ως της μόνης εναπομείνουσας παγκόσμιας δύναμης, τις σχέσεις των ΗΠΑ με τους ευρωπαίους συμμάχους στη νέα Ευρώπη και τη θέση της Ρωσίας στη νέα παγκόσμια τάξη...».⁷⁹

Σύμφωνα με την Susan Woodward, οι διαφωνίες αυτές θα μπορούσαν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες, «που και οι δύο εστιάστησαν στον πόλεμο στη

⁷⁸ Πρόβλημα κρατικότητας εμφανίζεται όταν «υπάρχουν εμφανείς διαφορές σχετικά με τα εδαφικά σύνορα του κράτους μίας πολιτικής κοινότητας και για το ποιος έχει δικαίωμα να φέρει την ιδιότητα του πολίτη σε αυτό το κράτος». Βλέπε χαρακτηριστικά Juan J. Linz & Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post – Communist Europe*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996, σ. 16.

⁷⁹ Woodward, ό.π., σσ. 6 – 7.

Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Η μία άποψη πρόσβευε ότι ο πόλεμος ήταν μία πράξη επίθεσης από τους Σέρβους εναντίον της νόμιμης κυβέρνησης ενός κυρίαρχου μέλους των Ηνωμένων Εθνών... Αυτή άποψη ταυτίσθηκε με την αμερικανική κυβέρνηση... Η δεύτερη άποψη, κοινή σε Ευρώπη και Καναδά, ήταν ότι η βοσνιακή διένεξη συνιστούσε εμφύλιο πόλεμο βασιζόμενο στην αναζωπύρωση της εθνοτικής σύρραξης μετά το τέλος του κομμουνισμού».⁸⁰

Αυτή η απόκλιση θέσεων δημιούργησε διαφορετικές στοχοθετήσεις για τους παρεμβαίνοντες δρώντες. Οι οπαδοί της πρώτης άποψης δεν ήθελαν να αποδεχθούν μία πράξη επίθεσης, διότι αυτό θα έθετε σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη, τάξη και σταθερότητα. Εφ' όσον η Βοσνία – Ερζεγοβίνη είχε αναγνωριστεί ως ανεξάρτητο κράτος και μέλος του ΟΗΕ, δικαιούτο όλων των προνομίων και δικαιωμάτων που απέρρεαν από αυτό το καθεστώς. Την ίδια ώρα, οι θιασώτες της δεύτερης άποψης πίστευαν ότι η εδαφική πραγματικότητα που είχε προκύψει μέσα από τις συγκρούσεις δεν μπορούσε να μεταβληθεί άρδην. Επρόκειτο για μία πιο συντηρητική θέση η οποία επεκράτησε στην Ευρώπη μετά το 1993 και άφηνε στο περιθώριο ηθικές διακηρύξεις.

Το γεγονός όμως ότι η πρώτη άποψη ήταν κυρίαρχη στην Ουάσιγκτον σήμαινε ότι δεν θα μπορούσε να μην ληφθεί υπόψη. Η άποψη αυτή επιχειρούσε να συμβιβάσει δύο, κατ' αρχήν αντιτιθέμενες, θέσεις, α) αυτή του απαραβίαστου των συνόρων και β) εκείνη της (εθνικής) αυτοδιάθεσης.⁸¹ Αυτή η σύγκρουση θέσεων γέννησε πολλά προβλήματα, ιδιαίτερα όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν οι εσωτερικοί δρώντες την κρίση και στη μορφή της διεθνούς επέμβασης σε αυτή. Η αδυναμία συμβιβασμού κρίνεται ως ο βασικός λόγος που κυριάρχησε η απροθυμία καίριας επέμβασης για την αποτροπή της τραγωδίας.

4.2 Οι στρατηγικές των εσωτερικών δρώντων

Οι εσωτερικοί δρώντες στον βοσνιακό εμφύλιο ήταν τρεις, οι Σέρβοι, οι Κροάτες και οι Μουσουλμάνοι. Όσον αφορά στους δύο πρώτους, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στους κόλπους τους υπήρχε η διάκριση αφενός μεν μεταξύ Σέρβων και Σερβοβοσνίων και αφετέρου μεταξύ Κροατών και Κροατοβοσνίων. Η διάκριση αυτή είναι κρίσιμη διότι η πορεία των γεγονότων έδειξε ότι, τουλάχιστον στη σερβική

⁸⁰ Ο.π., σ. 7.

⁸¹ Βλέπε Spyros Economides and Paul Taylor, «Former Yugoslavia», στο Mayall (ed.), *The New Interventionism 1991 – 1994*, σ. 63.

πλευρά, οι Σερβοβόσνιοι επεχείρησαν να αυτονομηθούν από την καθοδήγηση του Βελιγραδίου στην πορεία του πολέμου.⁸²

Η περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης ήταν η δυσκολότερη κατά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Η εύθραυστη ισορροπία αποδεικνυόταν και από την εθνοτική σύνθεση της περιοχής.⁸³ Επομένως, η φτωχή αυτή ομόσπονδη Δημοκρατία έπρεπε να ισορροπήσει ανάμεσα στο αίτημα για ανεξαρτησία και στη μελλοντική θέση των συστατικών της εθνοτήτων. Η απόφαση της τότε Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΚ) να προχωρήσει στην αναγνώριση της Σλοβενίας και, κυρίως, της Κροατίας⁸⁴ έθεσε επί τάπητος το υπαρξιακό ζήτημα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης.

Η στάση των εσωτερικών δρώντων καθορίστηκε βάσει δύο κεντρικών ερωτημάτων.⁸⁵ Το πρώτο ήταν: Τί συνιστούσε έθνος; Το πρόβλημα ήταν ότι στην πρώην Γιουγκοσλαβία τόσο οι ομόσπονδες Δημοκρατίες όσο και τα συστατικά έθνη της χώρας είχαν κατοχυρωμένα εθνικά δικαιώματα. Αυτό προκαλούσε σύγχυση σχετικά με το ζήτημα της απόσχισης. Ποιός το είχε, οι Δημοκρατίες ή τα έθνη; Η διεθνής κοινότητα και ιδιαίτερα η ΕΚ που ανέλαβε τον χειρισμό της κρίσης στο αρχικό κρίσιμο στάδιο επέλεξε να αναγνωρίσει αυτό το δικαίωμα τόσο για τη Σλοβενία όσο και για την Κροατία, ταυτίζοντας τα εσωτερικά διοικητικά σύνορα με εκείνα των νέων ανεξαρτήτων κρατών και αναγνωρίζοντας τον ρόλο της πλειοψηφίας. Με τον τρόπο αυτό, οι λαοί / έθνη που δεν αποτελούσαν την πλειοψηφία είδαν τα δικαιώματά τους να μετατρέπονται από εθνικά σε μειονοτικά. Στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη όμως, το γιουγκοσλαβικό Σύνταγμα δεν αναγνώριζε βοσνιακό έθνος, αλλά τρία συστατικά έθνη κανένα εκ των οποίων δεν διέθετε πλειοψηφία. Επομένως, που θα βασιζόταν η κυριαρχία;

Το πολιτικό πρόβλημα και οι αντικρουόμενες στρατηγικές ανέκυψαν μετά τις πρώτες ελεύθερες εκλογές του Νοεμβρίου 1990 όταν κυριάρχησαν τα κόμματα που είχαν σαφή εθνικά προγράμματα. Οι Μουσουλμάνοι, υπό την καθοδήγηση του προέδρου Izetbegović, επεχείρησαν να εκμεταλλευθούν τη διεθνή συγκυρία πιέζοντας για αναγνώριση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης με βάση το προηγούμενο της Σλοβενίας

⁸² Προς διευκόλυνση της ανάλυσης θα χρησιμοποιούνται συχνότερα οι όροι Σέρβοι, Κροάτες και Μουσουλμάνοι. Εξάλλου, και όσον αφορά στους δύο πρώτους, τα εθνικά κέντρα στο Βελιγράδι και στο Ζάγκρεμπ ήταν εκείνα που κυριάρχησαν στις συνομιλίες με τον διεθνή παράγοντα και στη διαδικασία επίλυσης της κρίσης.

⁸³ Πριν από το ξέσπασμα του εμφυλίου, ο πληθυσμός της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης αποτελείτο από 44% Μουσουλμάνους, 31% Σέρβους και 17% Κροάτες. Βλέπε Woodward, ό.π., σ. 172.

⁸⁴ Η ανάλυση αυτών των εξελίξεων θα γίνει στην παράγραφο 4.3.1.

⁸⁵ Για ένα μεγάλο μέρος της ανάλυσης που ακολουθεί βλέπε Woodward, ό.π., σσ. 209 – 221.

και της Κροατίας, συνασπιζόμενοι με τους Κροατοβοσνίους που δεν ήθελαν να παραμείνουν στο πλαίσιο της ομοσπονδίας. Παράλληλα, τον Μάρτιο του 1992, κατάφεραν με την υπόσχεση για χωρισμό σε καντόνια βάσει εθνικότητας να αποσπάσουν την ανοχή των Σέρβων προς τον στόχο της ανεξαρτησίας.⁸⁶ Όταν όμως οι Μουσουλμάνοι αργότερα υπαναχώρησαν, έχοντας εξασφαλίσει τη διεθνή αναγνώριση, η Βοσνία – Ερζεγοβίνη βυθίστηκε στο χάος.⁸⁷

Απεδείχθη με τον τρόπο αυτό ότι οι ηγεσίες των τριών εθνοτήτων λειτουργούσαν με βάση το κριτήριο του εθνικού συμφέροντος και τους περιορισμούς που επέβαλαν τα «διλήμματα ασφαλείας». Οι εθνικιστές ήθελαν να πείσουν τους συνομιλητές τους ότι μία πολυεθνική, ανεξάρτητη και δημοκρατική Βοσνία – Ερζεγοβίνη ήταν αδύνατη διότι α) ήθελαν να διατηρήσουν την απήχησή τους και β) να αποκομίσουν διπλωματικά οφέλη.

Τόσο οι Σέρβοι όσο και οι Κροάτες είχαν ως κοινή στρατηγική τον διαμελισμό των εδαφών της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης.⁸⁸ Η κοινή αυτή θέση αποκαλύπτεται από τη στάση των δύο πλευρών στο δεύτερο ερώτημα: Πώς ορίζονται τα δικαιώματα ενός πληθυσμού επί του εδάφους; Οι Κροάτες, αν και εμφανίζονταν ως υπέρμαχοι της εδαφικής ακεραιότητας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, τάσσονταν υπέρ μίας αρχής που αφορούσε στο ιστορικό δικαίωμα ενός έθνους να κυριαρχεί σε μία περιοχή. Από την άλλη πλευρά, οι Σέρβοι υποστήριζαν τη δημοκρατική αρχή σύμφωνα με την οποία οι κάτοικοι μίας περιοχής έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν σε ποιο κράτος θα ζήσουν.

Επί του ζητήματος αυτού ανέκυψε λοιπόν το «σερβικό ζήτημα». Το επιχείρημα της Σερβίας έμοιαζε αρχικά ισχυρό. Αρχικά, η ΕΚ φάνηκε να απομακρύνεται από τις αρχές του απαραβίαστου των συνόρων καθώς, αποδεχόμενη τα δημοψηφίσματα σε Σλοβενία και Κροατία υπέρ της εθνικής αυτοδιάθεσης, υιοθετούσε τη δημοκρατική αρχή. Πώς θα μπορούσε στη συνέχεια να αγνοήσει κάτι ανάλογο για τη Σερβία;

Αυτή η εξέλιξη οδήγησε τη Σερβία να εκμεταλλευθεί τη στρατιωτική υπεροπλία της και να επιχειρήσει να ενώσει τα σερβικά εδάφη σε μία «Μεγάλη Σερβία». Παράλληλα, μετά την απόφαση των Σερβοβοσνίων να ανακηρύξουν τον

⁸⁶ Είχε προηγηθεί δημοψήφισμα στο οποίο, αν και το μοϊκόταραν πολλοί Σέρβοι, το 63% του εκλογικού σώματος τάχθηκε υπέρ της ανεξαρτησίας.

⁸⁷ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1994, σ. 94.

⁸⁸ Στα μέσα του 1992 διεξήχθησαν σερβοκροατικές συνομιλίες επί του ζητήματος αυτού, ενώ την ίδια περίοδο δημιουργήθηκε «ανεξάρτητο κροατικό κράτος στη Δυτική Ερζεγοβίνη». Βλέπε ό.π., σ. 86.

Φεβρουάριο του 1992 τη «Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης» ακολούθησε μία συστηματική εκστρατεία εθνοκάθαρσης ώστε να αλλάξει προς όφελός τους η εθνοτική σύνθεση της περιοχής. Το μειονέκτημα αυτής της στρατηγικής ήταν ότι εμφάνισε τη Σερβία ως τον κατ' εξοχήν επιτιθέμενο στη σύρραξη, στρέφοντας ουσιαστικά εναντίον της τον διεθνή παράγοντα. Η απροθυμία του τελευταίου να επέμβει αποφασιστικά, ακόμη και με χρήση βίας, χειροτέρευσε την κατάσταση.

4.3 Οι στρατηγικές των εξωτερικών δρώντων

Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική εξέταση της στάσης των βασικών διεθνών δρώντων (Ευρώπης, ΟΗΕ, Ηνωμένων Πολιτειών και Ρωσίας) καθώς το πως αυτή καθόρισε την πορεία του βοσνιακού εμφυλίου, απαιτείται μία βασική επισήμανση. Η σύρραξη στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη ενεπλάκη βαθιά στα γρανάζια της δυτικής, κυρίως, διπλωματίας. Η Δύση παρέμενε επηρεασμένη από το πρόσφατο τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Κατά βάθος εξακολουθούσε να θεωρεί τις διεθνείς εξελίξεις υπό το πρίσμα του αντικομμουνισμού. Αυτό είχε ως συνέπεια να υποστηρίζει εθνικιστές ηγέτες ως αντίβαρο σε απόπειρες «επιστροφής στο παρελθόν» όπως θεωρήθηκαν οι προσπάθειες της Σερβίας. Οι διακηρύξεις περί δημοκρατίας, ελεύθερης οικονομίας και στήριξης στη συλλογική ασφάλεια ως λύση στο πρόβλημα δεν έλαβαν υπόψη την πραγματικότητα στο έδαφος και τα συμφέροντα των ενδιαφερομένων, καθώς απέτυχαν να δώσουν απαντήσεις σε ζητήματα όπως η αυτοδιάθεση, η κυριαρχία, η ανάγκη χρήσης βίας ή ο ρόλος των διεθνών θεσμών. Το αποτέλεσμα ήταν η αποσταθεροποίηση και η αποσπασματική δράση που οδήγησε σε παράταση της σύγκρουσης.

4.3.1 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και οι εθνικές στρατηγικές Γαλλίας, Βρετανίας και Γερμανίας

«Στις 27 Ιουνίου 1991, μία ευρωπαϊκή πεταλούδα φτερούγισε και η χαοτική πορεία της Γιουγκοσλαβικής κρίσης άλλαξε αμετάκλητα».⁸⁹ Με αυτή τη φράση ο βρετανός αναλυτής James Gow περιέγραψε τις συνέπειες της παρέμβασης της Ευρώπης στο Γιουγκοσλαβικό ζήτημα, θέτοντας ως ημερομηνία έναρξης της

⁸⁹ James Gow, *Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*, London: Hurst & Company, 1997, σ. 46.

ευρωπαϊκής παρέμβασης την ημέρα που ο ομοσπονδιακός στρατός εισέβαλε στη Σλοβενία. Η πρωτοβουλία της ΕΚ είχε ως αποτέλεσμα α) να προχωρήσει το Βελιγράδι στα σχέδιά του για μία «Μεγάλη Σερβία» ακόμη και μέσω εθνοκάθαρσης και β) να προκαλέσει χάος λόγω έλλειψης προετοιμασίας.⁹⁰ Αυτά τα δύο στοιχεία κατέστησαν ιδιαίτερα εμφανή στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.

Οι αυταπάτες των ευρωπαϊκών ηγεσιών ότι θα μπορούσαν να χειριστούν μόνες τους την κρίση συνοψίζονταν στη φράση του τότε υπουργού Εξωτερικών του Λουξεμβούργου Jacques Poos, ο οποίος δεν δίστασε να δηλώσει ότι είχε έλθει πλέον «η ώρα της Ευρώπης» και ότι «αν υπάρχει ένα πρόβλημα που θα μπορεί να επιλυθεί από τους Ευρωπαίους, αυτό είναι το πρόβλημα της Γιουγκοσλαβίας».⁹¹

Υπήρξαν τρεις βασικοί λόγοι για την απόφαση της ΕΚ να επέμβει. Ο πρώτος ήταν ότι ήθελε να δείξει ότι η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), η οποία επρόκειτο να υιοθετηθεί τον Δεκέμβριο του 1991 με τη Συνθήκη του Maastricht, δεν ήταν κενή περιεχομένου. Αυτό συνδυαζόταν και με την αντιπαράθεση Ευρωπαϊστών – Ατλαντιστών εντός της ΕΚ σχετικά με τον ρόλο της Ευρώπης μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.⁹² Ο δεύτερος λόγος ήταν το ενδιαφέρον για την περιφερειακή σταθερότητα μέσω της αποτροπής της οικονομικής κατάρρευσης και των κυμάτων προσφύγων. Ο τελευταίος λόγος ήταν ότι οι Ευρωπαίοι, ενισχυμένοι από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ήθελαν να προωθήσουν την «ευρωπαϊκή ιδέα» ως πρότυπο για τη σταθερότητα και την ευημερία της περιοχής.⁹³

Η πρώτη σημαντική πρωτοβουλία της ΕΚ ήταν η σύγκληση της Συνδιάσκεψης για τη Γιουγκοσλαβία τον Σεπτέμβριο του 1991. Οι συνομιλίες θα στηρίζονταν σε τρεις αρχές: α) όχι μονομερείς αλλαγές συνόρων, β) προστασία των μειονοτήτων και γ) σεβασμός όλων των νομίμων συμφερόντων και φιλοδοξιών.⁹⁴ Ωστόσο, καμία πλευρά δεν εμφανίστηκε διατεθειμένη να εγγυηθεί πιθανές λύσεις, ιδιαίτερα μέσω χρήσης βίας. Πολλοί Ευρωπαίοι θεωρούσαν ότι η «ήπια ισχύς» (soft power) της ΕΚ θα αρκούσε για την αντιμετώπιση της κρίσης, αγνοώντας ότι όταν διακυβεύονται εθνικά συμφέροντα ο πόλεμος αποτελεί συχνά αξιόπιστη λύση.⁹⁵

⁹⁰ Ο.π., σ. 46.

⁹¹ Ο.π., σ. 48.

⁹² Woodward, ό.π., σ. 158.

⁹³ Gow, ό.π., σσ. 48 – 49.

⁹⁴ Ο.π., σ. 53.

⁹⁵ Dana H. Allin, *NATO's Balkan Interventions*, Adelphi Paper 347 (Oxford: Oxford University Press for the IISS, 2002), σ. 18.

Σταδιακά, οι διαπραγματεύσεις κινήθηκαν προς την πλευρά της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας των ομόσπονδων Δημοκρατιών.

Το βασικό πρόβλημα στην προσέγγιση της ΕΚ ήταν η αδυναμία λήψης κοινών αποφάσεων σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και ασφαλείας. Αυτό καταδεικνύεται μέσα από την εξέταση της στάσης των τριών βασικών παικτών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δηλαδή της Γαλλίας, της Βρετανίας και της Γερμανίας. Οι τρεις αυτές χώρες διαμόρφωσαν μία κοινή προσέγγιση όσον αφορά στη διαχείριση της κρίσης. Επιθυμούσαν α) μία επέμβαση μέσα από πολυμερές πλαίσιο, β) τον περιορισμό της κρίσης και γ) την αποφυγή δέσμευσης χερσαίων δυνάμεων με σκοπό την επιβολή μίας λύσης διά της βίας.⁹⁶

Υπήρξαν όμως διαφορές. Η στάση της Γαλλίας⁹⁷ καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την παραδοσιακή άποψη ότι οι ενέργειές της πρέπει να διασφαλίζουν στο Παρίσι σημαίνουσα θέση και ρόλο στο διεθνές σύστημα. Η Γαλλία επεδίωκε να ενισχύσει τη θέση της μέσω διεθνών θεσμών όπου θα μπορούσε να πρωταγωνιστήσει, κυρίως μέσω του ΟΗΕ όπου διέθετε και αυξημένο κύρος ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας αλλά και της ΕΚ. Δεν δίστασε μάλιστα να προτείνει την αναβάθμιση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) με σκοπό να περιορίσει την αμερικανική επιρροή και τον ρόλο του ΝΑΤΟ, καθώς και να θέσει τις βάσεις μίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας υπό γαλλική ηγεσία. Ωστόσο, η εμπειρία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης την ανάγκασε να μεταβάλλει στάση.

Η γαλλική στάση επέτρεψε την επίδειξη ευελιξίας και αλλαγής στρατοπέδων. Αρχικά, η Γαλλία συμπαρατάχθηκε με τη Σερβία υπέρ της διατήρησης της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Πιστή στην παράδοση του κρατισμού αλλά, κυρίως, στην αποτροπή γερμανικής κυριαρχίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Γαλλία αντιστάθηκε στην άμεση αναγνώριση της ανεξαρτησίας των ομόσπονδων Δημοκρατιών που προωθούσε το Βερολίνο. Αργότερα όμως, η στρατιωτική εμπλοκή της στην ειρηνευτική δύναμη στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη την οδήγησε σε μεταβολή στάσης υπέρ της χρήσης βίας και επέτρεψε την προσέγγιση με το ΝΑΤΟ και την Ουάσιγκτον.⁹⁸

⁹⁶ Gow, ό.π., σ. 156.

⁹⁷ Ο.π., σσ. 158 – 166.

⁹⁸ Ο νεοκλεγγίς πρόεδρος Jacques Chirac πρότεινε μάλιστα την ανάπτυξη μίας χερσαίας δύναμης ταχείας αντίδρασης στην ασφαλή περιοχή του Γκόραζντε για να αποτραπεί μία σερβοβοσνιακή επίθεση. Βλέπε Ivo H. Daalder, *Getting to Dayton: The Making of America's Bosnia Policy*, Washington D.C.: The Brookings Institution, 2000, σσ. 68 – 69. Για μία σφαιρικότερη ανάλυση της στάσης της Γαλλίας εκείνη την περίοδο βλέπε Παναγιώτης Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*, Αθήνα: Ποιότητα, 1999, σσ. 278 – 286.

Το Λονδίνο⁹⁹ ακολούθησε αρχικά την κλασική συγκρατημένη βρετανική στρατηγική, θεωρώντας τον βοσνιακό εμφύλιο πόλεμο ως έναν κρίκο στην αλυσίδα της Γιουγκοσλαβικής κρίσης, η οποία ήταν μία παραδοσιακή ιστορική, εθνοτική, διακοινοτική σύγκρουση. Η Βρετανία επεχείρησε, όπως και η Γαλλία, να προωθήσει τον διεθνή της ρόλο εντός ενός πολυμερούς πλαισίου. Κατανόησε επίσης ότι η διεθνής συγκυρία λειτουργούσε υπέρ της αναγνώρισης και ότι η ξεκάθαρη επέμβαση υπέρ ενός εκ των εμπλεκόμενων μερών θα δυσχέραινε την επίλυση της κρίσης.¹⁰⁰

Η βρετανική στάση επηρεάστηκε όμως πάρα πολύ και από την απροθυμία των Ηνωμένων Πολιτειών να εμπλακούν με χερσαίες δυνάμεις στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Το Λονδίνο θεωρούσε μία χερσαία επέμβαση χωρίς αμερικανική συμμετοχή ως μία «αποστολή αυτοκτονίας». Παράλληλα, η «ειδική σχέση» επηρεάστηκε από την αντίθεση της Βρετανίας τόσο στους αεροπορικούς βομβαρδισμούς, καθώς φοβόταν ότι τα βρετανικά στρατεύματα στο έδαφος θα γίνονταν στόχος των εμπολέμων, όσο και στην άρση του εμπάργκο όπλων προς τους Μουσουλμάνους.

Ο ρόλος της Γερμανίας¹⁰¹ ήταν ο κρισιμότερος και θα παρουσιαστεί σε συνδυασμό με τη δράση της ΕΚ. Η επανένωση των δύο Γερμανιών το 1990 κρυβόταν πίσω από τον ζήλο της υποστήριξης της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας των Γιουγκοσλαβικών ομόσπονδων Δημοκρατιών. Οι λαϊκές πιέσεις να υποστηριχθεί η εθνική αυτοδιάθεση, ο αντικομμουνισμός εναντίον της Σερβίας και η πεποίθηση ότι ο πόλεμος ήταν επιθετικός και όχι εμφύλιος καθοδήγησαν την τότε γερμανική ηγεσία. Ωστόσο, η Γερμανία δεν μπορούσε να απαντήσει πειστικά στο ερώτημα πως ήταν δυνατόν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης να ισχύει στη δική της περίπτωση και όχι σε εκείνη των Σέρβων. Την ίδια ώρα, οι ΗΠΑ επιθυμούσαν την αναβάθμιση του γερμανικού ρόλου στην Ανατολική Ευρώπη, καθώς το ενδιαφέρον τους ήταν εκείνη την περίοδο στραμμένο στη Μέση Ανατολή.¹⁰²

Όταν το Βελιγράδι απέρριψε το ευρωπαϊκό σχέδιο για μία αναπροσαρμογή των σχέσεων μεταξύ των ομόσπονδων Δημοκρατιών προς την κατεύθυνση της συνομοσπονδίας,¹⁰³ η Γερμανία κινήθηκε προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης της Σλοβενίας και της Κροατίας. Παράλληλα, συνεστήθη η Επιτροπή Badinter η οποία θα

⁹⁹ Gow, ό.π., σσ. 174 – 182.

¹⁰⁰ Cooper and Berdal, «Outside Intervention in Ethnic Conflicts» στο Brown (ed.), ό.π., σσ. 197 – 202.

¹⁰¹ Gow, ό.π., σσ. 166 – 174.

¹⁰² Woodward, ό.π., σ. 153.

¹⁰³ Gow, ό.π., σ. 57.

αναλάμβανε να κρίνει από τη σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου τις προϋποθέσεις απόσχισης των Δημοκρατιών.

Οι αποφάσεις της Επιτροπής «όπλισαν» το χέρι της Γερμανίας, η οποία δεν δίστασε να κρίνει με βάση το εθνικό της συμφέρον ότι η αναγνώριση έπρεπε να είναι ταχεία. Κατ' αρχήν, η Επιτροπή υπογράμμισε ότι η Γιουγκοσλαβία «ήταν ένα κράτος σε διαδικασία διάλυσης».¹⁰⁴ Αυτό ενίσχυσε τις διαλυτικές τάσεις και ώθησε το Κοινοβούλιο της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης να διακηρύξει την ανεξαρτησία της στις 15 Οκτωβρίου 1991. Επιπλέον, απέρριψε το σερβικό αίτημα ότι η κυριαρχία ανήκει στις εθνότητες / έθνη, αποφαινόμενη ότι έχει εδαφική βάση και εντοπίζεται στις Δημοκρατίες. Ωστόσο, υπήρξε λιγότερο κατηγορηματική στο ζήτημα της εθνικής αυτοδιάθεσης, λέγοντας ότι «εθνικές ομάδες» έχουν το δικαίωμα αυτό, όχι όμως και εκείνο της δημιουργίας κράτους.

Η άτεγκτη γερμανική στάση υπέρ της «προληπτικής αναγνώρισης» έδειξε τα όρια της ευρωπαϊκής παρέμβασης. Το ενδοευρωπαϊκό πολιτικό παζάρι τον Δεκέμβριο του 1991 κατέδειξε ότι τα κράτη – μέλη έθεσαν τη Γιουγκοσλαβική κρίση στα γρανάζια των διπλωματικών τους συναλλαγών και οι φιλελεύθερες διακηρύξεις περί δημοκρατίας και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν μπορούσαν να υπερπηδήσουν τους στρατηγικούς υπολογισμούς. Την ώρα που η κρίση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη πλησίαζε, οι Ευρωπαίοι επιδίδονταν σε ρεαλιστικές συναλλαγές.¹⁰⁵ Υποσχόμενοι άνευ όρων αναγνώριση, παρέδιδαν στην ουσία το έσχατο όπλο που είχαν για να επιτύχουν την πολιτική επίλυση της κρίσης.

Η κυνική στάση των Ευρωπαίων, η απροθυμία τους να αναλάβουν τις συνέπειες της απόφασής τους και η έλλειψη ειλικρινούς υποστήριξης των φιλελεύθερων αρχών και του νέου ρόλου των διεθνών θεσμών κατεδείχθη όταν η Γερμανία μετέβαλε στάση στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Όταν η γερμανική ηγεσία ικανοποίησε όσους την πίεζαν εσωτερικά να προχωρήσει στην αναγνώριση Σλοβενίας και Κροατίας, αποφάσισε να καθυστερήσει όσο μπορούσε μία ανάλογη απόφαση για τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.

¹⁰⁴ Woodward, ό.π., σ. 181.

¹⁰⁵ Η Γερμανία δέχθηκε, για να αποσπάσει την έγκριση των εταίρων της για αναγνώριση, τις εξαιρέσεις που ζητούσε η Βρετανία από τη Συνθήκη του Maastricht καθώς και την ενιαία θέση υπέρ αναγνώρισης για όλες τις ομόσπονδες Δημοκρατίες ώστε να υπάρχει η έξωθεν καλή μαρτυρία για την ΕΚ. Ο γερμανικός συμβιβασμός ήταν απαραίτητος διότι τόσο η Βρετανία όσο και η Γαλλία είχαν αρχίσει να ανησυχούν για την έντονη διπλωματική κινητικότητα της Γερμανίας. Βλέπε Woodward, ό.π., σ. 184.

Αυτό οδήγησε σε προσπάθειες κατευνασμού της σερβικής πλευράς ώστε να αποφευχθεί ο πόλεμος. Προτάθηκε ένα σχέδιο καντονοποίησης,¹⁰⁶ βάσει του οποίου η Βοσνία – Ερζεγοβίνη θα χωριζόταν σε τρία καντόνια βάσει εθνικότητας. Ουσιαστικά επρόκειτο για μία σερβική ιδέα, την οποία υποστήριζαν και οι Κροάτες, διότι πίστευαν ότι θα άνοιγε μελλοντικά τον δρόμο του διαμελισμού. Η άρνηση της ΕΚ να αναγνωρίσει τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη παράλληλα με τη Σλοβενία και την Κροατία απεδείχθη μακροπρόθεσμα λανθασμένη. Η ιδέα περί καντονοποίησης απερρίφθη ουσιαστικά με το αποτέλεσμα του βοσνιακού δημοψηφίσματος τον Φεβρουάριο 1992. Παράλληλα οι ΗΠΑ, θορυβημένες και από τη στάση της Γερμανίας, μπήκαν στο παιχνίδι αφήνοντας να διαφανεί στους Μουσουλμάνους ότι αν δεν τους αρέσει το σχέδιο μπορούν να μην το συνυπογράψουν. Υπό την πίεση των Αμερικανών, οι Ευρωπαίοι συγκατατέθηκαν στην αναγνώριση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης στις 6 Απριλίου 1992, η κυβέρνηση της οποίας ήταν πλέον αποδυναμωμένη. Με τον τρόπο αυτό, οι ΗΠΑ πήραν ουσιαστικά το νέο ανεξάρτητο κράτος υπό την προστασία τους. Παρέμειναν όμως αμετάκλητα δεσμευμένες στη μη χρήση χερσαίων δυνάμεων, θεωρώντας ότι τα πολιτικά ζητήματα μπορούσαν να διαχωριστούν από τα στρατιωτικά. Την ίδια ώρα οι Ευρωπαίοι, αντιμέτωποι με το φάσμα της αποτυχίας, στρέφονταν στη λύση του ΟΗΕ.

4.3.2 Ο ρόλος των Ηνωμένων Εθνών

Ο ΟΗΕ θα ανεμένετο να είναι εξ' αρχής ο βασικός διεθνής οργανισμός που θα επενέβαινε για την επίλυση της κρίσης. Ωστόσο, το γεγονός ότι ήταν απασχολημένος με τον Πόλεμο του Κόλπου άφησε την πρωτοβουλία των κινήσεων στους Ευρωπαίους. Υπήρχε τότε διάχυτη η άποψη, την οποία υποστήριζε ο νέος Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Boutros Ghali, ότι οι περιφερειακοί οργανισμοί θα μπορούσαν να αναλάβουν ενεργότερο ρόλο μετά το τέλος του διπολισμού, ιδιαίτερα στον τομέα της διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας βάσει του Κεφαλαίου VIII του Χάρτη.¹⁰⁷

Η αποτυχία τερματισμού των εχθροπραξιών μετά την κοινοτική παρέμβαση έφερε τον ΟΗΕ στο προσκήνιο. Αρχικά, η εμπλοκή του αφορούσε στην επιβολή

¹⁰⁶ Gow, ό.π., σ. 80.

¹⁰⁷ Economides and Taylor, «Former Yugoslavia», ό.π., σσ. 65 – 66. Για μία εκτενή ανάλυση επί του ζητήματος βλέπε Θεόδωρος Χριστοδουλίδης, «Η Σύμπραξη για την Ειρήνη: Η Συνεργασία του ΟΗΕ και των περιφερειακών οργανισμών στο πλαίσιο του Κεφαλαίου VIII του Χάρτη» στο Μπουραντώνης – Χριστοδουλίδης (επιμ.), ό.π., σσ. 207 – 239.

εμπάργκο όπλων σε όλη την πρώην Γιουγκοσλαβία.¹⁰⁸ Στη συνέχεια το Συμβούλιο Ασφαλείας προχώρησε στη δημιουργία της United Nations Protection Force (UNPROFOR), η οποία αρχικά δραστηριοποιήθηκε στην Κροατία και στη συνέχεια στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη (UNPROFOR II).¹⁰⁹ Στη δεύτερη περίπτωση, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξουσιοδότησε την ειρηνευτική δύναμη να χρησιμοποιήσει «όλα τα αναγκαία μέτρα» για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Την ίδια ώρα οι Ευρωπαίοι αποφάσισαν στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου τον Αύγουστο του 1992 να καλέσουν τον ΟΗΕ να αναλάβει πέρα από δραστηριότητες διατήρησης της ειρήνης (peacekeeping) και εκείνες της αποκατάστασης της ειρήνης (peacemaking). Οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις αλλά και οι ΗΠΑ αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν το πολυμερές πλαίσιο του ΟΗΕ για να αποφύγουν τις κατηγορίες περί αδράνειας.

Τα μεγάλα προβλήματα για τον ΟΗΕ ανέκυψαν μέσα από τις διαδοχικές αλλαγές στην εντολή των κυανοκράνων, κάτι που αποδεικνύει τη λανθασμένη εκτίμηση της κλίμακας της σύγκρουσης. Το πρόβλημα που ανέκυψε εδώ ήταν η σύγκυση των ορίων μεταξύ διατήρησης και επιβολής της ειρήνης (peace enforcement). Καθώς η εντολή άλλαζε, τα όρια μεταξύ ανθρωπιστικών, ειρηνευτικών και «επεμβατικών» δραστηριοτήτων χάνονταν.¹¹⁰ Η UNPROFOR διέθετε τα μέσα για μία παραδοσιακή επιχείρηση διατήρησης της ειρήνης αλλά τελικά έφθασε να πρέπει να κάνει περισσότερα από όσα μπορούσε. Παράλληλα, όχι μόνο δεν υπήρξε μία εκεχειρία για να διατηρηθεί αλλά επιτρεπόταν και στις αντιμαχόμενες παρατάξεις να συνεχίζουν να πολεμούν.¹¹¹ Αυτή η αποσπασματικότητα κατέδειξε α) ότι ο ΟΗΕ δεν διέθετε τις απαραίτητες στρατιωτικές προδιαγραφές για την αποτελεσματική διαχείριση της κρίσης, υποχρεώνοντας τον παγκόσμιο οργανισμό να στραφεί στο ΝΑΤΟ¹¹² και β) ότι τα κράτη – μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας κινούνται πάντοτε με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και όχι ιδεαλιστικές διακηρύξεις.

Στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης ήλθαν στην επιφάνεια όλα τα ζητήματα που αφορούν στην επιβολή της ειρήνης αλλά και γενικότερα στη συλλογική ασφάλεια. Πέντε κρίσιμα θέματα ανέκυψαν στο σημείο αυτό. Πρώτον,

¹⁰⁸ SC Res 713 (25 Sep. 1991).

¹⁰⁹ SC Res 743 (21 Feb. 1992) και SC Res 770 (13 Aug. 1992).

¹¹⁰ Για μία ενδιαφέρουσα και συνοπτική παρουσίαση των ειρηνευτικών επιχειρήσεων του ΟΗΕ βλέπε Marrack Goulding, «The Evolution of United Nations Peacekeeping», *International Affairs*, Vol. 69, No. 3 (July 1993).

¹¹¹ Rosalyn Higgins, «The New United Nations and Former Yugoslavia», *International Affairs*, Vol. 69, No. 3 (July 1993), σσ. 468 – 469.

¹¹² SC Res 816 (31 Mar. 1993). Με αυτό επεβλήθη η ζώνη απαγόρευσης πτήσεων (no – fly zone) πάνω από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη που την επιτηρούσε το ΝΑΤΟ.

ποιά είναι τα κριτήρια χρήσης βίας; Δεύτερον, πώς θα διασφαλιστεί η επιτυχία της επιβολής της ειρήνης; Τρίτον, ποιός θα πληρώσει; Τέταρτον, και ίσως κρισιμότερο, ποιός θα παράσχει στρατεύματα; Πέμπτον, ποιός θα ασκεί έλεγχο και διοίκηση των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις συνεργασίας του ΟΗΕ με περιφερειακούς οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ;¹¹³

Η δράση του ΟΗΕ στη βοσνιακή κρίση πρέπει να συνδυαστεί με εκείνη των υπολοίπων δρώντων που επενέβησαν στην κρίση. Αυτοί οι δρώντες περιλαμβάνουν την τότε ΕΚ, το ΝΑΤΟ, τις ΗΠΑ καθώς και κράτη όπως η Βρετανία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Ρωσία τα οποία επεχείρησαν να ικανοποιήσουν ίδια συμφέροντα μέσα από τα γεγονότα.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει αναδειχθεί ως ο βασικός μηχανισμός μέσω του οποίου επιχειρείται να ληφθούν αποφάσεις περί επεμβάσεων οι οποίες θα απολαμβάνουν διεθνή νομιμοποίηση. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται όμως μία ιδιόμορφη ανταλλαγή. Η πολυμερής νομιμοποίηση μέσω ΟΗΕ δεν μπορεί να παρακάμψει την αναπόφευκτη κωλυσιεργία που οφείλεται στη δαιδαλώδη διαδικασία λήψης αποφάσεων εντός αυτού.

Η δυσκαμψία στη λήψη αποφάσεων εντοπίζεται ευδιάκριτα στην κατάρτιση των εντολών προς τις ειρηνευτικές δυνάμεις. Οι εντολές πρέπει να είναι τόσο εύκαμπτες, ώστε να προσαρμόζονται στις νέες εξελίξεις, όσο και ακριβείς για να μην εμπλακούν οι ειρηνευτικές δυνάμεις στη σύγκρουση περισσότερο από όσο πρέπει.¹¹⁴ Η εμπειρία της UNPROFOR έδειξε ότι τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν είχαν ξεκάθαρη εικόνα του στόχου αλλά και των πόρων που απαιτούνταν για την υλοποίησή του.

Παρά το γεγονός ότι ο ΟΗΕ αποτελεί forum πολυμερούς συνεργασίας, η διασφάλιση του εθνικού συμφέροντος εξακολουθεί να αποτελεί τη βασική προτεραιότητα των κρατών – μελών, δυσχεραίνοντας παράλληλα τη συνεργασία και την εφαρμογή των επιταγών της συλλογικής ασφαλείας. Όπως κατέστη σαφές στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, τόσο οι ευρωπαϊκές χώρες – μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας (Βρετανία, Γαλλία) όσο και αργότερα οι ΗΠΑ, οι οποίες άσκησαν ηγετικό ρόλο στη διαχείριση και στον τερματισμό της κρίσης, επέμειναν στην ανάμιξη του ΟΗΕ στη Γιουγκοσλαβική κρίση διότι την έβλεπαν μέσα από το πρίσμα του εθνικού συμφέροντος. Αυτό δεν συνήδε με τη φιλοσοφία πάνω στην οποία βασίστηκε η αρχή

¹¹³ Goulding, ό.π., σσ. 461 – 463.

¹¹⁴ Mayall, «Introduction» στο Mayall, (ed.), *The New Interventionism 1991 – 1994*, ό.π., σ. 11.

της συλλογικής ασφαλείας που όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο John Mearsheimer σημαίνει ότι «όλα τα κράτη – μέλη είναι διατεθειμένα να απαντήσουν σε μία επιθετική ενέργεια οποτεδήποτε και οπουδήποτε συμβεί».¹¹⁵

Η επέμβαση στην πρώην Γιουγκοσλαβία έδειξε επίσης πόσο διαφορετική είναι η ανάμιξη ενός διεθνούς οργανισμού όπως ο ΟΗΕ σε εμφύλιες συρράξεις από ό,τι σε διακρατικές συγκρούσεις, καθώς και πόσο δύσκολη είναι η διατήρηση της ουδετερότητας / αμεροληψίας (impartiality) έναντι των εμπολέμων. Μέχρι πριν από λίγα χρόνια, οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις περιορίζονταν σε διατήρηση της ειρήνης μεταξύ αντιμαχομένων πλευρών σε διακρατικές συγκρούσεις όπου είχε συμφωνηθεί εκχειρία πριν από την ανάπτυξη κυανοκράνων. Όταν έφθασε η στιγμή όπου ο ΟΗΕ έπρεπε να αποφασίσει αν θα προχωρούσε από τη διατήρηση της ειρήνης στην επιβολή της, το Συμβούλιο Ασφαλείας κώφευσε στις εκκλήσεις για άμεση δράση. Η επέμβαση του ΟΗΕ κατέδειξε και πόσο δύσκολη είναι η διατήρηση της ειρήνης σε εσωτερικές συγκρούσεις, όπου η διάκριση μεταξύ επιτιθεμένου και αμυνομένου είναι πολύ δύσκολη.

Η κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία ανέδειξε ακόμη ένα κρίσιμο ζήτημα, αυτό της σχέσης μεταξύ ΟΗΕ και περιφερειακών οργανισμών στο νέο περιβάλλον ασφαλείας. Ωστόσο, ελάχιστοι είναι οι οργανισμοί που έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν αποτελεσματικά στο έργο του ΟΗΕ όπως φάνηκε από την αδυναμία της τότε ΕΚ και σήμερα Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Το ΝΑΤΟ είναι ένας, αν όχι ο μόνος, από αυτούς όπως έδειξε η παρέμβασή του στη γιουγκοσλαβική κρίση. Η συμπληρωματική σχέση ΟΗΕ – ΝΑΤΟ, όπου ο μιν πρώτος εξασφάλισε την νομιμοποίηση της επέμβασης και ο δεύτερος την αξιοπιστία της στρατιωτικής δράσης κατέδειξε και τα όρια της συνεργασίας στον καταμερισμό εργασίας αλλά και στην εν γένει ασυμβατότητα μεταξύ ειρηνευτικών επιχειρήσεων και αποτελεσματικής χρήσης βίας για να υπάρξει μικρότερο τίμημα σε ανθρώπινες ζωές.¹¹⁶

Στη βοσνιακή κρίση θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα Ηνωμένα Έθνη λειτούργησαν «ως νομιμοποιητικός φορέας εφαρμογής της συλλογικής δράσης και επιβολής της ειρήνης από έναν περιφερειακό οργανισμό, το ΝΑΤΟ, εναντίον μίας εθνότητας, εκείνης των Σερβοβοσνίων. Εάν βέβαια η ενέργεια αυτή υποδηλώνει την πρόθεση επέκτασης του συστήματος συλλογικής ασφαλείας σε οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ ή ο ΟΑΣΕ, τότε πρόκειται για προοπτική που συνεπάγεται τη δημιουργία

¹¹⁵ Mearsheimer, «The False Promise of International Institutions», ό.π., σ. 29.

¹¹⁶ Χριστοδουλίδης, ό.π., σσ. 230 – 231.

νέων κανόνων, νομιμοποιώντας παράλληλα νέους δρώντες με δικαίωμα ανάληψης συλλογικής δράσης».¹¹⁷ Στο σημείο αυτό ελλοχεύει η πιθανότητα επιλεκτικής δράσης, ιδιαίτερα εκ μέρους της Δύσεως, η οποία θα μπορούσε να προκαλέσει κατηγορίες περί «ιμπεριαλιστικής» στάσης. Στην περίπτωση της Ατλαντικής Συμμαχίας και προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, το ερώτημα είναι: Ποιό είναι το πεδίο δράσης του NATO; Οι εξελίξεις μετά την περυσινή Σύνοδο Κορυφής της Συμμαχίας στην Κωνσταντινούπολη έδειξαν ότι αυτό το πεδίο δράσης επεκτείνεται πλέον πολύ πέρα από τον ευρωπαϊκό χώρο φθάνοντας, όπως δείχνει η περίπτωση του Αφγανιστάν, ως τη Μέση Ανατολή.

4.3.3 Ο «ηγεμονικός» ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών

Για τις ΗΠΑ, ο εμφύλιος πόλεμος στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη ήταν «το πρόβλημα που ήρθε από την κόλαση».¹¹⁸ Η κυβέρνηση του πρεσβύτερου Bush ήταν εντελώς απρόθυμη να επέμβει στη Γιουγκοσλαβική κρίση, καθώς η διαχείριση των συνεπειών του τέλους του Ψυχρού Πολέμου και των σχέσεων με τη Σοβιετική Ένωση / Ρωσία είχε προτεραιότητα. Η Ουάσιγκτον έδινε έμφαση στη διαμόρφωση του νέου ρόλου της στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, ο οποίος θα βασιζόταν περισσότερο στη συνεργασία παρά στην ηγεσία και θα της προσέφερε περιθώρια επιλεκτικής δράσης.¹¹⁹

Ο Bill Clinton είχε επιτεθεί στον πρόεδρο Bush για την απροθυμία του να αναλάβει ενεργό ρόλο στη βοσνιακή κρίση. Ωστόσο, αμά τη άνοδό του στην προεδρία εγκατέλειψε τη δυναμική προεκλογική ρητορική και απέτυχε να τη συνδυάσει με πρακτικές πρωτοβουλίες όπως η αποστολή στρατευμάτων. Επέλεξε αντίθετα να πείσει τη Γαλλία και τη Βρετανία, χώρες – συμμάχους στο NATO οι οποίες είχαν αποστείλει στρατεύματα στο έδαφος στο πλαίσιο της UNPROFOR, να αναλάβουν ενεργότερη στρατιωτική δράση. Η επιλογή αυτή προκάλεσε έντονες διαμάχες που απείλησαν την αξιοπιστία της Ατλαντικής Συμμαχίας και ανάγκασαν τελικά τις ΗΠΑ να προχωρήσουν σε «ηγεμονική» μεσολάβηση. Όπως έχει επισημανθεί, με τον όρο «ηγεμονική μεσολάβηση» εννοούμε «μία μορφή κρατικής μεσολάβησης εφ' όσον σημαντικό ρόλο στην ανάληψή της όσο και στην υλοποίησή

¹¹⁷ Χειλά, *Ο ρόλος της μεσολάβησης στον χειρισμό κρίσεων*, ό.π., σ. 215.

¹¹⁸ Daalder, *Getting to Dayton*, ό.π., σ. 5.

¹¹⁹ Jenonne Walker, «Keeping America in Europe», *Foreign Policy*, No. 83, Summer 1991, σσ. 140 – 142.

της διαδραματίζει ένας κρατικός δρώντας που διαθέτει την απαραίτητη οικονομική και πολιτική ισχύ ώστε να επιβάλλει, ακόμη και με τη χρήση μεθόδων εξαναγκασμού, τις αποφάσεις». ¹²⁰

Οι ΗΠΑ είχαν την πολυτέλεια να επιδίδονται σε ηθικολογικές διακηρύξεις. Η ηγεμονική θέση που κατείχαν στον διεθνή καταμερισμό ισχύος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο είχε καταργήσει τους όποιους συστημικούς / δομικούς περιορισμούς στην επίκληση «μίας εξωτερικής πολιτικής που απορρέει από τις εσωτερικές αξίες τους». ¹²¹ Η πλεονεκτική αυτή θέση ενίσχυσε την υποστήριξη προς τις θέσεις του φιλελεύθερου ιδεαλισμού, οι οποίες συνάδουν με την ικανοποίηση των ΗΠΑ, αλλά και ευρύτερα της Δύσης, από το σημερινό status quo. ¹²²

Η απόσταση μεταξύ λόγων και πράξεων της αμερικανικής κυβέρνησης φάνηκε με την απόρριψη του Σχεδίου Vance – Owen τον Ιανουάριο του 1993. ¹²³ Οι ΗΠΑ θεωρούσαν ότι με το σχέδιο αυτό επιβραβευόταν η σερβική επιθετικότητα, κάτι που έδειχνε εμμονή σε αρχές και απροθυμία ρεαλιστικής εκτίμησης. Ανασταλτικά στην αποδοχή του λειτουργούσαν επίσης τόσο οι εσωτερικές πιέσεις για ενεργότερη συμπαράταξη προς τους Μουσουλμάνους όσο και οι αμφιβολίες για την πρακτικότητά του. Το τελευταίο σημείο σχετιζόταν με την πιθανή ανάγκη ανάπτυξης αμερικανικών στρατευμάτων ακόμη και για τη μερική εφαρμογή του, άποψη που υποστήριξε η Ρωσία.

Η απόρριψη του Σχεδίου ενθάρρυνε τις μαξιμαλιστικές διεκδικήσεις των εσωτερικών δρώντων και παράλληλα όξυνε την αντιπαράθεση στο εσωτερικό του ΝΑΤΟ. Η απόφαση της κυβέρνησης Clinton να προχωρήσει σε άρση του εμπάργκο όπλων προς τους Μουσουλμάνους και οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί των

¹²⁰ Βλέπε χαρακτηριστικά Χειλά, *Ο ρόλος της μεσολάβησης στον χειρισμό κρίσεων*, ό.π., σσ. 148 – 149.

¹²¹ Charalambos Pappasotiriou, «Liberal Idealism versus Realism: The Yugoslav Case», *Occasional Research Paper No. 6*, Athens: I.I.R., April 1994, σ. 4. Για το πως οι ΗΠΑ είχαν ακολουθήσει λόγω της θέσης τους ανάλογη στρατηγική μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο βλέπε Stephen D. Krasner, *Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy*, Princeton: Princeton University Press, 1978.

¹²² Για την παρουσίαση της θέσης αυτής βλέπε το έργο του Edward H. Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση 1939 – 1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000, ιδιαίτερα το κεφάλαιο 9.

¹²³ Το Σχέδιο Vance – Owen, το οποίο πήρε το όνομά του από τους δύο διαπραγματευτές, υπήρξε το αποτέλεσμα της Διεθνούς Συνδιάσκεψης για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ICFY), η οποία δημιουργήθηκε από τη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου τον Αύγουστο του 1992. Επρόκειτο για μία μετεξέλιξη του σχεδίου καντονοποίησης και προέβλεπε τον χωρισμό της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης σε 10 επαρχίες με βάση την εθνοτική πλειοψηφία οι οποίες θα είχαν ευρεία αυτονομία, καθώς και τη διατήρηση μίας χαλαρής κεντρικής εξουσίας. Ωστόσο, οι άμεσα εμπλεκόμενες πλευρές δεν συμφώνησαν επί των κρίσιμων εδαφικών ζητημάτων. Η αμερικανική απόρριψη είχε ως συνέπεια μία επιστροφή στην καντονοποίηση με το Σχέδιο Owen – Stoltenberg, το οποίο απερρίφθη τελικά από τους Μουσουλμάνους. Βλέπε Gow, σσ. 223 – 259 και Woodward, σσ. 302 - 309.

σερβοβοσνιακών θέσεων γύρω από το Σαράγεβο απεδείχθη ότι ήταν μία μονομερής ενέργεια που ώθησε τη μουσουλμανική πλευρά προς ανυποχώρητες θέσεις παρά τη στρατιωτική της αδυναμία.

Η διατλαντική αντιπαράθεση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη εστιάσθηκε σε τέσσερα ζητήματα: α) στο ζήτημα του επιτιθέμενου, β) στην ανθρωπιστική καταστροφή και στην εκτέλεση γενοκτονίας εις βάρος των Μουσουλμάνων, γ) στο εμπάργκο όπλων και δ) στη χρήση βίας.¹²⁴ Η σημασία επικεντρώθηκε στα δύο τελευταία ζητήματα. Τόσο η Γαλλία όσο και η Βρετανία δεν μπορούσαν να δεχθούν τις αμερικανικές θέσεις όταν οι ίδιες είχαν στρατεύματα στο έδαφος και η Ουάσιγκτον δεν δεσμευόταν σε ανάπτυξη χερσαίων δυνάμεων.¹²⁵ Ωστόσο, η επιμονή Λονδίνου και Παρισιού να τεθεί η νατοϊκή δράση υπό τον ομπρέλα του ΟΗΕ κατέδειξε πάλι τα όρια δράσης των διεθνών θεσμών.

Η ηγεμονική μεσολάβηση των ΗΠΑ άρχισε να λαμβάνει «σάρκα και οστά» με τη Συμφωνία της Ουάσιγκτον τον Φεβρουάριο – Μάρτιο 1994, η οποία οδήγησε στην Κροατομουσουλμανική Συμμαχία. Οι ΗΠΑ εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία εξαιτίας της θέσης τους, του κύρους τους αλλά και της ευχέρειάς τους να επιλέξουν με ποιον θα συμπαραταχθούν. Επρόκειτο για μία ξεκάθαρη ρεαλιστική τοποθέτηση, η οποία συνδυάστηκε με τη δράση της Ομάδας Επαφής (Contact Group) και την ενεργοποίηση της ρωσικής διπλωματίας.¹²⁶

Η Ομάδα Επαφής απέδειξε ότι στη διεθνή πολιτική τα κράτη, ιδιαίτερα τα ισχυρά, έχουν τον πρώτο λόγο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ οι διεθνείς θεσμοί αποτελούν εξαρτημένες μεταβλητές της ισχύος και ακολουθούν τις κρατικές αποφάσεις. Παράλληλα, απέδειξε ότι η επιτυχής διπλωματία πρέπει να συνδυάζεται με λελογισμένη χρήση βίας.¹²⁷ Στο πλαίσιο της Ομάδας Επαφής άνοιξε ο δρόμος για τη Συμφωνία του Dayton καθώς οι ΗΠΑ μπόρεσαν να ενθαρρύνουν την αντιστροφή των εδαφικών τετελεσμένων,¹²⁸ το κλείσιμο του χάσματος στο NATO και την

¹²⁴ Allin, ό.π., σσ. 20 – 21.

¹²⁵ Stanley R. Sloan, «US Perspectives on NATO's Future», *International Affairs*, Vol. 71., No. 2, April 1995, σ. 225.

¹²⁶ Η Ομάδα Επαφής συγκροτήθηκε τον Απρίλιο του 1994 και αποτελείται από εκπροσώπους των ΗΠΑ, Ρωσίας, Βρετανίας, Γαλλίας και Γερμανίας.

¹²⁷ Πέρα από τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς, η ανάπτυξη της Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης τον Μάιο του 1995 με τη συμμετοχή Γάλλων, Βρετανών και Ολλανδών έδειξε ότι υπήρχε πλέον το κατάλληλο momentum για επίλυση της κρίσης.

¹²⁸ Το Σχέδιο της Ομάδας Επαφής, που απετέλεσε και τον πυρήνα της λύσης Dayton, χώριζε τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη σε μία Κροατομουσουλμανική Ομοσπονδία που θα κατείχε το 51% των εδαφών και στη Σερβική Δημοκρατία που θα κατείχε το υπόλοιπο 49%. Οι εμπόλεμες πλευρές έπρεπε είτε να αποδεχθούν είτε να απορρίψουν το σχέδιο (take it or leave it) στο οποίο δεν θα γίνονταν αλλαγές.

απομόνωση των Σερβοβοσνίων. Ωστόσο, ο βασικός λόγος για την αποφασιστική ενεργοποίηση της αμερικανικής διπλωματίας ήταν το εθνικό συμφέρον και πιο συγκεκριμένα η ενότητα του ΝΑΤΟ¹²⁹ και δευτερευόντως οι εσωτερικές πολιτικές σκοπιμότητες της κυβέρνησης Clinton καθώς πλησίαζαν οι προεδρικές εκλογές του 1996.

4.4 Συμπέρασμα

Η Συμφωνία του Dayton που υπεγράφη τελικά στο Παρίσι στις 14 Δεκεμβρίου 1995 ήταν ιδιαίτερα φιλόδοξη. Ωστόσο, όπως φάνηκε στη συνέχεια, οι ΗΠΑ είχαν ρίξει βάρος στο βραχυπρόθεσμο ζήτημα του τερματισμού της σύγκρουσης και της εγκαθίδρυσης συνθηκών ασφαλείας, παραμελώντας το πολιτικό σκέλος. Υπήρξε ένα «χάσμα επιβολής» της Συμφωνίας.¹³⁰ Όπως απεδείχθη, η Βοσνία – Ερζεγοβίνη παραμένει ένα διεθνές προτεκτοράτο, κατ' όνομα κυρίαρχο, το οποίο φαντάζει τρομερά εύθραυστο εν' όψει αποχώρησης των ξένων στρατευμάτων.¹³¹ Τόσο σε επίπεδο θεσμών όσο και κοινωνίας των πολιτών τα αποτελέσματα υπήρξαν πενιχρά.¹³² Αυτό συνέβη διότι το βασικό πρόβλημα, το οποίο αφορούσε στο δίλημμα ενιαία ή διαμελισμένη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, δεν επιλύθηκε.¹³³ Ουσιαστικά, η λύση επεβλήθη στα αντιμαχόμενα μέρη. Μετά την ηγεμονική τους διαμεσολάβηση οι ΗΠΑ επεδόθησαν και πάλι σε διακηρύξεις για μία πολυεθνική κοινωνία όπου οι κοινότητες θα ζουν αρμονικά και η συναινετική δημοκρατία θα λειτουργήσει απρόσκοπτα κατά το πρότυπο των χωρών της Δύσης. Η πραγματικότητα τις έχει μέχρι στιγμής διαψεύσει, διότι η καχυποψία και ο φόβος εμποδίζουν την εμπέδωση της εμπιστοσύνης μεταξύ των τοπικών δρώντων.

¹²⁹ Η πιθανότητα αποχώρησης της UNPROFOR ύστερα από τη σφαγή της Σρεμπρένιτσα τον Ιούλιο του 1995 και η υπάρχουσα δέσμευση των ΗΠΑ να συνδράμουν σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο επέσειε τον κίνδυνο δέσμευσης αμερικανικών δυνάμεων. Βλέπε Gow, *ό.π.*, σ. 276.

¹³⁰ Daalder, *ό.π.*, σ. 174.

¹³¹ Με τη Συμφωνία του Dayton εγκαταστάθηκε στη Βοσνία η Δύναμη Εφαρμογής (Implementation Force – IFOR) που αργότερα μετονομάστηκε σε Δύναμη Σταθεροποίησης (Stabilisation Force – SFOR). Στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ το 2004 στην Κωνσταντινούπολη αποφασίσθηκε η αντικατάσταση της SFOR με την EUFOR υπό την αιγίδα της ΕΕ. Για τις επιπτώσεις αυτής της αλλαγής βλέπε «EUFOR: Changing Bosnia's Security Arrangements», *International Crisis Group*, Europe Briefing, Sarajevo / Brussels, 29 June 2004.

¹³² Για μία αναλυτική παρουσίαση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η διαδικασία nation – building στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη αλλά και των θετικών σημείων βλέπε Patrice C. McMahon, «Rebuilding Bosnia: A Model to Emulate or to Avoid», *Political Science Quarterly*, Vol. 119, No. 4, Winter 2004/05, Sumantra Bose, «The Bosnian State a Decade after Dayton», *International Peacekeeping*, Vol. 12, No. 3, Autumn 2005 και της ίδιας *Bosnia after Dayton: Nationalist Partition and International Intervention*, London: Hurst & Company, 2002.

¹³³ Daalder, *ό.π.*, σ. 180.

Η επέμβαση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη ξεκίνησε με τη μορφή της αποκατάστασης της ειρήνης (peacemaking) και κατέληξε στην προσπάθεια πολιτικής ανοικοδόμησης (nation building ή state building). Οι προσπάθειες στιγματίστηκαν από τον «θρίαμβο της έλλειψης βούλησης» σύμφωνα με τον αφορισμό του James Gow, η οποία ξεπεράστηκε μόνο όταν οι ΗΠΑ έριξαν το πολιτικό τους βάρος με σκοπό την επίλυση της κρίσης. Ωστόσο, η επιλογή τους αυτή δεν υπαγορεύτηκε από αλτρουϊστικά κίνητρα. Η ενεργοποίηση των ΗΠΑ δεν μπορούσε να αποσυνδεθεί από την ανάγκη αξιοπιστίας του NATO, εφ' όσον αυτό ήθελε να μετατραπεί από μία συλλογική συμμαχία σε έναν πολιτικό οργανισμό για τη σταθερότητα και την ασφάλεια στην Ευρώπη, ο οποίος θα στηριζόταν σε τρεις πυλώνες: α) στη στρατιωτική συνεργασία, β) στην προώθηση της ελεύθερης οικονομίας και γ) στην εμπέδωση της δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ

Το έτος – καμπή για την απαρχή των δεινών στο Αφγανιστάν και την παρέμβαση τρίτων κρατών αλλά και της διεθνούς κοινότητας στα τεκταινόμενα στη χώρα είναι χωρίς αμφιβολία η εισβολή των σοβιετικών στρατευμάτων το 1979. Η κίνηση της Μόσχας οδήγησε σε βαθιά αποσταθεροποίηση, η οποία συνέτεινε στην ανάπτυξη της ισλαμικής τρομοκρατίας. Αυτή οδήγησε με τη σειρά της, μέσω των πολύνεκρων επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, στην επέμβαση των ΗΠΑ, η οποία απετέλεσε το έναυσμα του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» καθώς και επαναστατικών αλλαγών εντός του πλαισίου του συστήματος κρατών.

5.1 Το χρονικό του αφγανικού προβλήματος μέχρι τις 11 / 9 / 2001

Το Αφγανιστάν αποτέλεσε πεδίο συγκρούσεων για πολλές μεγάλες αυτοκρατορίες, κυρίως των Βρετανών και των Ρώσων. Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, η βρετανική αυτοκρατορία θεωρούσε τον έλεγχο του Αφγανιστάν ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση της θέσης της στην Ινδία. Ωστόσο, η τσαρική Ρωσία επιθυμούσε παράλληλα να επικρατήσει στο Αφγανιστάν ώστε να προωθήσει νοτιότερα τα σύνορά της με σκοπό την έξοδο στον Ινδικό Ωκεανό. Το «Μεγάλο Παιχνίδι», όπως ονομάστηκε, τερματίστηκε οριστικά στο γύρισμα του αιώνα.

Το Αφγανιστάν πέρασε μία μακρόχρονη περίοδο ηρεμίας από το 1933 ως το 1973 επί ηγεσίας του βασιλιά Zahir. Ωστόσο, ο αφγανός μονάρχης ανετράπη το 1973 με πραξικόπημα που σχεδίασε ο εξάδελφός του Mohammad Daud, ο οποίος κατήγγησε τη μοναρχία και έγινε ο πρώτος πρόεδρος του Αφγανιστάν, επικεφαλής μετριοπαθούς αριστερής κυβέρνησης. Ο Daud σκοτώθηκε το 1978 κατά τη διάρκεια πραξικοπήματος των κομμουνιστών. Μέσα σ' αυτή τη χαοτική κατάσταση, η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε στο Αφγανιστάν τον Δεκέμβριο του 1979.¹³⁴

Η σοβιετική εισβολή προκάλεσε εμφύλιο πόλεμο μεταξύ, από τη μία πλευρά των σοβιετικών και αφγανικών κυβερνητικών στρατευμάτων και από την άλλη των αφγανών ανταρτών (μουτζαχεντίν), οι οποίοι υποστηρίζονταν από τις ΗΠΑ, το

¹³⁴ Για μία επισκόπηση της ιστορίας και της γεωπολιτικής σημασίας της σοβιετικής εισβολής και κατοχής βλέπε John Keegan, «The Ordeal of Afghanistan», *Atlantic Monthly*, November 1985.

Πακιστάν και τη Σαουδική Αραβία. Η αμερικανική παρέμβαση θεωρήθηκε απαραίτητη από την τότε κυβέρνηση του Ronald Reagan καθώς μία πιθανή κάθοδος της Μόσχας στον Ινδικό Ωκεανό θα μπορούσε να μεταβάλλει άρδην τα δεδομένα του Ψυχρού Πολέμου.¹³⁵

Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ κάλεσε επανειλημμένα τη Σοβιετική Ένωση να αποσύρει τα στρατεύματά της από το Αφγανιστάν. Το γεγονός ότι η επέμβαση της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν αντιμετωπίστηκε από τη Γενική Συνέλευση και όχι από το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο αποτελεί το κατ' εξοχήν όργανο για την προστασία της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, οφείλετο στο δικαίωμα αρνησικυρίας το οποίο διέθετε η Μόσχα ως μόνιμο μέλος.

Ο πόλεμος τερματίστηκε το 1988 με τις Συμφωνίες της Γενεύης. Η ριζοσπαστικοποίηση της αφγανικής κοινωνίας, η συγκέντρωση όπλων, αλλά και η αδιαφορία της διεθνούς κοινότητας οδήγησαν όμως σε νέο εμφύλιο πόλεμο μεταξύ όσων πολέμησαν τους Σοβιετικούς.¹³⁶

Αυτό το οποίο προκαλεί τη μεγαλύτερη εντύπωση την περίοδο αυτή είναι ότι η διεθνής κοινότητα και συγκεκριμένα τα Ηνωμένα Έθνη εμφανίζεται να έχει «ξεχάσει» το Αφγανιστάν. Είναι χαρακτηριστικό ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας δίνει όλο το βάρος του στις εμφύλιες συγκρούσεις που πλήττουν την πρώην Γιουγκοσλαβία ή τη Σομαλία, αλλά σιωπά για τα τεκταινόμενα στο Αφγανιστάν.¹³⁷ Αυτό οφείλεται σε μία σειρά αιτιών όπως μεταξύ άλλων το μειωμένο ενδιαφέρον Ουάσιγκτον και Μόσχας εξαιτίας του τερματισμού του Ψυχρού Πολέμου, η έμφαση των δυτικών μέσων ενημέρωσης στα γεγονότα της Γιουγκοσλαβίας και η προσπάθεια των χωρών της περιοχής, όπως το Πακιστάν, το Ιράν αλλά και η Σαουδική Αραβία, να ενισχύσουν την επιρροή τους στο εσωτερικό της χώρας.¹³⁸

Εν μέσω αυτών των γεγονότων και των εσωτερικών συγκρούσεων, οι φύλαρχοι του Αφγανιστάν υποτίμησαν την εμφάνιση ενός νέου παράγοντα στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας, τους Ταλιμπάν. Με τη βοήθεια του Πακιστάν,

¹³⁵ Ίσως η καλύτερη παρουσίαση των διπλωματικών και παρασημιακών ελιγμών στο Αφγανιστάν εκείνη την περίοδο βρίσκεται στο John K. Cooley, *Τρομοκρατία: Ανίεροι Πόλεμοι*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2002.

¹³⁶ Για μία συνοπτική παρουσίαση της εμφύλιας σύρραξης βλέπε Amin Saikal, «Afghanistan's Ethnic Conflict», *Survival*, Vo. 40, No. 2, Summer 1998.

¹³⁷ Την περίοδο 1991 – 1995 το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε 180 Ψηφίσματα και Προεδρικές Δηλώσεις για την Γιουγκοσλαβική κρίση και μόνο 6 Προεδρικές Δηλώσεις για το Αφγανιστάν. Βλέπε Σωτήρης Μουσούρης, «Αδράνεια και Ζήλος για την Ειρήνη: Αφγανιστάν και Γιουγκοσλαβία στο Συμβούλιο Ασφαλείας» στο Χριστουδουλίδης – Μπουραντώνης (επιμ.), ό.π., σ. 187.

¹³⁸ Ό.π., σσ. 170 – 175.

οι Ταλιμπάν εισήλθαν εντυπωσιακά στη μάχη για την εξουσία στο Αφγανιστάν καταλαμβάνοντας την Κανταχάρ τον Οκτώβριο του 1994 και το μεγαλύτερο μέρος της χώρας ως το 1996.¹³⁹

Απώτερος σκοπός της πακιστανικής ηγεσίας που υποστήριξε τους Ταλιμπάν και κυρίως των πανίσχυρων μυστικών υπηρεσιών (InterServices Intelligence – ISI) ήταν η ενίσχυση της γεωπολιτικής θέσης της χώρας, η οποία όμως θα επιτυγχανόταν μόνο με τον πλήρη έλεγχο της πολιτικής εξουσίας στην Καμπούλ. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η εκμετάλλευση των πλούσιων φυσικών πόρων των νέων ανεξαρτήτων χωρών της Κεντρικής Ασίας αναβάθμισε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 τη γεωγραφική και στρατηγική σημασία του Αφγανιστάν.¹⁴⁰

Από την άλλη πλευρά οι ΗΠΑ καταδίκασαν μεν φραστικά τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το θεοκρατικό καθεστώς της Καμπούλ και την αμέριστη υποστήριξη που αυτό ελάμβανε από το Πακιστάν, θεωρούσαν όμως ότι με την επικράτησή του θα επιτύγχαναν ένα διττό στόχο. Κατ' αρχήν, θα περιοριζόταν ο ρόλος της Ρωσίας και των ελεγχόμενων από αυτήν πρώην σοβιετικών δημοκρατιών στο θέμα της μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου, ενώ επιπλέον θα δημιουργούνταν ένα αντίβαρο στις βλέψεις του Ιράν να καταστεί ενεργειακός κόμβος στην ευρύτερη περιοχή. Οι ΗΠΑ έθεταν λοιπόν τα ζωτικά τους συμφέροντα υψηλότερα από τις αξίες τους στις συναλλαγές με το Αφγανιστάν.¹⁴¹

Οι ΗΠΑ δεν εκτίμησαν στις πραγματικές του διαστάσεις το πρόβλημα του ισλαμικού εξτρεμισμού. Η εμφάνιση των Ταλιμπάν είχε συμπέσει με τη Γιουγκοσλαβική κρίση και η Ουάσιγκτον είχε άλλες προτεραιότητες. Τα πρώτα κρούσματα ήταν οι αιματηρές βομβιστικές επιθέσεις στις αμερικανικές πρεσβείες της Κέννας και της Τανζανίας το 1998, οι οποίες απεδόθησαν στο τρομοκρατικό δίκτυο Αλ Κάιντα του Σαουδάραβα Osama bin Laden. Ο ισλαμικός εξτρεμισμός είχε πλέον

¹³⁹ Τα μέλη των Ταλιμπάν προέρχονταν από την εθνότητα των Παστούν, στην οποία ανήκει η πλειοψηφία των κατοίκων του Αφγανιστάν. Τα περισσότερα από αυτά είχαν καταφύγει ως πρόσφυγες όταν ήταν μικρά παιδιά στο γειτονικό Πακιστάν κατά τη δεκαετία του 1980. Εκεί εκπαιδεύθηκαν σε ισλαμικά σχολεία (madrasahs) και στη συνέχεια επεδίωξαν να καταλάβουν το Αφγανιστάν ώστε να τερματίσουν τον εμφύλιο σπαραγμό και να εφαρμόσουν τον ισλαμικό νόμο.

¹⁴⁰ Για μία αναλυτική παρουσίαση της προέλευσης των Ταλιμπάν βλέπε Fred Halliday, «Kabul's Patriarchy With Guns», *The Nation*, 11 November 1996 και Ahmed Rashid, «The Taliban: Exporting Extremism», *Foreign Affairs*, Vol. 78, No. 6, November / December 1999.

¹⁴¹ Η Ουάσιγκτον είχε εκτεταμένες συνομιλίες την τριετία 1995 – 1998 με στελέχη των Ταλιμπάν ώστε να ανοίξει ο δρόμος για την κατασκευή αγωγού μεταφοράς πετρελαίου από την αμερικανική εταιρεία Unocal. Η δραστηριοποίηση των ΗΠΑ για την ευόδωση των σχεδίων αυτών «πάγωσε» μόνο μετά τις επιθέσεις της Αλ Κάιντα σε Κέννα και Τανζανία το 1998. Βλέπε χαρακτηριστικά Ahmed Rashid, *Οι Ταλιμπάν: Το Ισλάμ, τα Πετρέλαια και το Νέο Μεγάλο Παιχνίδι στην Κεντρική Ασία*, Αθήνα: Ενάλιος, 2000.

λάβει τη μορφή μίας «διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας» η οποία στρεφόταν εναντίον των φιλελεύθερων αξιών που πρέσβευαν οι ΗΠΑ.

Οι επιθέσεις εναντίον αμερικανικών στόχων το 1998 μετέβαλαν άρδην τα δεδομένα αυτά και οι εξελίξεις σταμάτησαν ως και την στρατιωτική επικράτηση των ΗΠΑ στον πόλεμο ο οποίος προκλήθηκε ύστερα από τα τρομοκρατικά χτυπήματα της Αλ Κάιντα στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 σε Νέα Υόρκη και Ουάσιγκτον.

5.2 Η ημερομηνία – σταθμός της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και η επέμβαση στο Αφγανιστάν

5.2.1 Ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών

Το διεθνές σύστημα κρατών δέχθηκε ένα ισχυρότατο πλήγμα με τις τρομοκρατικές επιθέσεις της Αλ Κάιντα στις ΗΠΑ. Για πρώτη φορά ένας μη κρατικός δρώντας μπόρεσε να πραγματοποιήσει ένα τόσο μεγάλο χτύπημα εναντίον ενός κυρίαρχου κράτους, συγκεκριμένα του ισχυρότερου στο διεθνές σύστημα. Μετά την αρχική σύγχυση που επικράτησε, ο αμερικανός πρόεδρος George Bush ανακοίνωσε ότι η χώρα του θα στραφεί τόσο εναντίον των τρομοκρατών όσο και εκείνων των κρατών που τους προσφέρουν καταφύγιο, προβαίνοντας παράλληλα στην προειδοποίηση ότι όποιος δεν υποστηρίξει την Ουάσιγκτον θα θεωρηθεί εχθρός. Ήταν η πρώτη ένδειξη ότι η Ουάσιγκτον συνέδεε την Αλ Κάιντα με τις επιθέσεις και προειδοποιούσε το Αφγανιστάν, όπου πιστεύετο ότι βρισκόταν ο ηγέτης της Αλ Κάιντα Osama bin Laden, ότι θα λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για την προστασία των Αμερικανών.

Εξαιτίας της κλίμακας και της καταστροφής που προκάλεσαν οι επιθέσεις, ελάχιστοι ήταν εκείνοι που εξέφρασαν αντίθεση στην πρόθεση των ΗΠΑ να προχωρήσουν στην εξάρθρωση του τρομοκρατικού δικτύου της Αλ Κάιντα. Εξάλλου, οι προηγούμενες αποτυχίες τόσο της Ουάσιγκτον όσο και συμμαχικών της χωρών να αποτρέψουν άλλες τέτοιες επιθέσεις στο παρελθόν καθιστούσε αδύνατη επιλογή την υιοθέτηση μίας απαθούς στάσης. Οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 χαρακτηρίστηκαν ως απειλή κατά της διεθνούς τάξης¹⁴² και για αυτό υπήρξε μία πρωτοφανής επίδειξη αλληλεγγύης από όλο τον κόσμο.

¹⁴² W. Michael Reisman, «In Defense of World Public Order», *American Journal of International Law*, Vol. 95, No. 4, (Oct. 2001).

Παράλληλα, την επομένη των επιθέσεων, το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε ψήφισμα με το οποίο καταδίκασε τις επιθέσεις, επεσήμεινε ότι κάθε πράξη διεθνούς τρομοκρατίας συνιστά απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια και αναγνώριζε το δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής αυτοάμυνας.¹⁴³ Την ίδια ημέρα, το ΝΑΤΟ ενεργοποιούσε τη ρήτρα του Άρθρου 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον με την οποία η επίθεση εναντίον των ΗΠΑ θεωρείτο επίθεση εναντίον όλων.¹⁴⁴ Οι παραπάνω ενέργειες απεδείκνυαν α) ότι τα τρομοκρατικά χτυπήματα εντάσσονταν στο πλαίσιο της έννοιας της ένοπλης επίθεσης εναντίον ενός κράτους μέλους του ΟΗΕ και β) ότι λόγω της κλίμακάς τους, τα χτυπήματα αυτά δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως απλές ποινικές πράξεις.

Η αμερικανική επέμβαση¹⁴⁵ στο Αφγανιστάν, όπου υπήρχαν πληροφορίες για στρατόπεδα εκπαίδευσης τρομοκρατών της Αλ Κάιντα αλλά και παρουσίας του Bin Laden, ξεκίνησε με αεροπορικούς βομβαρδισμούς στις 7 Οκτωβρίου 2001. Οι ΗΠΑ υποστήριξαν ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας ότι επικαλούνται το δικαίωμα στην αυτοάμυνα, το οποίο προβλέπεται από το Άρθρο 51 του Χάρτη και αποτελεί μία από τις εξαιρέσεις στην απαγόρευση χρήσης βίας του Άρθρου 2 [4].¹⁴⁶ Η απόφαση των ΗΠΑ προκάλεσε μία σειρά ερωτημάτων τα κυριότερα εκ των οποίων ήταν: α) Για ποιόν λόγο οι ΗΠΑ αποφάσισαν να επικαλεστούν το δικαίωμα αυτοάμυνας, αντί να αδράξουν την ευκαιρία επίδειξης διεθνούς αλληλεγγύης και να προχωρήσουν μέσω του Συμβουλίου Ασφαλείας σε μία πολυμερή επέμβαση; β) Γιατί οι ΗΠΑ εστράφησαν κατά του καθεστώτος των Ταλιμπάν, το οποίο στην ουσία ταύτισαν με την Αλ Κάιντα, χωρίς να προσκομίσουν επαρκή στοιχεία περί κρατικής ευθύνης εκ μέρους του Αφγανιστάν στις επιθέσεις της 11/9/2001; γ) Γιατί μετά τη στρατιωτική τους επικράτηση, οι ΗΠΑ επεδίωξαν την αλλαγή καθεστώτος στο Αφγανιστάν,

¹⁴³ SC Res. 1368 (12 Sep. 2001).

¹⁴⁴ NATO Press Release (2001) 124, Statement by the North Atlantic Council (12 Sep. 2001).

¹⁴⁵ Υπήρξε μεγάλη συζήτηση σχετικά με το αν η αμερικανική επίθεση ήταν τελικά επέμβαση ή πόλεμος, με την στενή έννοια του όρου. Η παρούσα μελέτη υιοθετεί τον όρο «επέμβαση» η οποία δεν αρκίστηκε μόνο στην εκδίωξη των τρομοκρατών από το Αφγανιστάν και στην ανατροπή των Ταλιμπάν, αλλά προχώρησε στην αλλαγή καθεστώτος και στην προώθηση φιλελεύθερων αρχών με σκοπό την επιβολή συγκεκριμένων καθεστωτικών προτύπων διακυβέρνησης.

¹⁴⁶ Σύμφωνα με το Άρθρο 51, «τίποτα στον παρόντα Χάρτη δεν περιορίζει το φυσικό δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής αυτοάμυνας αν πραγματοποιηθεί ένοπλη επίθεση εναντίον ενός μέλους των Ηνωμένων Εθνών, μέχρι το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται από τα μέρη κατά την άσκηση αυτού του δικαιώματος θα πρέπει να αναφέρονται άμεσα στο Συμβούλιο Ασφαλείας και δεν θα πρέπει κατά κανένα τρόπο να επηρεάζουν την εξουσία και την ευθύνη του Συμβουλίου Ασφαλείας με βάση τον παρόντα Χάρτη να λαμβάνει ανά πάσα στιγμή τη δράση που θεωρεί αναγκαία ώστε να διατηρήσει ή να αποκαταστήσει τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια». Για τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ βλέπε <<http://www.un.org>>.

προβάλλοντας παράλληλα εκ νέου τις φιλελεύθερες αρχές του εκδημοκρατισμού, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ελεύθερης οικονομίας ως μέσου για τη σταθεροποίηση της χώρας και της ευρύτερης Μέσης Ανατολής; δ) Πόσο ειλικρινής είναι η δέσμευση της Ουάσιγκτον στην ανοικοδόμηση του Αφγανιστάν; ε) Ποιές είναι οι συνέπειες της αμερικανικής πρακτικής για την κρατική κυριαρχία, τους διεθνείς θεσμούς και το Διεθνές Δίκαιο;

Εκκινώντας από το πρώτο ερώτημα, έχει επισημανθεί ότι οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να επικαλεστούν τέσσερις δικαιολογητικούς λόγους για τη χρήση βίας εναντίον του Αφγανιστάν.¹⁴⁷ Ο πρώτος αφορούσε στην επίκληση του Κεφαλαίου VII του Χάρτη, καθώς ήδη το Συμβούλιο Ασφαλείας είχε αναγνωρίσει με το Ψήφισμα 1368 τόσο το ότι οι τρομοκρατικές επιθέσεις συνιστούσαν απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, όσο και το δικαίωμα στην αυτοάμυνα. Απέφυγε όμως να προχωρήσει σε εξουσιοδότηση χρήση βίας. Οι ΗΠΑ θα μπορούσαν αφού είχαν καταρτίσει τα πολεμικά σχέδιά τους να ζητήσουν εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας.¹⁴⁸ Ωστόσο, ο φόβος της κυβέρνησης Bush ότι η πορεία μέσω Συμβουλίου Ασφαλείας θα περιόριζε τα περιθώρια δράσης των ΗΠΑ εμπόδιζε κάτι τέτοιο. Η αμερικανική κυβέρνηση κινήθηκε στο πλαίσιο το οποίο είχε χαράξει από την αρχή της θητείας της και το οποίο χαρακτηριζόταν από βαθιά δυσπιστία για τους διεθνείς θεσμούς. Παράλληλα, καταδείχθηκε ότι η ηγεμονική δύναμη του διεθνούς συστήματος αδιαφόρησε επιδεικτικά για τον μηχανισμό συλλογικής ασφαλείας, προχωρώντας όπως θα φανεί στη συνέχεια σε ρεαλιστικούς υπολογισμούς βάσει εθνικού συμφέροντος για την ασφάλειά της. Αν οι ΗΠΑ είχαν ακολουθήσει μία πορεία μέσω του Συμβουλίου Ασφαλείας θα είχαν διασφαλίσει την καλή πίστη.

Ένας δεύτερος δικαιολογητικός λόγος θα μπορούσε να είναι η «επέμβαση κατόπιν πρόσκλησης» (intervention by invitation). Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, η κυβέρνηση ενός κράτους θα μπορούσε να ζητήσει έξωθεν βοήθεια για να αντιμετωπίσει μία αντάρτικη ομάδα. Οι Ταλιμπάν θα μπορούσαν ίσως να θεωρηθούν μία τέτοια ομάδα καθώς δεν αναγνωρίζονταν διεθνώς ως η νόμιμη κυβέρνηση του Αφγανιστάν παρά μόνο από τρεις χώρες,¹⁴⁹ ενώ δεν ήλεγχαν και ολόκληρη την

¹⁴⁷ Για την πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση που ακολουθεί βλέπε Michael Byers, «Terrorism, the Use of Force and International Law after 11 September», *International Comparative Law Quarterly*, Vol. 51, No. 2, April 2002.

¹⁴⁸ Αυτό θα ήταν μάλλον εύκολο διότι με δεύτερο Ψήφισμά του στις 28 Σεπτεμβρίου 2001, το Συμβούλιο Ασφαλείας αποφάσιζε ότι όλα τα κράτη – μέλη μπορούν να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για να αποτρέψουν τρομοκρατικές πράξεις. Βλέπε SC Res. 1373 (28 Sep. 2001).

¹⁴⁹ Αυτές οι χώρες ήταν το Πακιστάν, η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

επικράτεια της χώρας. Παράλληλα, ήταν στόχοι κυρώσεων εκ μέρους του Συμβουλίου Ασφαλείας, κυρίως για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ωστόσο, ποιός θα απηύθυνε την πρόσκληση; Η Βόρεια Συμμαχία, στην οποία εντάσσονταν οι αντίπαλοι των Ταλιμπάν, δεν θα μπορούσε επίσης να θεωρηθεί νόμιμη κυβέρνηση. Το γεγονός ότι δεν υπήρχε νόμιμη και αποτελεσματική κυβέρνηση σήμαινε επομένως ότι το Αφγανιστάν αποτελούσε «αποτυχημένο κράτος» (failed state), περιόριζε τις δυνατότητες εξεύρεσης έγκυρου «συνομιλητή» από τη διεθνή κοινότητα, ενώ υπήρχαν και αμφιβολίες για το εάν προστατευόταν από τη μη χρήση βίας του Άρθρου 2[4] του Χάρτη;¹⁵⁰ Από τη δυσκολία αυτή ανέκυπτε μία σειρά ερωτημάτων. Κατά πόσο ένα κράτος, το οποίο δεν ασκεί αποτελεσματική διακυβέρνηση στην επικράτειά του, έχει δικαιώματα βάσει του Διεθνούς Δικαίου, όταν παράλληλα δεν φροντίζει τις διεθνείς υποχρεώσεις του; Αποτελεί μία από τις υποχρεώσεις του να μην επιτρέπει σε τρομοκράτες να δρουν στο έδαφός του και να καταφέρουν πλήγματα σε άλλα κυρίαρχα κράτη;¹⁵¹ Ακόμη και αν το επιχείρημα αυτό γινόταν όμως δεκτό, ποιός θα αποφάσιζε επ' αυτού;

Ως τρίτος δικαιολογητικός λόγος θα μπορούσε να εκληφθεί μία ανθρωπιστική επέμβαση, ενδεχομένως μονομερής κατά το πρότυπο εκείνης στο Κοσσυφοπέδιο το 1999. Παρά τις αντιρρήσεις σε μία ενδεχόμενη μονομερή ανθρωπιστική επέμβαση, το κλίμα εκείνης της περιόδου, συνδυαζόμενο με τις καταγγελίες ανθρωπιστικών οργανώσεων και τις αναφορές των διεθνών μέσων ενημέρωσης για τις εκτεταμένες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Αφγανιστάν, θα μπορούσε να λειτουργήσει νομιμοποιητικά. Ωστόσο, το σκεπτικό στην Ουάσιγκτον ήταν ότι μία ανθρωπιστική επέμβαση δεν θα επέτρεπε τη στρατηγική ευελιξία και ελευθερία δράσης που απαιτούσε ο πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας. Οι ανθρωπιστικοί σκοποί θα λειτουργούσαν περιοριστικά προς τους στρατιωτικούς.

Για τον λόγο αυτό, το δικαίωμα αυτοάμυνας ήταν πιο αρμόζον στους αμερικανικούς σχεδιασμούς. Οι ΗΠΑ απλώς «δεν ενδιαφέρθηκαν για μία εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας».¹⁵² Αν και η επίκλησή του ευνοούσε μία μονομερή απάντηση, από πολλές πλευρές υποστηρίχθηκε ότι «η αποτελεσματικότητα μίας δυναμικής μονομερούς δράσης υπερτερεί ορισμένες φορές

¹⁵⁰ Byers, ό.π., σσ. 403 – 404.

¹⁵¹ W. Michael Reisman, «International Legal Responses to Terrorism», *Houston Journal of International Law*, Vol. 22, No. 3, (1999), ειδικότερα σσ. 51 – 54.

¹⁵² Gilbert Guillaume, «Terrorism and International Law», *International Comparative Law Quarterly*, Vol. 53, No. 3, July 2004, σ. 546.

των πολιτικών πλεονεκτημάτων και της ηθικής δύναμης της πολυμερούς δράσης», παραβιάζοντας ακόμη και αρχές όπως η κρατική κυριαρχία.¹⁵³

Νομικοί διεθνολόγοι έχουν πάντως επισημάνει ότι το ακριβές περιεχόμενο αυτού του δικαιώματος δεν είναι επακριβώς καθορισμένο και η άσκησή του πρέπει να βασίζεται στην αναγκαιότητα και στην αναλογικότητα. Μετά τις 11/9/2001, οι ΗΠΑ βρέθηκαν σε ένα νομικό δίλημμα με σαφείς πολιτικές συνέπειες και προεκτάσεις. Όπως έχει επισημανθεί, «θέλοντας να διατηρήσουν τον συνασπισμό εναντίον της τρομοκρατίας, η απάντηση (των ΗΠΑ) έπρεπε να είναι αναγκαία και αναλογική. Αυτό σήμαινε ότι τα πλήγματα (στο Αφγανιστάν) έπρεπε να στραφούν προσεκτικά εναντίον εκείνων που θεωρούνταν υπεύθυνοι για τις θηριωδίες στη Νέα Υόρκη και στην Ουάσιγκτον. Αν όμως οι ΗΠΑ απομόνωναν ως στόχους τον Bin Laden και την Αλ Κάιντα θα είχαν συγκρουστεί με την ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι οι τρομοκρατικές επιθέσεις... δεν αποτελούσαν ένοπλες επιθέσεις που δικαιολογούσαν στρατιωτική απάντηση εναντίον κυρίαρχων κρατών...».¹⁵⁴

Θέλοντας να ξεπεράσουν αυτό το δίλημμα, οι ΗΠΑ αποφάσισαν να συνδέσουν τις επιθέσεις της Αλ Κάιντα με τους Ταλιμπάν, οι οποίοι θεωρήθηκαν συνυπεύθυνοι για τα χτυπήματα επειδή προσέφεραν καταφύγιο στον Osama bin Laden, αρνήθηκαν να τον παραδώσουν και αποτελούσαν με την παρουσία τους σαφή κίνδυνο για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.¹⁵⁵

Στη βάση ποιών αποδεικτικών στοιχείων θεμελίωσαν οι ΗΠΑ τη θέση αυτή, η οποία έχει προφανείς συνέπειες για το μέλλον του διεθνούς συστήματος; Η Ουάσιγκτον επέμεινε ότι λόγοι που άπτονταν της ασφαλείας της χώρας αλλά και της επιτυχούς διεξαγωγής των στρατιωτικών επιχειρήσεων δεν της επέτρεπαν να αποκαλύψει τα στοιχεία που διέθετε. Ωστόσο, είχε άπλετο χρόνο να το κάνει καθώς οι βομβαρδισμοί άρχισαν περίπου ένα μήνα μετά τις επιθέσεις. Κάτι τέτοιο, αν και δεν προαπαιτείται ρητώς από τις προβλέψεις του Χάρτη,¹⁵⁶ θα ενίσχυε τις αμερικανικές θέσεις.

¹⁵³ Reisman, «In Defense of World Public Order», ό.π., σ. 834.

¹⁵⁴ Byers, ό.π., σ. 408.

¹⁵⁵ Η στάση των ΗΠΑ εμπεριέχεται στην επιστολή του τότε αμερικανού πρεσβευτή στον ΟΗΕ προς τον πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 7 Οκτωβρίου 2001, ημέρα έναρξης των βομβαρδισμών στο Αφγανιστάν. Βλέπε UN Doc. S/2002/946, προσβάσιμο στο <http://www.un.int/usa/s-2001-946.htm>, 27 Αυγούστου 2005

¹⁵⁶ Thomas M. Franck, «Terrorism and the Right of Self – Defense», *American Journal of International Law*, Vol. 95, No. 4 (Oct. 2001), σ. 842.

Το επιχείρημα υπέρ της επίκλησης του δικαιώματος αυτοάμυνας πρέπει να κριθεί βάσει μίας περιοριστικής ερμηνείας των προβλέψεων του Χάρτη. Διαφορετικά, ελλοχεύει ο κίνδυνος κατάχρησης και εξυπηρέτησης γεωπολιτικών σκοπιμοτήτων όπως έδειξε λίγο αργότερα ο πόλεμος στο Ιράκ. Αναμφίβολα, ο χαρακτήρας της απειλής θέτει επί τάπητος το ζήτημα της προστασίας των κυρίαρχων κρατών από τη διεθνή τρομοκρατία. Ο ασύμμετρος χαρακτήρας της απειλής δεν πρέπει όμως να ναρκοθετήσει τα θεμέλια του διεθνούς συστήματος και της, έστω ελάχιστης, τάξης που διασφαλίζουν βασικές αρχές όπως η κρατική κυριαρχία και η μη επέμβαση. Αν στο Κοσσυφοπέδιο οι ΗΠΑ επεχείρησαν να νομιμοποιήσουν την επέμβασή τους εντός του πολυμερούς πλαισίου του ΝΑΤΟ, αγνοώντας το Συμβούλιο Ασφαλείας και ενδιαφερόμενες για την αξιοπιστία της Συμμαχίας,¹⁵⁷ η αμερικανική επέμβαση στο Αφγανιστάν θα μπορούσε να θεωρηθεί ακόμη ένα βήμα προς την κατεύθυνση της καθιέρωσης ενός δικαιώματος μονομερούς επέμβασης.

Το ζήτημα διασφάλισης της διεθνούς τάξης σε ένα άναρχο σύστημα συνδέεται με την αποφυγή κατάλυσης των αρχών αυτών, σε μία εποχή όπου μία ηγεμονική δύναμη του μεγέθους και της επιρροής των ΗΠΑ επιδίδεται σε μία επαναστατική ρητορική και προώθηση των εσωτερικών της αρχών της ως μέσου διασφάλισης της διεθνούς σταθερότητας όπως εκείνη την αντιλαμβάνεται. Οι παραπάνω παρατηρήσεις έχουν βαθιές πολιτικές και ηθικές προεκτάσεις για ένα διεθνές σύστημα που εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από αναρχία, κατακερματισμό και ετερότητα.¹⁵⁸

Το τελευταίο σημείο το οποίο πρέπει να επισημανθεί αφορά στην επιλογή των ΗΠΑ να προχωρήσουν σε αλλαγή καθεστώτος (regime change) στο Αφγανιστάν διότι αυτός ήταν ο καταλληλότερος τρόπος να διασφαλιστεί ότι η χώρα δεν θα αποτελέσει ξανά καταφύγιο τρομοκρατών και η ανοικοδόμησή της θα διεξαχθεί με βάση τις φιλελεύθερες αρχές που υποστηρίζει η Ουάσιγκτον. Αυτή η πρακτική αποτελεί μία από τις δύο πτυχές της νέας οικουμενικής ιδεολογίας που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας και αφορά στην επέμβαση με σκοπό είτε την

¹⁵⁷ Η επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο θα μπορούσε ίσως αντιστοίχως να θεωρηθεί απάντηση στα προβλήματα συνεργασίας μεταξύ ΟΗΕ και ΝΑΤΟ που παρουσιάστηκαν στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.

¹⁵⁸ Η έννοια της ετερότητας χρησιμοποιείται εδώ με βάση τις απόψεις του Π. Ήφαιστου ως η αξίωση συλλογικής ελευθερίας και πολιτικής κυριαρχίας των διακριτών κοινωνιών του πλανήτη, γεγονός που έχει ως συνέπεια την ύπαρξη διεθνούς αναρχίας. Για περαιτέρω ανάλυση βλέπε Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό*, ό.π., με έμφαση στα κεφάλαια 2 – 3.

αποκατάσταση δημοκρατικών καθεστώτων είτε την προώθηση συγκεκριμένων μορφών εσωτερικής διακυβέρνησης.¹⁵⁹

Πέρα από το ερώτημα κατά πόσο αυτή η επιλογή συνήδε με τις επιταγές της αναγκαιότητας και αναλογικότητας που θα έπρεπε να πληροί η επίκληση του δικαιώματος αυτοάμυνας, η επιλογή της αλλαγής καθεστώτος συνιστά ακόμη ένα κρίκο σε ανάλογες προσπάθειες προηγούμενων ετών, οι οποίες απεδείχθησαν βραχυπρόθεσμης χρησιμότητας και δεν έλαβαν υπόψη τις ευαίσθητες τοπικές ισορροπίες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, όπως έδειξε και η περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, να μην επιλυθούν τα βασικά πολιτικά ζητήματα. Στην περίπτωση του Αφγανιστάν, η αλλαγή καθεστώτος μοιάζει να αποτελεί όχημα ώστε οι ΗΠΑ να μπορούν να διεξάγουν ανενόχλητες την καταδίωξη τρομοκρατών χωρίς η κυρίαρχη κυβέρνηση της χώρας να προβάλλει αντιρρήσεις.

Παράλληλα, οι ΗΠΑ μετακύλισαν την ευθύνη της ανοικοδόμησης στον ΟΗΕ επιθυμώντας να μην αναλάβουν αυτές τον πρωταγωνιστικό ρόλο στο δύσκολο έργο του nation – building. Η απροθυμία τους να συμβάλλουν ενεργά, δίνοντας οι ίδιες το παράδειγμα δέσμευσης για την ανοικοδόμηση του Αφγανιστάν, συντελεί στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η διαδικασία αυτή. Επίσης, και ομοίως με τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, ενέπλεξαν το ΝΑΤΟ στη διαδικασία ειρήνευσης, σε μία πρώτη ένδειξη ότι αυτός ο περιφερειακός οργανισμός ξεφεύγει πλέον οριστικά από τον ευρωπαϊκό χώρο όσον αφορά στο πεδίο ευθύνης του και τείνει να μετατραπεί σε περιφερειακό οργανισμό με οικουμενικό πεδίο δράσης. Και στο σημείο αυτό όμως, οι ΗΠΑ προτίμησαν μία τακτική «μοναχικού λύκου», καθώς εξακολουθούν να αρνούνται πεισματικά να συνδράμουν ή και να πιέσουν αποτελεσματικά προς την ενίσχυση της ειρηνευτικής δύναμης, καταβάλλοντας τους απαραίτητους πόρους.

5.2.2 Οι στρατηγικές των περιφερειακών και εσωτερικών δρώντων

Οι αμερικανικές πολεμικές επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν είχαν αίσιο τέλος, ιδιαίτερα όσον αφορά στην ήττα των Ταλιμπάν. Οι ΗΠΑ κατάφεραν να δημιουργήσουν έναν «συνασπισμό προθύμων» (coalition of the willing) για να μπορέσουν να νομιμοποιήσουν τη δράση τους έστω και εκτός του πλαισίου του ΟΗΕ. Προεξάρχοντα ρόλο σε αυτόν τον συνασπισμό διεδραμάτισε η Βρετανία. Ωστόσο, ιδιαίτερα κρίσιμη ήταν η βοήθεια του Πακιστάν το οποίο έθεσε στο περιθώριο τις

¹⁵⁹ Βλέπε παραπάνω Κεφάλαιο 3, παράγραφος 3.1.

στενές σχέσεις του με τους Ταλιμπάν και συνέδραμε τις ΗΠΑ για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους αλλά και για να εξωραΐσει την παρελθούσα εικόνα του ως υποστηρικτής των Ταλιμπάν.

Θετική ήταν η στάση ακόμη δύο περιφερειακών δρώντων με σπουδαία συμφέροντα στο Αφγανιστάν, της Ρωσίας και του Ιράν. Από την πλευρά της, η Μόσχα έβλεπε το καθεστώς των Ταλιμπάν ως ευθεία απειλή για τις πολιτικές και οικονομικές επιδιώξεις της στην ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Η πρωταρχική ανησυχία του Κρεμλίνου, ήδη πριν από την αμερικανική επέμβαση, ήταν ότι το μοντέλο διακυβέρνησης των Ταλιμπάν θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο για τους ισλαμιστές πολλών πρώην σοβιετικών δημοκρατιών (Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν ή ακόμη και της Τσετσενίας), γεγονός το οποίο θα αποδυνάμωνε τις σχέσεις αυτών με τη Μόσχα. Επιπλέον, η Μόσχα ήθελε να έχει λόγο στο ζήτημα της μεταφοράς των πλουτοπαραγωγικών πόρων της περιοχής, στην οποία το Αφγανιστάν θα αποτελούσε βασικό σταυροδρόμι. Οι καλές σχέσεις που διατηρούσε η Ρωσία με τις φατρίες που αποτελούσαν τη Βόρεια Συμμαχία απεδείχθησαν χρήσιμες στη μάχη εναντίον των Ταλιμπάν.

Ιδιαίτερα πολύπλοκη είναι η πολιτική του Ιράν.¹⁶⁰ Επισήμως, η Τεχεράνη υποστήριξε τις διπλωματικές προσπάθειες των ΗΠΑ και συνεργάστηκε στον πόλεμο εναντίον της Αλ Κάιντα, προσφέροντας το έδαφός της για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και την υποδοχή προσφύγων. Παράλληλα, ενίσχυσε τους ελέγχους στα σύνορά της ώστε να ελέγξει τις κινήσεις τρομοκρατών. Η Τεχεράνη ήλπιζε ότι υποστηρίζοντας την Ουάσιγκτον θα κατάφερνε να επιτύχει ένα διπλό στόχο, αφενός μεν την εκδίωξη των Ταλιμπάν και αφετέρου τη συνακόλουθη σύντομη παραμονή των αμερικανικών στρατευμάτων στο Αφγανιστάν.

Καθώς όμως η Τεχεράνη διαπίστωσε ότι οι αμερικανικές δυνάμεις δεν πρόκειται να εγκαταλείψουν την περιοχή πριν από τη σύλληψη των υπολειμμάτων των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα, άρχισαν να αναδύονται φόβοι ότι ίσως οι ΗΠΑ ήθελαν να εξασφαλίσουν την παρουσία τους στην περιοχή της Κασπίας Θάλασσας και να αποκτήσουν ευρύτερη επιρροή στα πετρέλαια του Περσικού Κόλπου. Οι υποψίες αυτές οδήγησαν στην ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ του Ιράν και

¹⁶⁰ Ray Takeyh, «Re – imagining US – Iranian Relations», *Survival*, Vol. 44, No. 3, Autumn 2002, σσ. 31 – 32.

εκείνων των φατριών εντός της Βόρειας Συμμαχίας με τις οποίες διατηρούν στενούς δεσμούς και ανήκουν στην εθνότητα των Χαζάρων.¹⁶¹

Ωστόσο, πέρα από την καταστροφή του μεγαλύτερου μέρους της υλικοτεχνικής υποδομής της Αλ Κάιντα, η ηγεσία της κατάφερε να διαφύγει, εκμεταλλευόμενη την απροθυμία των ΗΠΑ να αναπτύξουν χερσαίες δυνάμεις και να στηριχθούν στη Βόρεια Συμμαχία για να φέρει σε πέρας τις χερσαίες επιχειρήσεις.¹⁶² Θα μπορούσαμε να πούμε ότι επρόκειτο για έναν πόλεμο δι' αντιπροσώπου (proxy war) καθώς η αμερικανική συμμετοχή περιορίστηκε στη χρήση της αεροπορικής ισχύος και επίλεκτων ομάδων των ειδικών δυνάμεων. Η υπερβολική στήριξη στη Βόρεια Συμμαχία, ένα συνονθύλευμα πολεμάρχων το οποίο παρέμεινε ενωμένο εξαιτίας του κοινού μίσους για τους Ταλιμπάν, ίσως ήταν μία καλή πρόσκαιρη λύση, μακροπρόθεσμα όμως θα έχει διαλυτικές επιπτώσεις.

Σύμφωνα επίσης με τον Richard Clarke, επί χρόνια σύμβουλο σε θέματα τρομοκρατίας στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (NSC), η νίκη των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν ήταν πολύ λιγότερο αποφασιστική από όσο ήθελε να την παρουσιάσει η κυβέρνηση Bush. Ο βασικότερος λόγος για αυτό ήταν ότι η αμερικανική κυβέρνηση θεώρησε την επέμβαση στο Αφγανιστάν απλώς ως ένα βήμα πριν από τον πόλεμο στο Ιράκ.¹⁶³ Οι λανθασμένες επιλογές των ΗΠΑ επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό το μεταπολεμικό σκηνικό και τις προσπάθειες εδραίωσης της ειρήνης.

5.3 Σύγκριση προτεραιοτήτων: Εξάρθρωση της τρομοκρατίας ή ανοικοδόμηση;

Μετά την εκδίωξη των Ταλιμπάν από την εξουσία στα τέλη Νοεμβρίου – αρχές Δεκεμβρίου 2001, οι φατρίες του Αφγανιστάν αποφάσισαν κάτω και από την πίεση της διεθνούς κοινότητας να καταρτίσουν ένα σχέδιο για να εξασφαλιστεί η ομαλή πολιτική πορεία της χώρας, η εδραίωση της ειρήνης και η ανοικοδόμηση. Η Συμφωνία της Βόννης, όπως ονομάστηκε, υπεγράφη στις 5 Δεκεμβρίου 2001 υπό την

¹⁶¹ Δεν μπορούν φυσικά να αγνοηθούν ακόμη δύο στοιχεία που συνηγορούν στην απρόθυμη βοήθεια του Ιράν στη σταθεροποίηση του Αφγανιστάν. Ο πρώτος αφορά στη συμπερίληψη της χώρας, μαζί με το Ιράκ και τη Βόρεια Κορέα, στον «Άξονα του Κακού» που διακήρυξε ο πρόεδρος Bush το 2002 και ο δεύτερος στην αμερικανική εισβολή στο Ιράκ τον Μάρτιο του 2003, η οποία ενίσχυσε τον φόβο περικύκλωσης της Τεχεράνης.

¹⁶² Οι ΗΠΑ και πιο συγκεκριμένα η CIA κατέβαλαν τεράστια χρηματικά ποσά στους πολεμάρχους της Βόρειας Συμμαχίας για να συμπαραταχθούν στον αγώνα εναντίον των Ταλιμπάν. Για μία γλαφυρή παρουσίαση των συναλλαγών των δύο πλευρών βλέπε Bob Woodward, *Bush at War*, New York: Simon & Schuster, 2002.

¹⁶³ Τα σχόλια του Richard Clarke βρίσκονται από Seymour M. Hersh, «The Other War: Why Bush's Afghanistan problem won't go away», *The New Yorker*, 12 / 4 / 2004.

αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Η Συμφωνία της Βόννης τοποθέτησε στην ηγεσία της μεταβατικής διοίκησης (Interim Administration) τον Hamid Karzai, μέλος των Παστούν, της μεγαλύτερης εθνότητας του Αφγανιστάν.¹⁶⁴

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη της Συμφωνίας, η ισχυρότερη διαπραγματευτική ομάδα ήταν αυτή της Βόρειας Συμμαχίας, η οποία κατέλαβε και τρία κρισιμότερα χαρτοφυλάκια (Αμυνας, Εξωτερικών και Εσωτερικών). Η ιδιαίτερα ισχυρή θέση της Βόρειας Συμμαχίας οφείλετο τόσο στη συμμετοχή της στην εκδίωξη των Ταλιμπάν με τη συμπαράταξή της στο πλευρό των ΗΠΑ όσο και στη σαφή στρατιωτική της υπεροχή.¹⁶⁵

Η Συμφωνία της Βόννης συνοδεύτηκε, τον Ιανουάριο του 2002, από τη Συνδιάσκεψη των Δωρητών στο Τόκιο όπου δόθηκε η δέσμευση για παροχή οικονομικής βοήθειας 4,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Παράλληλα, και με σκοπό την ενίσχυση της διαδικασίας ανοικοδόμησης, συνεστήθη η ειρηνευτική δύναμη International Security Assistance Force (ISAF)¹⁶⁶ και λίγο αργότερα η United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA).¹⁶⁷

Με τον τρόπο αυτό συμπληρώθηκε το πλέγμα των θεσμών που θα βοηθούσαν στην οικονομική και πολιτική ανοικοδόμηση. Τα κυρίαρχα ερωτήματα ήταν δύο: Πρώτον, ποιά πολιτική έπρεπε να ακολουθηθεί ώστε το κράτος και η αφγανική κοινωνία να οικοδομηθούν στη βάση θεσμών που κατοχυρώνουν το κράτος δικαίου; Δεύτερον, ποιός έπρεπε να είναι ο ρόλος της διεθνούς κοινότητας και των Ηνωμένων Εθνών ειδικότερα μετά τον τερματισμό των ενόπλων συγκρούσεων.

Η διεθνής κοινότητα είχε ουσιαστικά δύο επιλογές. Η πρώτη αφορούσε στην εγκαθίδρυση μίας μεταβατικής εξουσίας υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, όπως στο Κοσσυφοπέδιο. Η δεύτερη αφορούσε στη «μεταπολεμική ανοικοδόμηση» (postconflict reconstruction) που θα οδηγούσε στην αποκατάσταση των κρατικών δομών και την εδραίωση έθνους (nation – building).

¹⁶⁴ Η Συμφωνία της Βόννης καθόριζε τη διαδικασία πολιτικής ανοικοδόμησης της χώρας, προβλέποντας μεταξύ άλλων τη σύγκληση μίας συνέλευσης φυλάρχων (Loya Jirga) για την εκλογή προέδρου, τη θέσπιση Συντάγματος και το χρονοδιάγραμμα για τη διενέργεια εκλογών. Για μία σύνοψη των προβλέψεων της Συμφωνίας καθώς και πολλά άλλα στοιχεία αυτής της ενότητας βλέπε Barnett R. Rubin, Abby Stoddard, Humayun Hamidzada, Adib Farhadi, *Building a New Afghanistan: The Value of Success, the Cost of Failure*, Center on International Cooperation, New York University, March 2004.

¹⁶⁵ Το παραπάνω στοιχείο εγκυμονεί κινδύνους για τη μεταπολεμική σταθερότητα της χώρας, η οποία χαρακτηρίζεται από φυλετικό κατακερματισμό. Η μεγαλύτερη εθνότητα είναι οι Παστούν. Ακολουθούν οι Τατζίκοι, η ισχυρότερη ομάδα εντός της Βόρειας Συμμαχίας, οι Ουζμπέκοι και οι Χαζάροι.

¹⁶⁶ SC Res. 1386 (20 Dec 2001).

¹⁶⁷ SC Res. 1401 (28 Mar 2002).

Η περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου διέφερε όμως από εκείνη του Αφγανιστάν. Οι λόγοι ήταν τρεις. Πρώτον, το μέγεθος της χώρας καθιστούσε δυσχερή την εγκαθίδρυση μίας διεθνούς μεταβατικής διοίκησης. Δεύτερον, το Αφγανιστάν, ανεξαρτήτως των προβλημάτων του, παρέμενε ένα «κράτος με αδιαμφισβήτητη κυριαρχία»¹⁶⁸ και δεν αποτελούσε μέρος ή επαρχία ενός άλλου κράτους. Τρίτον, ο ισχυρότερος δρώντας του συστήματος, οι ΗΠΑ, χάραξαν τις δικές τους προτεραιότητες που αφορούσαν στην εξάρθρωση της τρομοκρατίας και δεν δεσμεύτηκαν ενεργά στη διαδικασία ανοικοδόμησης με αποτέλεσμα τόσο ο ΟΗΕ όσο και οι χώρες της Δύσης να μην ενεργοποιηθούν με ζήλο όπως στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Αυτό είχε ως συνέπεια, τα Ηνωμένα Έθνη να υιοθετήσουν στο Αφγανιστάν τη στρατηγική του «ελαφρού ίχνους» (light footprint),¹⁶⁹ η οποία είχε σκοπό να περιορίσει την ανάμιξη του παγκόσμιου οργανισμού στην ανοικοδόμηση της χώρας, παραχωρώντας ευρείες αρμοδιότητες στη μεταβατική αφγανική κυβέρνηση.

Σήμερα, σχεδόν τέσσερα μετά την αμερικανική επέμβαση, η κατάσταση στο Αφγανιστάν είναι στην καλύτερη περίπτωση ανάμικτη. Η κατασκευή υποδομών, ιδιαίτερα οδικών, προχωρά με αργό ρυθμό. Το πρόγραμμα αποπλισμού και κοινωνικής επανένταξης συνεχίζεται, η αναμόρφωση του δικαστικού συστήματος επίσης, ενώ περίπου τρία εκατομμύρια πρόσφυγες από το Πακιστάν και το Ιράν έχουν επιστρέψει.¹⁷⁰ Τον Οκτώβριο του 2004 διεξήχθησαν προεδρικές εκλογές στις οποίες επεκράτησε ο Hamid Karzai, ψηφίστηκε νέο Σύνταγμα, ενώ τον Σεπτέμβριο του 2005 διεξήχθησαν βουλευτικές εκλογές.

Ωστόσο, από όλες τις πλευρές αναγνωρίζεται ότι η εμπέδωση της ασφάλειας αποτελεί προαπαιτούμενο ώστε το Αφγανιστάν να γίνει μία ευνομούμενη χώρα. Εξάλλου, πολλά περιστατικά όπως οι επιθέσεις ακόμη και εναντίον αμερικανών στρατιωτών,¹⁷¹ καταδεικνύουν ότι το επίπεδο ασφαλείας έχει σε πολλές περιπτώσεις χειροτερεύσει μετά την πτώση των Ταλιμπάν. Παράλληλα, τα κράτη δωρητές

¹⁶⁸ Βλέπε Simon Chesterman, «Walking Softly in Afghanistan: the Future of UN State – Building», *Survival*, Vol. 44, No. 3, Autumn 2002, σ. 37.

¹⁶⁹ Βλέπε *The Situation in Afghanistan and Its Implications for International Peace and Security* (Report of the Secretary – General), UN Doc A/56/875-S/2002/278 (18 March 2002), para. 98.

¹⁷⁰ Για τα στοιχεία αυτά βλέπε Pankaj Mishra, «The Real Afghanistan», *The New York Review of Books*, Vol. 52, No. 4, 10 March, 2005.

¹⁷¹ «US soldier killed in Afghanistan», *BBC News*, 01 / 09 / 05, προσβάσιμο στο < http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/4209288.stm>.

εμφανίζονται απρόθυμα να τηρήσουν τις δεσμεύσεις τους.¹⁷² Επιπλέον, η παραγωγή οπίου αναδεικνύεται πάλι ως η πλέον προσοδοφόρα δραστηριότητα, ελεγχόμενη κυρίως από τους πολεμάρχους που μοιάζουν να έχουν λάβει «carte blanche» εξαιτίας της συνεργασίας τους με τις αμερικανικές ειδικές δυνάμεις.¹⁷³

Την ίδια ώρα, οι ΗΠΑ δείχνουν ότι έχουν εγκλωβιστεί σε μία μονοδιάστατη πολιτική. Αυτή συνίσταται στην υποστήριξη μίας κεντρικής κυβέρνησης στην οποία κυριαρχεί αριθμητικά η Βόρεια Συμμαχία, ενώ παράλληλα η πρακτική της εξαγοράς της βοήθειας των τοπικών πολεμάρχων συνεχίζεται ώστε να επιτευχθεί ο βασικός στρατηγικός στόχος, ο οποίος δεν είναι άλλος από τη σύλληψη του Osama bin Laden και των υπολειμμάτων της Αλ Κάιντα και των Ταλιμπάν.

Η αμερικανική στάση εντείνει το δίλημμα ασφαλείας μεταξύ των εθνοτήτων της χώρας και οδηγεί στην εμφάνιση τοπικών ομάδων ή «υπονομευτών» (spoilers) οι οποίοι είναι σε θέση να πλήξουν την διαδικασία εδραίωσης της ειρήνης και τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού κρατικού μηχανισμού που θα συμβιβάσει τα αντιτιθέμενα συμφέροντα των διαφόρων εθνοτήτων.¹⁷⁴ Η αντιμετώπιση των υπονομευτών της ασφάλειας απαιτεί επομένως την ικανοποίηση δύο προϋποθέσεων.

Η πρώτη είναι μία ισχυρή ειρηνευτική δύναμη που θα καλύπτει όλη την επικράτεια. Η αρχική εντολή της ISAF ήταν περιορισμένη στην περιοχή της πρωτεύουσας Καμπούλ. Τον Αύγουστο του 2003, η διοίκηση της δύναμης περιήλθε στο NATO, το οποίο ανέλαβε για πρώτη φορά στην ιστορία του μία τόσο φιλόδοξη αποστολή εκτός του πεδίου ευθύνης του. Μόλις τον Οκτώβριο του 2003 ενεκρίθη η επέκταση της δύναμης πέρα από την Καμπούλ.¹⁷⁵ Ωστόσο, η ISAF αριθμεί περίπου 8.000 άνδρες και παρά τα αιτήματα για ενίσχυσή της είναι αδύνατον να συνεισφέρει ουσιαστικά στην αποκατάσταση κλίματος ασφαλείας. Αρκεί φυσικά να επισημανθεί

¹⁷² Ενώ στο Κοσσυφοπέδιο, η κατά κεφαλήν οικονομική βοήθεια ανήλθε την περίοδο 1999 – 2001 σε 814 δολάρια, το αντίστοιχο ποσό στο Αφγανιστάν κατά τα πρώτα χρόνια της ανοικοδόμησης (2001 – 2003) ήταν 67 δολάρια και αναμένεται να ανέλθει στα 182 την περίοδο 2004 – 2010. Επίσης, από τα συνολικά 7 δισ. δολάρια που υποσχέθηκαν οι δωρητές, μόλις τα 2,9 δισ. δολάρια έχουν φθάσει στο Αφγανιστάν. Υπολογίζεται όμως ότι έργα κόστους μόλις 110 εκατ. δολαρίων είχαν ολοκληρωθεί ως τον Φεβρουάριο του 2004. *Building a New Afghanistan*, ό.π., σσ. 9 – 10.

¹⁷³ Ό.π., σ. 13. Για περισσότερα στοιχεία βλέπε επίσης *The Economist*, 16 Αυγούστου 2003 καθώς και Kathy Gannon, «Afghanistan Unbound», *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 3 (May / June 2004).

¹⁷⁴ Anja Manuel – P.W. Singer, «A New Model Afghan Army», *Foreign Affairs*, Vol. 81, No. 4, July / August 2002, σσ. 45 – 46. Οι «υπονομευτές» μπορούν να διακριθούν σε «περιορισμένους» (limited), «άπληστους» (greedy) και «πλήρεις» (total). Στην πρώτη κατηγορία, εντάσσονται ομάδες από τις διάφορες εθνότητες του Αφγανιστάν, καχύποπτες έναντι της κεντρικής εξουσίας. Οι πολεμάρχοι αποτελούν τη δεύτερη κατηγορία. Στην τελευταία κατηγορία εντάσσονται τα υπολείμματα των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα.

¹⁷⁵ SC Res. 1510 (13 Oct. 2003).

ότι η αντίστοιχη δύναμη στη Βοσνία αποτελείτο από 60.000 στρατεύματα υπό νατοϊκή εντολή για να καταδειχθεί η διαφορά αντίληψης και στόχων από την πλευρά της διεθνούς κοινότητας. Μία καινοτόμος πρωτοβουλία, η οποία όμως επίσης δεν μπορεί να αποδώσει λόγω αποσπασματικότητας, είναι οι Επαρχιακές Ομάδες Ανοικοδόμησης (Provincial Reconstruction Teams – PRTs), οι οποίες επιδιώκουν σε συνεργασία με την UNAMA να συνδυάσουν την ασφάλεια με την ανοικοδόμηση.¹⁷⁶ Ωστόσο, με προϋπολογισμό ο οποίος τον πρώτο χρόνο δεν ξεπέρασε τα 18 εκατομμύρια δολάρια,¹⁷⁷ η επίτευξη των στόχων τους μοιάζει εξωπραγματική.

Ωστόσο, το έργο της ISAF υποσκάπτεται από την έλλειψη ενότητας στην προσπάθεια εμπέδωσης της ασφάλειας. Η δυσπιστία της σημερινής αμερικανικής κυβέρνησης για κάθε είδους ειρηνευτικές επιχειρήσεις είναι αποδεδειγμένη.¹⁷⁸ Παράλληλα με την παρουσία της πολυεθνικής δύναμης, στο Αφγανιστάν δρουν και περίπου 11.000 άνδρες των αμερικανικών ειδικών δυνάμεων, οι οποίοι έχουν αναλάβει την αποστολή να εντοπίσουν, να συλλάβουν ή να εξοντώσουν τα υπολείμματα των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα. Χωρίς όμως μία ισχυρή, καλά εξοπλισμένη ειρηνευτική δύναμη η οποία θα καλύπτει όλη την επικράτεια, η μετάβαση της χώρας στη δημοκρατία μοιάζει απίθανη. Αν οι ΗΠΑ συνεχίσουν να είναι απρόθυμες να αναλάβουν ενεργό σε μία ειρηνευτική δύναμη δεν θα πρέπει να αναμένουν οι σύμμαχοί τους να κάνουν το ίδιο.

Το δεύτερο ζήτημα είναι η δημιουργία εθνικού στρατού, ζήτημα ιδιαίτερα ευαίσθητο εξαιτίας της παντοδυναμίας των τοπικών πολεμάρχων. Ο αφγανός πρόεδρος έχει δηλώσει ότι σχεδιάζει τη δημιουργία στρατού 70.000 ανδρών,¹⁷⁹ άποψη ιδιαίτερα φιλόδοξη. Πρώτη προτεραιότητα για τη συγκρότηση στρατού είναι η παροχή οικονομικής βοήθειας. Ωστόσο, η Συνδιάσκεψη των Δωρητών το 2002 στο Τόκιο αγνόησε την τεράστια σημασία της ασφάλειας για το μέλλον της χώρας. Μία δεύτερη συνδιάσκεψη στη Γενεύη τον Απρίλιο του ίδιου έτους κινήθηκε πιο αποτελεσματικά αποφασίζοντας τη χορήγηση 235 εκατομμυρίων δολαρίων για τον σκοπό αυτό,¹⁸⁰ ποσό ελάχιστο σε σχέση με το κόστος των αμερικανικών στρατιωτικών επιχειρήσεων που ανέρχεται περίπου σε ένα δισεκατομμύριο δολάρια μηνιαίως. Ωστόσο, η πρόοδος είναι ελάχιστη και παρά τα περίπου 500 εκατ. δολάρια

¹⁷⁶ Για τον ρόλο της ISAF και των PRTs βλέπε <<http://www.afnorth.nato.int/ISAF/index.htm>.

¹⁷⁷ *Building a New Afghanistan*, ό.π., σ. 7.

¹⁷⁸ Kimberly Zisk Marten, «Defending against Anarchy: From War to Peacekeeping in Afghanistan», *The Washington Quarterly*, Vol. 26, No. 1, Winter 2002/03, σ. 36.

¹⁷⁹ *The New York Times*, 3 Δεκεμβρίου 2002.

¹⁸⁰ Manuel – Singer, ό.π., σ. 50.

που έχουν ξοδέψει οι ΗΠΑ, μόλις 7.000 στρατιώτες είχαν εκπαιδευθεί ως τον Φεβρουάριο του 2004.¹⁸¹

5.4 Συμπέρασμα

Επιχειρώντας να συνοψίσουμε όσα προαναφέρθηκαν σχετικά με την επέμβαση στο Αφγανιστάν μπορούμε να διακρίνουμε δύο περιόδους. Η πρώτη αφορά στην απόφαση των ΗΠΑ να επέμβουν στρατιωτικά στο Αφγανιστάν επικαλούμενες το δικαίωμα της αυτοάμυνας ως απάντηση στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Η δεύτερη αφορά στην επόμενη ημέρα της επέμβασης και συγκεκριμένα στη διαδικασία μεταπολεμικής ανοικοδόμησης με σκοπό τη δημιουργία ενός δημοκρατικού Αφγανιστάν το οποίο δεν θα αποτελέσει και πάλι καταφύγιο τρομοκρατών.

Σχετικά με την πρώτη περίοδο, οι ΗΠΑ επικαλέστηκαν το δικαίωμα αυτοάμυνας διότι αυτό τους επέτρεπε να διατηρήσουν την απαραίτητη στρατηγική ευελιξία κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων και να μην εμπλακούν στα γρανάζια των διπλωματικών και πολιτικών διαβουλεύσεων που θα εγκυμονούσε μία πιθανή επέμβαση υπό την αιγίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ωστόσο, αυτή η επιλογή των ΗΠΑ, υπαγορευόμενη από καθαρά ρεαλιστικά κριτήρια εθνικού συμφέροντος, συνιστά μία προτίμηση δράσης εκτός πολυμερούς πλαισίου. Παράλληλα, έθεσε ένα προηγούμενο για τη μονομερή χρήση βίας και την κατάλυση της κρατικής κυριαρχίας στο πλαίσιο του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» που έχει διακηρύξει η κυβέρνηση Bush.

Στην επόμενη περίοδο, οι ΗΠΑ επιδόθηκαν σε ρητορικές διακηρύξεις περί προώθησης της δημοκρατίας, ελεύθερης οικονομίας και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως των πυλώνων που θα συντελούσαν στον πολιτικό και οικονομικό μετασχηματισμό του Αφγανιστάν. Η ανοικοδόμηση της χώρας κατέστησε αναγκαία τη δραστηριοποίηση του ΟΗΕ, ο οποίος όμως ακόμη μία φορά εμφανίσθηκε δέσμιος των συσχετισμών ισχύος και συμφερόντων των κρατών, ιδιαίτερα των μονίμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, καθώς και στείρος νομιμοποιητικός δρώντας μίας κατάστασης στη δημιουργία της οποίας δεν είχε καμία ανάμιξη.

Η ανοικοδόμηση απαιτεί πόρους τόσο σε χρήματα όσο και σε ανθρώπινο δυναμικό. Ωστόσο, η στάση των ΗΠΑ ως ηγεμονικής δύναμης του διεθνούς

¹⁸¹ Ahmed Rashid, «The Mess in Afghanistan», *The New York Review of Books*, Vol. 51, No. 2, 12 February 2004.

συστήματος έθεσε τα όρια και κατέδειξε την αδυναμία αποτελεσματικής δράσης των διεθνών θεσμών, τουλάχιστον σε ζητήματα διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Ούσα απρόθυμη, η Ουάσιγκτον προσέφερε άλλοθι στις υπόλοιπες χώρες που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην υλοποίηση των υψηλών φιλελεύθερων ιδανικών της ανοικοδόμησης να πράξουν το ίδιο.

Η απόφαση των ΗΠΑ να ακολουθήσουν μοναχική πορεία στην επέμβαση στο Αφγανιστάν, παρά τη σύσσωμη αλληλεγγύη που διέθεταν εκ μέρους σχεδόν όλων των κρατών μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, καθώς και η συνεχιζόμενη απροθυμία να εργαστούν ειλικρινά εντός πολυμερούς πλαισίου για τη διασφάλιση της διεθνούς σταθερότητας, η οποία απειλείται σοβαρότατα από την ισλαμική τρομοκρατία, δεν προμηνύονται θετικές εξελίξεις για το σύστημα συλλογικής ασφαλείας. Η στάση της ηγεμονικής δύναμης του διεθνούς συστήματος σε μία σειρά κρίσιμων ζητημάτων, όπως το μέλλον της κρατικής κυριαρχίας, ενέχει επαναστατική χροιά και φέρει στο προσκήνιο κρίσιμα ηθικά και πολιτικά διλήμματα για το μέλλον των διεθνών σχέσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΗΘΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ

ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ

6.1 Ηγεμονισμός, διεθνείς θεσμοί και διεθνής κοινωνία

Οι επεμβάσεις στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και στο Αφγανιστάν αποτελούν δύο κρίκους στην αλυσίδα των μεταψυχροπολεμικών επεμβάσεων. Παρά τις διαφορές τους, ο προσεκτικός αναλυτής μπορεί να εντοπίσει σε αυτές κρίσιμα στοιχεία συνέχειας που ερμηνεύουν τη φύση και τα χαρακτηριστικά του μεταψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος. Τόσο η βοσνιακή περίπτωση όσο και η αντίστοιχη του Αφγανιστάν αποδεικνύουν ότι παρά τις αισιόδοξες διακηρύξεις περί επικράτησης φιλελεύθερων αξιών οικουμενικού χαρακτήρα, όπως η δημοκρατία, η ελεύθερη οικονομία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισχύς και το εθνικό συμφέρον παραμένουν οι βασικοί πυλώνες δράσης και συμπεριφοράς των κρατών. Αυτό καθίσταται ακόμη πιο εμφανές όταν αναφερόμαστε στην ηγεμονική δύναμη του διεθνούς συστήματος, τις ΗΠΑ.

Το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα εμφανίζει έντονα στοιχεία ηγεμονισμού.¹⁸² Η αποδοχή της ηγεμονικής θέσης ενός κράτους στηρίζεται τόσο στην υπεροχή του στο οικονομικό και στρατιωτικό πεδίο όσο και στη νομιμοποίηση που αντλεί από τη συμπεριφορά του. Η νομιμοποίηση αυτή προκύπτει όχι μόνο από τη χρήση απειλών και υποσχέσεων αλλά και από την ικανότητα της ηγεμονικής δύναμης να δημιουργήσει ένα σύνολο κανόνων και αρχών με το οποίο θα «προσδέσει» τα ήσσονα κράτη στο άρμα της.¹⁸³ Αυτή την τακτική ακολουθούν οι ΗΠΑ μετά το 1945.

¹⁸² Όπως έχει επισημανθεί, «ο ηγεμονισμός ορίζεται ως η κατάσταση στην οποία ένα κράτος είναι τόσο ισχυρό ώστε να μπορεί να καθορίσει τους βασικούς κανόνες που ρυθμίζουν τις διακρατικές σχέσεις και να επιθυμεί να το κάνει. Πέρα από τον ρόλο που διαδραματίζει στη διατήρηση ενός καθεστώτος, μπορεί επίσης να αναθεωρήσει τους ισχύοντες κανόνες, να προλάβει την υιοθέτηση αυτών στους οποίους αντιτίθεται ή να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στη δημιουργία νέων». Βλέπε χαρακτηριστικά Robert O. Keohane – Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little, Brown and Company, 1977, σ. 44.

¹⁸³ Μία ηγεμονική δύναμη ασκεί την επιρροή της είτε με χειραγώγηση υλικών κινήτρων (material incentives) είτε με επιρροή επί των θεμελιωδών πεποιθήσεων (substantive beliefs) των ήσσονων κρατών. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνει την «κοινωνικοποίησή» (socialization) τους σε ένα σύστημα στο οποίο ασκεί την πρωτοκαθεδρία. Η επιρροή επί των θεμελιωδών πεποιθήσεων είναι κρίσιμη διότι με αυτή ο ηγεμόνας μπορεί να διατηρήσει τη δεσπόζουσα θέση του ακόμη και όταν η υλική υπεροχή του σταδιακά εξασθενίσει. Για τις παραπάνω θέσεις βλέπε G. John Ikenberry – Charles A. Kupchan, «Socialization and Hegemonic Power», *International Organization*, Vol. 44, No. 3, Summer 1990 και G. John Ikenberry, «The Future of International Leadership», *Political Science Quarterly*, Vol. 111, No. 3, Autumn 1996.

Ωστόσο, αυτή η τακτική δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από τις μεταβολές στη δομή του συστήματος, η οποία επιβάλλει περιορισμούς και προσφέρει ευκαιρίες στα κράτη ανάλογα με τη θέση και τον ρόλο που κατέχουν στο διεθνές σύστημα. Το τέλος του διπολισμού γέννησε μία ασυμμετρία ισχύος μεταξύ της ηγεμονικής δύναμης και των υπολοίπων μονάδων του συστήματος. Παράλληλα, απελευθέρωσε σταδιακά τις ΗΠΑ από την υπερβολική προσκόλληση στους διεθνείς θεσμούς ως έναν από τους διαύλους προώθησης των συμφερόντων τους. Ολοένα και περισσότερο, η Ουάσιγκτον θεώρησε ότι δεν θα έπρεπε να δεσμεύεται από το πλαίσιο των διεθνών θεσμών όσο κατά τη διάρκεια της μεταψυχροπολεμικής περιόδου. Εκτιμήθηκε ότι οι διεθνείς θεσμοί θα ήταν χρήσιμοι όσο λειτουργούσαν υπό αμερικανική ηγεμονία / ηγεσία.

Ο ηγεμονισμός οφείλεται λοιπόν στην ασυμμετρία ισχύος, η οποία στην παρούσα συγκυρία μπορεί να διακριθεί σε δύο επίπεδα, α) αυτό ανάμεσα στις ΗΠΑ και στα υπόλοιπα κράτη του συστήματος και β) αυτό ανάμεσα στα κράτη της Δύσης και στα υπόλοιπα κράτη του συστήματος. Η ασυμμετρία ισχύος και τα διαφορετικά, συνήθως αντικρουόμενα, συμφέροντα μειώνουν την ευελιξία των διεθνών θεσμών και την ικανότητά τους να προσφέρουν λύσεις. Αυτό το γεγονός δεν θα μπορούσε παρά να έχει επιπτώσεις και στο ζήτημα των επεμβάσεων, οι οποίες περιορίζονται στο εσωτερικό αδύναμων κρατών και όχι των Μεγάλων Δυνάμεων που κυριαρχούν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.¹⁸⁴

Εξαιτίας του ηγεμονισμού και της ασυμμετρίας ισχύος υπέρ της Δύσης και ιδιαίτερα των ΗΠΑ, οι επεμβάσεις μετά τον Ψυχρό Πόλεμο αντανάκλασαν τα συμφέροντα αυτών των χωρών. Υπήρξε όχι μόνο οικονομική και στρατιωτική, αλλά και ιδεολογική ηγεμονία της Δύσης. Το ιδεολογικό στοιχείο, το οποίο εμπεριέχει τις οικουμενικές διακηρύξεις του φιλελεύθερου διεθνισμού (liberal internationalism), αντλεί και παράλληλα προσφέρει νομιμοποίηση στην οικονομική και στρατιωτική υπεροχή των ΗΠΑ και των συμμάχων τους.

Σύμφωνα με το παράδειγμα του φιλελεύθερου διεθνισμού, η προώθηση του μοντέλου της δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς μπορεί να σταθεροποιήσει την ειρήνη τόσο στο εσωτερικό των κρατών όσο και κατ' επέκταση στις διακρατικές σχέσεις. Παρά τις σαφείς ατέλειές της, η «θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης»

¹⁸⁴ Βλέπε Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Ποιότητα, 1999, σ. 328.

(democratic peace) στην οποία βασίζεται αποτελεί για τους υποστηρικτές της κρίσιμο στοιχείο για την ειρήνευση και τη δημιουργία σταθερού διεθνούς περιβάλλοντος.

Η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης αντλεί την προέλευσή της από τον γερμανό φιλόσοφο Immanuel Kant.¹⁸⁵ Η θεμελιώδης αρχή της είναι η σύνδεση ανάμεσα στην ύπαρξη δημοκρατικών καθεστώτων και στην απουσία πολέμου μεταξύ αυτών. Μεταφέροντας την αρχή αυτή σε ενδοκρατικό επίπεδο, αν στο εσωτερικό μίας δημοκρατικής πολιτείας υπάρχει κοινωνική και πολιτική δικαιοσύνη καθώς και οικονομική ευημερία και πρόοδος, τότε τα άτομα και οι διάφορες κοινωνικές ομάδες δρουν μέσα σε συνθήκες συνεργασίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης.¹⁸⁶ Το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν η επέμβαση αποτελεί όχημα για την προώθηση αυτών των επιδιώξεων.

Την περίοδο της διπολικής ισορροπίας υπήρξε μία συγχώνευση φιλελεύθερου διεθνισμού και *realpolitik*, η οποία δρούσε περιοριστικά στην επεμβατική κλίση του πρώτου.¹⁸⁷ Όταν ο διπολισμός κατέρρευσε, αυτός ο περιοριστικός παράγων έπαψε να υπάρχει. Ο φιλελεύθερος διεθνισμός κυριάρχησε και χρησιμοποιήθηκε τόσο για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους εντός των δυτικών κοινωνιών όσο και για εξυπηρέτηση κρατικών συμφερόντων. Δεν υπήρξε όμως ο βασικός κατευθυντήριο μοχλός δράσης για τις ηγεμονικές δυνάμεις της Δύσης καθώς τα κίνητρα των επεμβάσεων ήταν πολιτικής φύσεως. Κατά συνέπεια, η δράση τους χαρακτηρίζεται από επιλεκτικότητα και αμφιθυμία όσον αφορά στη χρήση βίας και στη δέσμευση των αναγκαίων πόρων για την ενίσχυση της δράσης των διεθνών θεσμών.

Η έμφαση που δόθηκε, ιδιαίτερα από την Ουάσιγκτον, στον νέο ρόλο των διεθνών θεσμών δεν ήταν ανεξάρτητη από τη δεσπόζουσα θέση και τον ρόλο των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα. Συγκεκριμένα, ο ΟΗΕ αποτελούσε ένα πολύ σημαντικό forum διαλόγου αρκεί να μην περιόριζε την ελευθερία δράσης όχι μόνο των ΗΠΑ αλλά και δυνάμεων όπως η Γαλλία και η Βρετανία, ή η Ρωσία, όταν διακυβεύονταν ζωτικά συμφέροντα. Αυτό είχε καταστεί εμφανές ήδη από τον Πόλεμο του Κόλπου, όπου η άποψη ότι ο ΟΗΕ ουσιαστικά εξυπηρέτησε τις αμερικανικές προτεραιότητες απέκτησε πολλούς υποστηρικτές.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Immanuel Kant, «Για μία αιώνια ειρήνη», Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1992.

¹⁸⁶ John Rawls, «Το Δίκαιο των Λαών και η ιδέα της δημόσιας λογικής αναθεωρημένη», Αθήνα: Ποιότητα, 1999, σ. 87.

¹⁸⁷ Stanley Hoffmann, «The Crisis of Liberal Internationalism», *Foreign Policy*, No. 98 (Spring 1995), σ. 165.

¹⁸⁸ Χειλά, *Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων*, ό.π., σ. 164.

Τόσο η επέμβαση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη όσο και αυτή στο Αφγανιστάν είχαν ως κινητήριο δύναμη την κυρίαρχη άποψη της Δύσης ότι μετά το τέλος του διπολισμού οι φιλελεύθερες απόψεις που διακήρυτταν μπορούσαν να έχουν οικουμενική εφαρμογή. Αγνοήθηκαν όμως τόσο οι τοπικές παράμετροι όσο και οι υπολογισμοί άλλων Μεγάλων Δυνάμεων, όπως της Ρωσίας ή της Κίνας, οι οποίοι δεν συμβάδιζαν με εκείνους των ΗΠΑ και των συμμάχων τους. Οι χώρες αυτές, όσο και άλλες μικρότερες, είδαν τις προθέσεις της Δύσης ως ξεκάθαρα ηγεμονικές.

Η δεσπόζουσα άποψη είναι ότι στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης η επέμβαση ήταν καθαρά πολυμερής, ότι υπήρξε νομιμοποίηση της δράσης των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ από τον ΟΗΕ. Η αλήθεια είναι ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν δικές τους προτεραιότητες οι οποίες δίχασαν ακόμη και το δυτικό στρατόπεδο. Αυτό φάνηκε ήδη από τα πρώτα στάδια της διαδικασίας επέμβασης εντός των κόλπων της τότε ΕΚ και εντάθηκαν αργότερα στο εσωτερικό της Ατλαντικής Συμμαχίας. Ιδιαίτερα για τις ΗΠΑ, η ενότητα και η αξιοπιστία του ΝΑΤΟ, σε συνδυασμό με τη δική τους ηγετική θέση εντός αυτού, υπήρξαν παράγοντες που βάρυναν πολύ περισσότερο από οποιοσδήποτε φιλελεύθερες αρχές.

Όταν αντιλήφθηκαν ότι το πολυμερές πλαίσιο του ΟΗΕ δεν επαρκούσε ή αναιρούσε τα πλεονεκτήματά του, οι δυτικές χώρες αλλά και η Ρωσία αποφάσισαν να υιοθετήσουν πρωτοβουλίες μονομερούς χαρακτήρα ή να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους, ακόμη και κατευθύνοντας τη δράση των διεθνών θεσμών.¹⁸⁹ Στη συνέχεια και μετά τον τερματισμό των συγκρούσεων, η επιλογή ήταν να αγνοηθεί το βασικό πολιτικό πρόβλημα και να προταχθεί η εκπλήρωση των φιλελεύθερων απόψεων για μία πολυεθνική Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός διεθνούς προτεκτοράτου, το οποίο αναιρεί επί της ουσίας κάθε έννοια πολιτικής ανεξαρτησίας και κυριαρχίας αλλά παράλληλα δεν προσφέρει και οριστική λύση.

Η περίπτωση του Αφγανιστάν είναι ακόμη πιο ξεκάθαρη. Αποτελώντας το δεύτερο μεγάλο βήμα προς την καθιέρωση ενός δικαιώματος μονομερούς επέμβασης, μετά από εκείνο του Κοσσυφοπεδίου το 1999 και πριν από την οριστική ρήξη που προκάλεσε στους κόλπους του ΟΗΕ ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003, η αμερικανική επέμβαση στο Αφγανιστάν δεν άφησε αμφιβολίες ως προς τις προθέσεις της υπερδύναμης. Οι ΗΠΑ προτίμησαν τη στρατηγική ευελιξία και την εξυπηρέτηση του

¹⁸⁹ Η πρωτοβουλία για τη συγκρότηση της Ομάδας Επαφής (Contact Group) αλλά και η πλήρης ανάληψη της διπλωματικής πρωτοβουλίας για την επίλυση της κρίσης από την Ουάσιγκτον συνιστούν αδιάψευστες αποδείξεις.

εθνικού συμφέροντος έναντι της συνεργασίας και της συλλογικής ασφαλείας, αδιαφορώντας για την οποιαδήποτε δυνατότητα αξιοποίησης του ευνοϊκού κλίματος αλληλεγγύης που είχαν προκαλέσει οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11/9/2001. Επικαλούμενες το δικαίωμα στην αυτοάμυνα έδειξαν ότι δεν πρόκειται να απεμπολήσουν την ευχέρεια να δρουν με μοναδικό γνώμονα αυτό που οι ίδιες θεωρούν κρατικό συμφέρον.

Στη συνέχεια, οι ΗΠΑ προχώρησαν σε μία κλασική πρακτική των ηγεμονικών δυνάμεων, τη σύνδεση των στρατηγικών τους σκοπών με οικουμενικές αξίες. Ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» έλαβε τον νομιμοποιητικό μανδύα μίας «σταυροφορίας» για την προώθηση φιλελεύθερων αξιών οικουμενικής απήχησης. Στο Αφγανιστάν αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δοθεί υπερβολική έμφαση στην εμφύτευση δυτικών καθεστωτικών προτύπων που θα επέτρεπαν αφενός τη συνέχιση της δράσης των ξένων δυνάμεων εντός της επικράτειας ενός κυρίαρχου κράτους για την καταδίωξη τρομοκρατών και αφετέρου τη γρήγορη απεμπλοκή της διεθνούς κοινότητας, η οποία δεν φαίνεται διατεθειμένη να αφιερώσει τους απαραίτητους πόρους για την ανοικοδόμηση.

Η σημερινή αμερικανική πρακτική συνδυάζει ακραίο ρεαλισμό, εθνικισμό, παράλληλα με μία επίκληση ουίλσονικών ιδεών, η οποία επιδιώκει μία ριζική αλλαγή της διεθνούς πολιτικής. Πρόκειται για μία εξέλιξη με προφανείς προεκτάσεις όσον αφορά θεμελιώδεις πτυχές του διεθνούς συστήματος, οι οποίες θα αναλυθούν αμέσως παρακάτω.

6.2 Τάξη και δικαιοσύνη

Η διεθνής επέμβαση δεν μπορεί να αναλυθεί χωρίς να συσχετιστεί με δύο έννοιες που συνυπάρχουν αλλά και αντιπαρατίθενται διαρκώς στον διεθνή χώρο, την τάξη και τη δικαιοσύνη. Στο πλαίσιο αυτό αναδύονται δύο ερωτήματα: Ποιός και γιατί ορίζει τι είναι τάξη και δικαιοσύνη στη διεθνή πολιτική; Ποιά έχει προτεραιότητα, η τάξη ή η δικαιοσύνη;

Σύμφωνα με τον Hedley Bull η διεθνής τάξη είναι «ένα μοντέλο συμπεριφοράς που εξυπηρετεί τους στοιχειώδεις ή πρωταρχικούς στόχους της κοινωνίας των κρατών ή της διεθνούς κοινωνίας».¹⁹⁰ Οι στόχοι αυτοί είναι α) η διατήρηση του συστήματος και της κοινωνίας κρατών, β) η διατήρηση της κρατικής

¹⁹⁰ Hedley Bull, *Η άναρχη κοινωνία*, ό.π., σ. 45.

ανεξαρτησίας και της εξωτερικής κυριαρχίας, γ) η ειρήνη και δ) ο περιορισμός της βίας, η τήρηση των συμφωνιών και η προστασία της ιδιοκτησίας (δηλαδή η αμοιβαία αναγνώριση κυριαρχίας).¹⁹¹ Θα μπορούσε επομένως να υποστηριχθεί ότι η διεθνής τάξη είναι η διακρατική τάξη.

Η έννοια της δικαιοσύνης και συνακόλουθα του Δικαίου είναι πιο περίπλοκη. Για τον λόγο αυτό απαιτείται να γίνουν ορισμένες κρίσιμες διακρίσεις.¹⁹² Κατ' αρχήν, πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ γενικής και ειδικής δικαιοσύνης, όπου η πρώτη αναφέρεται στην ηθική συμπεριφορά και η δεύτερη σε ένα είδος δίκαιης συμπεριφοράς. Στη συνέχεια υπάρχει η ουσιαστική και η τυπική δικαιοσύνη, όπου η πρώτη αφορά στην αναγνώριση κανόνων που εκχωρούν δικαιώματα και υποχρεώσεις, ενώ η δεύτερη στην εφαρμογή των κανόνων. Μία τρίτη διάκριση είναι αυτή μεταξύ αριθμητικής δικαιοσύνης, η οποία σημαίνει κατανομή ίσων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, και αναλογικής δικαιοσύνης, κατά την οποία τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις κατανέμονται με τέτοιο τρόπο ώστε να ικανοποιείται ο επιδιωκόμενος σκοπός. Η τελευταία θεωρητική διάκριση είναι μεταξύ ανταποδοτικής δικαιοσύνης που ταυτίζεται με την αμοιβαιότητα και διανεμητικής δικαιοσύνης όπου σημασία έχει το κοινό καλό.

Στον διεθνή χώρο, υπάρχουν τρία είδη δικαιοσύνης. Πρώτον, η διεθνής ή διακρατική δικαιοσύνη, η οποία αφορά σε ηθικούς κανόνες που παραχωρούν δικαιώματα και υποχρεώσεις σε κράτη και έθνη. Δεν αποκλείεται πάντως τα δικαιώματα κράτους και έθνους να είναι αντικρουόμενα, όπως κατεδείχθη στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Δεύτερον, η ατομική ή ανθρώπινη δικαιοσύνη που παραχωρεί δικαιώματα και υποχρεώσεις σε μεμονωμένα άτομα. Τρίτον, η κοσμοπολίτικη ή παγκόσμια δικαιοσύνη η οποία έχει σκοπό την προώθηση του καλού της ανθρωπότητας. Πρόκειται για μύθο και παραπέμπει σε επαναστατικές απόψεις για μία *civitas maxima* οι οποίες αντικρούονται από την πραγματικότητα του κατακερματισμού του διεθνούς συστήματος σε κυρίαρχα κράτη.

Επιχειρώντας να συσχετίσουμε τις έννοιες τάξη και δικαιοσύνη θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι υπάρχουν τρεις θέσεις. Η συντηρητική θέση δίνει προτεραιότητα στην τάξη έναντι της δικαιοσύνης, αναγνωρίζοντας ότι μπορεί οι κανόνες της κοινωνίας των κρατών να πλήττουν πολλές φορές την έννοια της

¹⁹¹ Ο.π., σσ. 54 – 58.

¹⁹² Οι διακρίσεις που ακολουθούν στηρίζονται κυρίως στο Bull, ό.π., σσ. 122 – 130. Για ευρύτερη ανάλυση επί της θεωρίας της δικαιοσύνης βλέπε John Rawls, *Θεωρία της Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Πόλις, 2001.

δικαιοσύνης αλλά αυτή είναι η βέλτιστη λύση σε ένα άναρχο σύστημα. Η επαναστατική άποψη θεωρεί τη δικαιοσύνη ως δεσπόζουσα αξία και προτείνει ριζικές αλλαγές στην υφιστάμενη τάξη πραγμάτων. Τέλος, η φιλελεύθερη / προοδευτική θέση επιχειρεί ένα συμβιβασμό μεταξύ τάξης και δικαιοσύνης. Αυτός θα επιτευχθεί αν υπάρχει συναίνεση επί των κύριων ζητημάτων και αρχών.

Αυτό που έχει σημασία είναι η επίκληση της αναγκαιότητας επιβολής της τάξης ως δικαιολογήσιμης αιτίας για διεθνείς επεμβάσεις, καθώς και το κατά πόσον αυτή η αναγκαιότητα συνδέεται με την έννοια της δικαιοσύνης. Όπως έχει επισημανθεί, «είναι κρίσιμο να μην υπάρχει σύγχυση μεταξύ επέμβασης που αποσκοπεί στη διασφάλιση μίας υφιστάμενης τάξης και επέμβασης η οποία ανακατανέμει ρόλους, συμφέροντα, εδαφικές – πληθυσμιακές ρυθμίσεις και ανθρώπινες αξίες και κατανομή άλλων αγαθών».¹⁹³ Η πρώτη σέβεται τις θεμελιώδεις αρχές της κυριαρχίας και της μη επέμβασης, ενώ η δεύτερη διακατέχεται από ηγεμονική λογική.

Η κυριαρχία, σε συνδυασμό με την αρχή της μη επέμβασης, αποτελεί το θεμέλιο του διακρατικού συστήματος και του Διεθνούς Δικαίου. Μεταψυχροπολεμικά υπήρξε μία αξιοσημείωτη αλλαγή επί του περιεχομένου της κυριαρχίας, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στο επίπεδο των αντιλήψεων. Αυτή θα μπορούσε να συμπυκνωθεί στην άποψη των οπαδών του φιλελεύθερου παραδείγματος ότι η εποχή της απόλυτης κυριαρχίας έχει παρέλθει ανεπιστρεπτί. Οι αλλαγές σε ατομικό, κρατικό και ιδεολογικό επίπεδο, εκπορευόμενες από την παγκοσμιοποίηση, την τεχνολογία και τις επικοινωνίες, οδηγούν σε μία αντίληψη της κυριαρχίας ως εκκρεμούς, ως μίας δυναμικής διαδικασίας.¹⁹⁴ Επομένως, η κυριαρχία δεν πρέπει να θεωρείται κάτι απόλυτο και απαραβίαστο, αλλά μάλλον κάτι σχετικό το οποίο όταν το απαιτούν οι συνθήκες μπορεί να παρακαμφθεί.¹⁹⁵

Οι ρεαλιστές αμφισβητούν την ομογενοποιητική επίδραση της παγκοσμιοποίησης και τη συνακόλουθη εξάπλωση οικουμενικών φιλελεύθερων αξιών. Επισημαίνουν ότι ο βασικός λόγος για τον οποίο γίνονταν και εξακολουθούν να γίνονται επεμβάσεις είναι η κρατική ισχύς και όχι η ενίσχυση των διεθνών θεσμών. Η κρατική κυριαρχία παραμένει βασικό συστατικό του διεθνούς

¹⁹³ Ηφαιστος, ό.π., σ. 344.

¹⁹⁴ James N. Rosenau, «Sovereignty in a Turbulent World» στο Lyons – Mastanduno, *Beyond Westphalia?*, ό.π., σσ. 191 – 227.

¹⁹⁵ Βλέπε και τις παρατηρήσεις του κεφαλαίου 3.

συστήματος. Προσθέτουν επίσης ότι όσο αυξάνεται η ασυμμετρία ισχύος μεταξύ των βασικών διεθνών δρώντων, τόσο συχνότερες είναι οι επεμβάσεις.¹⁹⁶

Μεταψυχροπολεμικά επικράτησε μία άποψη περί διεθνούς τάξης η οποία εκπορευόταν από τη δεσπόζουσα θέση των ΗΠΑ στον διεθνή καταμερισμό ισχύος και την ιδεολογική ευρωστία του φιλελεύθερου παραδείγματος. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, υπήρχε μία ιδεολογική σύγκλιση στη βάση αρχών όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα η ελεύθερη οικονομία καθώς και η ανάγκη επεμβάσεων για να αντιμετωπιστούν οι νέου είδους απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, όπως οι εσωτερικές συγκρούσεις.

Οι ΗΠΑ στηρίχθηκαν στην «κοινωνικοποίηση» των αξιών τους μετά από σχεδόν πέντε δεκαετίες ηγεμονίας και επεδίωξαν μία αναβάθμιση των διεθνών θεσμών και της συλλογικής ασφαλείας υπό αμερικανική ηγεσία. Η νομιμοποίηση των επεμβάσεων του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1990 από το Συμβούλιο Ασφαλείας, όπως αυτή της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, αποτελούσε ουσιαστικά νομιμοποίηση των επεμβάσεων της Δύσης. Υποστηρίχθηκε ότι υπήρχε μία αναβάθμιση της δικαιοσύνης έναντι της τάξης, η οποία όμως απεδείχθη φαινομενική. Αυτό απεδείχθη τόσο από την επιλεκτικότητα¹⁹⁷ με την οποία έδρασαν οι επεμβαίνουσες δυνάμεις, ιδιαίτερα για ανθρωπιστικούς λόγους, όσο και από την απροθυμία που επέδειξαν σε πολλές περιπτώσεις να αφιερώσουν τους πόρους και την πολιτική θέληση που απαιτούνταν βάσει των φιλόδοξων διακηρύξεών τους. Στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους αποφάσισαν να κινητοποιήσουν τους απαραίτητους πόρους μόνο όταν ετέθησαν εν κινδύνω ζωτικά συμφέροντα (όπως οι εσωτερικές εκλογικές σκοπιμότητες ή η αξιοπιστία του NATO στην περίπτωση των ΗΠΑ ή η αναζήτηση νέου ρόλου και θέσης για τη Ρωσία) ή όταν οι ανάγκες της διεθνούς τάξεως δεν μπορούσαν να επιτευχθούν με ευχολόγια.

¹⁹⁶ Stephen D. Krasner, «Sovereignty and Intervention» στο Lyons – Mastanduno, ό.π., σσ. 228 – 249.

¹⁹⁷ Με αφορμή την επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο, ο βρετανός πρωθυπουργός Τόνι Μπλερ επεχείρησε να δικαιολογήσει την επιλεκτικότητα του NATO διατυπώνοντας ένα «Δόγμα της Διεθνούς Κοινότητας». Αυτό είχε πέντε πυλώνες / ερωτήματα για την ανάληψη μίας επέμβασης: α) Είμαστε σίγουροι για τη θέση μας; β) Έχουμε εξαντλήσει όλες τις διπλωματικές επιλογές; γ) Βάσει πρακτικής εκτίμησης της κατάστασης, υπάρχουν στρατιωτικές επιλογές που μπορούμε με σύνεση να αναλάβουμε; δ) Είμαστε προετοιμασμένοι για τις μακροπρόθεσμες συνέπειες; ε) Εμπλέκονται τα εθνικά μας συμφέροντα; Βλέπε χαρακτηριστικά Tony Blair, «Doctrine of the International Community», Speech to the Economic Club, Chicago Hilton (April 22, 1999), προσβάσιμο στο <http://www.fco.gov.uk/news/speechtext.asp?2316> στις 7 Αυγούστου 2005. Για αναλυτικότερη εξέταση του ζητήματος της επιλεκτικότητας και των συναφών διλημάτων βλέπε Chris Brown, «Selective humanitarianism: in defense of inconsistency» στο Chatterjee and Scheid (eds), *Ethics and Foreign Intervention*, ό.π., σσ. 31 – 50.

Η αδυναμία πλήρους ελέγχου της διαδικασίας λήψης αποφάσεων των διεθνών θεσμών, η οποία είχε φανεί και στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου το 1999, οδήγησε τις ΗΠΑ να επιτεθούν στο Αφγανιστάν το 2001 χωρίς προηγούμενη εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το πρώτο σημείο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η Ουάσιγκτον δεν δίστασε να επικαλεστεί το δικαίωμα στην αυτοάμυνα για να δικαιολογήσει την απάντησή της στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Το δικαίωμα στην αυτοάμυνα είναι η μία από τις δύο εξαιρέσεις που προβλέπει ο Χάρτης στην απαγόρευση χρήσης βίας.¹⁹⁸ Ωστόσο, απέτυχε να κεφαλαιοποιήσει την παγκόσμια αλληλεγγύη και τον χαρακτηρισμό της τρομοκρατίας ως «απειλής για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια», στον οποίο είχε προβεί το Συμβούλιο Ασφαλείας.

Πέρα από την απόφαση αυτή, η οποία αν και αμφιλεγόμενη χαρακτηρίστηκε δικαιολογημένη, οι ΗΠΑ συνόδευσαν τη στρατιωτική απάντησή τους με τις γνωστές διακηρύξεις περί ανάγκης εκδημοκρατισμού ώστε να ξεριζωθούν οι ρίζες της τρομοκρατίας. Δεν επρόκειτο για μία νέα διακήρυξη αλλά το διαφοροποιητικό στοιχείο είναι ότι οι ΗΠΑ εμφανίζονται πλέον έτοιμες να αναλάβουν αγώνα κατά της τρομοκρατίας και υπέρ της ελευθερίας και της δημοκρατίας ακόμη και με τη χρήση μονομερούς, ενίοτε προληπτικής, χρήσης βίας. Αυτό σημαίνει όχι μόνο επίθεση εναντίον τρομοκρατών ή των συνεργατών τους αλλά και αλλαγή καθεστώτος σε χώρες που αρνούνται να συμπράξουν με τις θελήσεις της υπερδύναμης. Πέρα από τις δυσκολίες καταπολέμησης της τρομοκρατίας μέσω προώθησης της ελευθερίας και του εκδημοκρατισμού,¹⁹⁹ το Δόγμα Bush, το οποίο πήρε το όνομά του από τον αμερικανό πρόεδρο, σμιλεύθηκε σταδιακά μετά τις 11/9/2001 και θέτει επί νέας βάσεως το ζήτημα της επέμβασης.²⁰⁰

Ειδικά η ομιλία του αμερικανού προέδρου κατά την ορκωμοσία του τον Ιανουάριο του 2005 αποτελεί κλασικό δείγμα Επαναστατισμού. Ο πρόεδρος Bush

¹⁹⁸ Η έτερη εξαίρεση είναι η εξουσιοδότηση χρήσης βίας από το Συμβούλιο Ασφαλείας βάσει του Κεφαλαίου VII.

¹⁹⁹ F. Gregory Cause III, «Can Democracy Stop Terrorism?», *Foreign Affairs*, Vol. 84, No. 5 (September / October 2005).

²⁰⁰ Οι βασικές παράμετροι του Δόγματος Bush περιέχονται στο «The National Security Strategy of the United States of America, September 2002», προσβάσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>, 8/ 9/2005. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και ορισμένες ομιλίες του αμερικανού προέδρου, όπως οι «Address to a Joint Session of Congress and the American People», προσβάσιμη στο <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/print/20010920-8.html>, 8/9/2005, «Remarks by the President at 2002 Graduation Exercise of the United States Military Academy, West Point, New York», προσβάσιμη στο <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>, 8/9/2005 και «President Sworn in Second Term», προσβάσιμη στο <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/01/20050120-1.html>, 8/9/2005.

υποσχέθηκε ότι οι ΗΠΑ, πιστές στην παράδοση και στην αποστολή τους, θα βοηθήσουν όλους τους λαούς που θα διεκδικήσουν την ελευθερία τους από την τυραννία. Τα λόγια του αμερικανού προέδρου ηχούν όμοια με εκείνα των ηγετών της Γαλλικής Επανάστασης περί «παροχής αδελφοσύνης και βοήθειας σε όλους τους λαούς που θα θελήσουν να ανακτήσουν την ελευθερία τους».²⁰¹ Η επεμβατική λογική είναι διάχυτη σε ολόκληρη την ομιλία, η οποία παραπέμπει στην κληρονομιά του Woodrow Wilson αλλά σε πολλά σημεία την ξεπερνά.

Σύμφωνα με τον Martin Wight, «το βασικό χαρακτηριστικό της θεωρίας των Επαναστατικών είναι ότι εξομοιώνει τις διεθνείς σχέσεις με μία κατάσταση εσωτερικής πολιτικής. Όσο περισσότερο η διεθνής κοινωνία γίνεται αντιληπτή ως *civitas maxima*, τόσο περισσότερο οι διεθνείς σχέσεις θα γίνονται αντιληπτές ως η εσωτερική πολιτική μίας οικουμενικής *civitas*».²⁰²

Στη συνέχεια, ο Wight διακρίνει μεταξύ τριών ειδών Επαναστατισμού με σκοπό την εξομοίωση. Πρώτον, τη δογματική ομοιομορφία, η οποία απαιτεί ιδεολογική ομοιογένεια και αντλεί από το έργο του Kant περί «Αιώνιας Ειρήνης». Δεύτερον, τον δογματικό ιμπεριαλισμό, ο οποίος απαιτεί τη δράση μίας μεγάλης δύναμης που θα επιβάλει την ομοιομορφία. Τρίτον, τον κοσμοπολιτισμό, δηλαδή την εγκαθίδρυση μίας παγκόσμιας κοινωνίας ατόμων που θα υπερβαίνει τα κράτη και τα έθνη.²⁰³

Στο Αφγανιστάν, οι ΗΠΑ δεν περιορίστηκαν στην καταδίωξη της Αλ Κάιντα και του καθεστώτος των Ταλιμπάν το οποίο ανέτρεψαν ως συνεργάτη της διεθνικής τρομοκρατικής οργάνωσης. Προχώρησαν στην αλλαγή καθεστώτος σε μία προσπάθεια να διασφαλίσουν ότι το Αφγανιστάν θα είναι απολύτως συνεργάσιμο στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Ωστόσο, αν θεωρηθεί ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας παρείχε εμμέσως στις ΗΠΑ το δικαίωμα της αυτοάμυνας, δεν αναφέρθηκε σε αλλαγή καθεστώτος. Όπως έχει εξάλλου επισημανθεί, «απλώς δεν υπάρχει ένα κοσμοπολιτικό σώμα με σεβαστή νομική άποψη το οποίο θα μπορούσε κανείς να επικαλεστεί για να υποστηρίξει μία τόσο ευρεία έννοια της αυτοάμυνας.

²⁰¹ David C. Hendrickson – Robert W. Tucker, «The Freedom Crusade», *National Interest*, Fall 2005, σ. 13.

²⁰² Wight, *Διεθνής Θεωρία*, ό.π., σ. 51.

²⁰³ Ό.π., σσ. 51 – 57.

Στην πραγματικότητα (η αμερικανική στάση) θυμίζει τη στρατηγική της προληπτικής επίθεσης (strategic preemption)». ²⁰⁴

Ποιές θα μπορούσαν να είναι οι συνέπειες αυτής της δράσης; Εφ' όσον οι ΗΠΑ εμμένουν στην ανάληψη μονομερούς δράσης όποτε εκείνες το κρίνουν σκόπιμο, τότε καταργείται ουσιαστικά η νομική ισότητα των κρατών που αποτελεί θεμελιώδη παραδοχή του Χάρτη του ΟΗΕ. Ακόμη όμως και η εξουσιοδότηση χρήσης βίας από το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν εξασφαλίζει τη μη κατάχρηση του δικαιώματος επέμβασης. Εξάλλου, οι επεμβάσεις της δεκαετίας του 1990 κατέδειξαν τα όρια της δράσης των διεθνών θεσμών που έδρασαν απλώς ως εξαρτημένες μεταβλητές της ισχύος των Μεγάλων Δυνάμεων και μονίμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Οι ΗΠΑ θα μπορούσαν επίσης να επικαλεστούν ανθρωπιστικούς λόγους για μία επέμβαση, είτε εκ των προτέρων είτε αναδρομικά. ²⁰⁵ Ορισμένοι αναλυτές έχουν ήδη προσπαθήσει να επαναδιατυπώσουν το δόγμα της ανθρωπιστικής επέμβασης, την οποία πλέον προσανατολίζουν όχι μόνο στη διάσωση των θυμάτων ή στην αποτροπή μίας μελλοντικής κρίσης, αλλά και προς την αλλαγή του χαρακτήρα του καθεστώτος του κράτους – στόχου. Επιπλέον, οι ανθρωπιστικοί λόγοι συνδέονται με μία ιδιόμορφη άποψη περί ασφαλείας που επικεντρώνει στις ΗΠΑ και σε ορισμένους συμμάχους τους. Το όραμα για προώθηση των ιδεωδών της ελευθερίας και της δημοκρατίας ανά τον κόσμο αποκτά με τον τρόπο αυτό μία αυτοκρατορική διάσταση που αποτυπώνει εύγλωττα τον ηγεμονισμό των ΗΠΑ. ²⁰⁶

Το αποτέλεσμα της υιοθέτησης των προαναφερθεισών πρακτικών θα ήταν, ενδεχομένως, μία αυτοεξαίρεση των ΗΠΑ από βασικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου. Το πόσο επικίνδυνο είναι κάτι τέτοιο φαίνεται από το γεγονός ότι οι ίδιες οι ΗΠΑ διαφυλάττουν ως «κόρηνη οφθαλμού» την κρατική τους κυριαρχία και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή, την ίδια στιγμή που τα αρνούνται σε άλλα κράτη. ²⁰⁷

Σύμφωνα με την εύστοχη παρατήρηση του Wight, «μία θεωρία διεθνών δικαιωμάτων θα διατύπωνε μία ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων των

²⁰⁴ Tom J. Farer, «Humanitarian intervention before and after 9/11: legality and legitimacy» στο Holzgrefe – Keohane (eds), *Humanitarian Intervention*, ό.π., σ. 82.

²⁰⁵ Ο.π., σσ. 82 – 86.

²⁰⁶ Για τον πολύ ενδιαφέροντα αυτό διάλογο βλέπε μεταξύ άλλων τα άρθρα των Fernando R. Teson, «Ending Tyranny in Iraq», Terry Nardin, «Humanitarian Imperialism: Response to “Ending Tyranny in Iraq”» και Anthony Burke, «Against the New Internationalism» στο *Ethics and International Affairs*, Vol. 19, No. 2, Summer 2005.

²⁰⁷ Michael Byers and Simon Chesterman, «Changing the rules about rules? Unilateral humanitarian intervention and the future of international law » στο Holzgrefe – Keohane (eds), ό.π., σσ. 193 – 198.

μεμονωμένων εθνών και των δικαιωμάτων της διεθνούς κοινωνίας ως συνόλου. Θα ήταν σχεδόν το ίδιο με μία θεωρία της επέμβασης. Η επέμβαση είναι ένα φαινόμενο της διεθνούς πολιτικής κατά το οποίο το διεθνές δικαίωμα συγκρούεται με το εθνικό συμφέρον και η διεθνής πολιτική τέμνεται με την εσωτερική... Η επέμβαση είναι ένας χαρακτηριστικός τρόπος με τον οποίο ο Επαναστατισμός προχωρά προς την εγκαθίδρυση της *civitas maxima*. Η καταστατική συνεργασία μεταξύ κρατών, με Κονσέρτα, συνασπισμούς εθνών (όπως είναι η Κοινωνία των Εθνών και ο ΟΗΕ) είναι ο αντίστοιχος τρόπος με τον οποίο προχωρά ο Ρασιοναλιστής όχι προς την *civitas maxima* αλλά προς το μετριασμό της διεθνούς αναρχίας». ²⁰⁸

Αυτό σημαίνει ότι ο Ρασιοναλιστής, αποδεχόμενος την πολυπλοκότητα των καταστάσεων και ορισμένες βασικές αρχές συνύπαρξης σε ένα άναρχο σύστημα, υποστηρίζει ότι τα κράτη μπορούν να ρυθμίζουν ελεύθερα το εσωτερικό καθεστώς τους. Δεν υποστηρίζει την επέμβαση με σκοπό την αναμόρφωση και τη συμμόρφωση προς ένα δόγμα όπως ο Επαναστατικός, αλλά σέβεται την ετερότητα του διεθνούς χώρου.

Ουσιαστικά όμως οι ΗΠΑ, προωθώντας ένα δόγμα υπέρ της διάδοσης της ελευθερίας και διατηρώντας για τον εαυτό τους το δικαίωμα χρήσης βίας, παραβιάζουν τις αρχές της κρατικής κυριαρχίας, της μη επέμβασης και της εσωτερικής αυτοδιάθεσης. Αυτό που επιδιώκουν δεν είναι κάποιες ευγενείς αρχές, αλλά προώθηση επαναστατικών ιδεών που κινούνται μεταξύ δογματικής ομοιομορφίας και δογματικού ιμπεριαλισμού. Στο πλαίσιο αυτό, οι διεθνείς θεσμοί παίζουν περιορισμένο ρόλο και η άρνησή τους να συμμορφωθούν δεν λειτουργεί αποτρεπτικά για την Ουάσιγκτον και όσους ακολουθούν τις επιλογές της.

Οι ΗΠΑ αναζητούν νομιμοποίηση για την πρακτική τους επικαλούμενες οικουμενικές αξίες κατά το πρότυπο όλων των ηγεμονικών δυνάμεων στο παρελθόν. Το πρόβλημα με τις διακηρύξεις αυτού του τύπου είναι ότι αποτελούν προνόμιο των ισχυρών δυνάμεων, οι οποίες μπορούν να τις επικαλούνται όποτε θέλουν και παράλληλα να τις προσαρμόζουν στην πρακτική που ακολουθούν. Αυτό φάνηκε τόσο στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης όσο και του Αφγανιστάν. Η παραπάνω συζήτηση επαναφέρει δυναμικά στο προσκήνιο τη διαμάχη μεταξύ ισχύος και ηθικής στη διεθνή πολιτική.

²⁰⁸ Wight, ό.π., σ. 165.

6.3 Ισχύς και ηθική

Η επέμβαση στη μεταψυχροπολεμική εποχή δεν μπορεί παρά να τοποθετηθεί ανάμεσα σε δύο πόλους, την ισχύ και την ηθική. Κάθε ένας από τους πόλους αυτούς ασκεί τη δική του επιρροή. Ωστόσο, η ισχύς είναι εκείνη που επιδρά περισσότερο στους υπολογισμούς των δρώντων. Η ηθική στη διεθνή πολιτική παραμένει εξαρτημένη μεταβλητή της ισχύος.

Η ισχύς είναι το έπαθλο της διεθνούς πολιτικής. Για τον λόγο αυτό την επιδιώκουν τόσο όσοι ήδη την κατέχουν όσο και εκείνοι που επιθυμούν να την αποκτήσουν. Παράλληλα, «η ισχύς είναι ένα απαραίτητο όργανο της διακυβέρνησης. Το να διεθνοποιήσεις τη διακυβέρνηση πραγματικά σημαίνει να διεθνοποιήσεις την ισχύ. Και η διεθνής διακυβέρνηση είναι στην πραγματικότητα η διακυβέρνηση από εκείνο το κράτος που παρέχει την απαραίτητη ισχύ για τον σκοπό της διακυβέρνησης».²⁰⁹ Τί σημαίνει αυτή η παρατήρηση όσον αφορά στην επέμβαση μετά τον Ψυχρό Πόλεμο;

Η κατάρρευση του διπολισμού γέννησε ελπίδες ότι θα μπορούσε να επικρατήσει μία νέα διεθνής ηθική, βασιζόμενη σε αξίες οικουμενικές απήχησης που πρέσβευε ο φιλελευθερισμός σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Η μεταψυχροπολεμική ευρωστία του φιλελευθερισμού δεν είχε όμως διεθνή βάση, αλλά εθνική. Η βασική πηγή του ήταν οι ΗΠΑ και δευτερευόντως οι σύμμαχοί τους στους κόλπους της ανεπτυγμένης Δύσης. Όπως έχει επισημανθεί, «η προπαγάνδα είναι αναποτελεσματική ως πολιτική δύναμη μέχρι να αποκτήσει μία εθνική πατρίδα και να συνδεθεί με τη στρατιωτική και οικονομική ισχύ».²¹⁰ Μόνο επειδή πίσω από τον φιλελευθερισμό υπήρχε το στρατιωτικό και οικονομικό εκτόπισμα των ΗΠΑ μπόρεσε η συγκεκριμένη ιδεολογία να διαδοθεί τόσο πολύ, ιδιαίτερα μεταψυχροπολεμικά.

Αυτή η νέα διεθνής ηθική φάνηκε να δικαιολογεί επεμβάσεις, κατά κύριο λόγο ανθρωπιστικού χαρακτήρα, για προάσπιση αυτών των οικουμενικών αξιών. Επανήλθε στο προσκήνιο μία άποψη η οποία είχε κυριαρχήσει την περίοδο του Μεσοπολέμου περί «αρμονίας συμφερόντων», περί μίας διεθνούς κοινωνίας η οποία βασίζεται περισσότερο στην αλληλεγγύη και λιγότερο στον πλουραλισμό και στην ετερότητα του διεθνούς χώρου.²¹¹ Στο πλαίσιο αυτό αναζωπυρώθηκε η συζήτηση για

²⁰⁹ Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση*, ό.π., σ. 152.

²¹⁰ Ό.π., σ. 188.

²¹¹ Για τις απόψεις περί διεθνούς κοινωνίας βλέπε παραπάνω στο Κεφ. 3, παράγραφος 3.1.

το δόγμα του «δίκαιου πολέμου», το οποίο έχει βαθιές ρίζες στη δυτική παράδοση.²¹² Αυτή η άποψη παρέλειψε να λάβει υπόψη το στοιχείο του δαρβινισμού στη διεθνή πολιτική,²¹³ το οποίο οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην ασυμμετρία ισχύος που παρατηρείται σήμερα τόσο μεταξύ της ανεπτυγμένης Δύσης και του υπολοίπου κόσμου όσο και εντός των κόλπων αυτής, μεταξύ των ΗΠΑ και των συμμάχων τους.

Η «αρμονία συμφερόντων», σύμφωνα με την οποία όλα τα κράτη πρέπει να συμβάλλουν στην προώθηση της δημοκρατίας, της ελεύθερης οικονομίας και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελεί ηθικό κατασκεύασμα της Δύσης και κυρίως της εκάστοτε ηγεμονικής δύναμης όπως σήμερα οι ΗΠΑ και παλαιότερα η Βρετανία. Ικανοποιημένες από το σημερινό status quo, οι δυτικές χώρες επιθυμούν τη διατήρησή του. Καταδεικνύεται επομένως ότι η ηθική, όπως και η ισχύς, έχει εθνική βάση. Σύμφωνα με την περίφημη πλέον αποστροφή του Edward Carr, «η διεθνής ηθική είναι η ηθική των κρατών»,²¹⁴ πιο συγκεκριμένα των ισχυρών κρατών.

Η ασυμμετρία ισχύος οδηγεί σε ηγεμονισμό καθώς η ηγέτιδα δύναμη προσπαθεί, άλλοτε φανερά και άλλοτε κεκαλυμμένα, να προωθήσει τους σκοπούς που εκείνη θεωρεί σημαντικούς. Συνδυάζει υλικούς και ιδεολογικούς πόρους ανάλογα με τη χρονική συγκυρία. Οι ΗΠΑ επέλεξαν, κατά τα πρώτα χρόνια της μεταψυχροπολεμικής εποχής, να ασκήσουν ιδεολογική επιρροή και να υποστηρίξουν, ρητορικά τουλάχιστον, τους σκοπούς της διεθνούς οργάνωσης. Έκριναν ότι το πολυμερές πλαίσιο ήταν χρήσιμο για την επεμβατική πολιτική και την εξυπηρέτηση των πολιτικών συμφερόντων της Δύσης. Σε αυτό το πλαίσιο εντάχθηκαν οι περισσότερες ανθρωπιστικές επεμβάσεις, όπως αυτή στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Επρόκειτο όμως για ένα ασταθή συμβιβασμό, ευαίσθητο στους κραδασμούς της ισχύος. Η ισχύς παραμένει βασικό όπλο για τις Μεγάλες Δυνάμεις και η απόφαση των ΗΠΑ να την χρησιμοποιήσουν στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη όταν αντελήφθησαν ότι διακυβεύονταν ζωτικά συμφέροντα ήταν αναπόφευκτη.

²¹² Αναζητώντας τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία η προσφυγή σε πόλεμο είναι δίκαιη, αυτά θα μπορούσαν να προσδιοριστούν ως εξής. Πρώτον, ο πόλεμος πρέπει να κηρυχθεί από μία νόμιμη, αρμόδια αρχή. Δεύτερον, πρέπει να υπάρχει αιτιολογήσιμη αιτία για την κήρυξη πολέμου, η οποία να βρίσκεται σε αναλογία με το αποτέλεσμα ώστε το όφελος που προκύπτει να είναι μεγαλύτερο από το κόστος. Τρίτον, η προσφυγή στη χρήση βίας πρέπει να είναι το έσχατο μέσο. Τέταρτον, η δικαιοσύνη είναι έννοια σχετική. Αυτό σημαίνει ότι καμία εξουσία δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ορίζει απόλυτα τί είναι δικαιοσύνη. Για εκτενέστερη ανάλυση του δόγματος του «δίκαιου πολέμου» υπό το πρίσμα της ρασιοναλιστικής θεωρίας βλέπε Wight, *ό.π.*, κεφάλαιο. 10.

²¹³ Carr, *ό.π.*, σσ. 83 – 87.

²¹⁴ *Ό.π.*, σσ. 199 – 200.

Η εύθραυστη ισορροπία ισχύος – ηθικής αποκαλύφθηκε πλήρως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001. Όπως απεδείχθη με την επέμβαση στο Αφγανιστάν, το εκκρεμές ισχύος – ηθικής μετακινήθηκε προς την πλευρά της πρώτης. Η αμερικανική πλευρά αποφάσισε να αξιοποιήσει την ασυμμετρία ισχύος προς όφελός της, προτάσσοντας επιλογές που βασίζονταν στην στρατιωτική πτυχή της ισχύος, με σκοπό την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων. Η ιδεολογική πτυχή δεν αγνοήθηκε, απλώς υποτάχθηκε στις πολιτικές προτεραιότητες και στα ιδιοτελή κίνητρα της υπερδύναμης.

Οι ΗΠΑ δεν δίστασαν να τραυματίσουν καίρια τη μεταψυχροπολεμική «αρμονία συμφερόντων» και τη συλλογική ασφάλεια, αποφασίζοντας να δράσουν εκτός πλαισίου διεθνών θεσμών και επιφυλάσσοντας ειδική μεταχείριση στον εαυτό τους. Αποφάσισαν επιπλέον να προωθήσουν μία νέα ηθική περί εκδημοκρατισμού ακόμη και μέσω της χρήσης στρατιωτικής βίας για την αλλαγή καθεστώτων, όπου αυτό κριθεί αναγκαίο, ως του αποτελεσματικότερου τρόπου καταπολέμησης της διεθνούς τρομοκρατίας και εμπέδωσης της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στην εισαγωγή της μελέτης διατυπώθηκαν τέσσερα βασικά ερωτήματα: α) ποιός επεμβαίνει; β) γιατί επεμβαίνει; γ) πώς επεμβαίνει; δ) πού επεμβαίνει; Με βάση αυτά θα επιχειρηθεί στο σημείο αυτό να συμπυκνωθούν τα συμπεράσματα που έχουν προκύψει.

1. Στο πρώτο ερώτημα θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κλίση προς παρεμβατική δραστηριότητα είναι εμφανέστερη στη Δύση. Αυτό οφείλεται στην πολιτική, οικονομική, στρατιωτική και ιδεολογική ηγεμονία των δυτικών χωρών, κυρίως των ΗΠΑ, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Οι χώρες αυτές διαθέτουν την απαραίτητη ικανότητα να κινητοποιήσουν τους αναγκαίους πόρους για επεμβάσεις, ενώ ασκούν και μεγάλη επιρροή στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ωστόσο, η παρατήρηση αυτή δεν σημαίνει ότι μόνο οι χώρες της Δύσης ακολουθούν επεμβατική δραστηριότητα. Κράτη όπως η Ρωσία εξακολουθούν να επεμβαίνουν με διάφορους τρόπους σε περιοχές ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντά τους.

2. Ποιοί είναι οι λόγοι που οδηγούν σε επεμβάσεις; Όπως διεφάνη από την ανάλυση που προηγήθηκε, τα βαθύτερα κίνητρα των επεμβάσεων είναι πολιτικά. Περιοριζόμενοι στις περιπτωσιολογικές αναλύσεις της παρούσας διατριβής παρατηρούμε ότι κατ' αρχήν στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης τα κίνητρα που οδήγησαν στην επέμβαση του διεθνούς παράγοντα ήταν, σε ρητορικό επίπεδο, οι διακηρύξεις για την προώθηση των φιλελεύθερων αξιών της Δύσης, αλλά σε ουσιαστικό επίπεδο το ζήτημα ήταν η κατάληψη και διατήρηση θέσης και ρόλου στο διεθνές σύστημα σε μία περίοδο σημαντικών αλλαγών στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφαλείας. Όταν δε οι ΗΠΑ αποφάσισαν να εμπλακούν ενεργά στη διαδικασία επίλυσης της κρίσης δεν δίστασαν να «θυσιάσουν» μέρος των μέχρι πρότινος αδιαπραγμάτευτων αρχών τους ώστε να επιτευχθεί μία συμφωνία που θα διασφάλιζε τα εθνικά τους συμφέροντα, την ηγετική τους θέση μέσα στο ΝΑΤΟ και την αξιοπιστία της Ατλαντικής Συμμαχίας ως του κύριου πυλώνα της νέας αρχιτεκτονικής ασφαλείας στη «γηραιά ήπειρο».

Όσον αφορά δε στην επέμβαση στο Αφγανιστάν, η οποία διενεργήθηκε από τις ΗΠΑ ως επικεφαλής ενός «συνασπισμού προθύμων», ο βασικός λόγος ήταν και πάλι πολιτικής υφής. Συγκεκριμένα, η Ουάσιγκτον θεώρησε ότι η επέμβαση στο Αφγανιστάν ήταν αναγκαία όχι μόνο για την εκδίωξη ή την εξόντωση του Osama bin Laden και του υπολοίπου δικτύου της Αλ Κάιντα, αλλά επίσης για τη δημιουργία

ενός προγεφυρώματος δυτικής παρουσίας στην καρδιά μίας περιοχής από την οποία εκπορευόταν μία μείζονα απειλή για την ασφάλειά της. Η αμερικανική επέμβαση, συνδυαζόμενη την επαύριο των στρατιωτικών επιχειρήσεων με φιλελεύθερες διακηρύξεις περί προώθησης της δημοκρατίας στην ταραγμένη περιοχή της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής (Greater Middle East), κρίνεται ως το πρώτο βήμα για την υλοποίηση ενός μείζονος πολιτικού στόχου των ΗΠΑ: τη δημιουργία μίας διεθνούς τάξης με πρότυπο τις εσωτερικές πολιτικές αξίες τους.

3. Το τρίτο ερώτημα είναι ίσως το σημαντικότερο. Πώς διεξάγονται οι επεμβάσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή; Στα πρώτα χρόνια μετά την κατάρρευση του διπολικού συστήματος, η ξεκάθαρη ιδεολογική ηγεμονία της Δύσης και η ύπαρξη ενός consensus στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ επέτρεψε την υιοθέτηση ενός πολυμερούς πλαισίου για επεμβάσεις. Αυτό επέτρεψε τη χαλάρωση των περιορισμών του Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με την προστασία της κυριαρχίας και της μη επέμβασης. Ωστόσο, οι διαφορές στην αντίληψη του εθνικού συμφέροντος δεν εξαφανίστηκαν. Παρέμειναν υπαρκτές και εμφανίζονταν ανάλογα με τις περιστάσεις. Μετριάζονταν όμως από το γενικότερο πολιτικό κλίμα. Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις του 2001, η απόφαση της αμερικανικής ηγεσίας να εγκαταλείψει το πλαίσιο της πολυμερούς διπλωματίας σε μία σειρά ζητημάτων οδήγησε στη συνειδητοποίηση εκ μέρους άλλων δυνάμεων, όπως η Γαλλία, η Ρωσία, η Κίνα αλλά και η Γερμανία, ότι η ασυμμετρία ισχύος που προέκυψε μετά τον Ψυχρό Πόλεμο οδηγεί τις Ηνωμένες Πολιτείες σε ηγεμονική συμπεριφορά που προσλαμβάνει τάσεις αναθεωρητισμού θεμελιωδών αρχών του διεθνούς συστήματος. Η ανάδυση επαναστατικών δυνάμεων στο διεθνές σύστημα τείνει πολλές φορές να ενισχύει την τάση προς επεμβάσεις και να δίνει έμφαση στις εσωτερικές πολιτικές αξίες αυτών των κρατών. Η σημερινή στάση της Ουάσιγκτον, η οποία φέρει ποικίλα στοιχεία Επαναστατισμού, θα μπορούσε να ενταχθεί σε αυτό το πλαίσιο. Αν κάτι τέτοιο ισχύει, τότε ο συνδυασμός ασυμμετρίας ισχύος, ηγεμονισμού και Επαναστατισμού μπορεί να εντείνει την ροπή προς μονομερείς επεμβάσεις με διακύβευμα την εμφύτευση δυτικών προτύπων διακυβέρνησης ως αναγκαίας προϋπόθεσης για την εμπέδωση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας.

4. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί αναφορικά με τις περιοχές στις οποίες λαμβάνουν χώρα οι επεμβάσεις, είναι ότι η σημερινή κατάσταση παραπέμπει αρκετά στην περίοδο του Κονσέρτου της Ευρώπης. Η επέμβαση ήταν απορριπτέα στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών, όχι όμως και εκτός αυτού. Ελάμβανε μάλιστα τη

μορφή μίας «αποστολής εκπολιτισμού», η οποία δικαιολογούσε την αποικιοκρατία και την υποβάθμιση των μη ευρωπαϊκών λαών. Αν μεταφέρουμε αυτό το σκηνικό στη μεταψυχροπολεμική εποχή, παρατηρούμε ότι οι επεμβάσεις δεν διεξάγονται στους κόλπους της ανεπτυγμένης Δύσης, αλλά στις παρυφές της (π.χ. Βοσνία – Ερζεγοβίνη) ή στην περιφέρειά της (π.χ. Αφγανιστάν). Στο πλαίσιο αυτό, οι διακηρύξεις οικουμενικών αρχών φιλελεύθερης απόχρωσης μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και η απόφαση του προέδρου Bush να θέσει τον εκδημοκρατισμό στην κορυφή των προτεραιοτήτων του με απώτερο σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας ίσως πρέπει να εκληφθούν ως μέσο δικαιολόγησης των πολιτικών κινήτρων της Ουάσιγκτον κατ' επέκταση των συμμάχων της στο δυτικό στρατόπεδο. Η ύπαρξη πολιτικών κινήτρων πίσω από τις διακηρύξεις αυτές καθίσταται σαφής και λόγω της επιλεκτικότητας της εφαρμογής τους σε περιπτώσεις όπου η τελευταία δεν θίγει τις στρατηγικές επιδιώξεις των παρεμβαίνοντων δρώντων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

In a letter dated 14 November 1991,¹⁸² the President of the Security Council informed the Secretary-General as follows:

"I have the honour to inform you that your letter dated 12 November 1991¹⁸¹ concerning an addition to the

Member States contributing military personnel to the United Nations Advance Mission in Cambodia has been brought to the attention of the Council members. They agree with the proposal contained in your letter."

LETTER DATED 19 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF AUSTRIA TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

LETTER DATED 19 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF CANADA TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

LETTER DATED 20 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF HUNGARY TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

LETTER DATED 24 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF YUGOSLAVIA TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

Decision

At its 3009th meeting, on 25 September 1991, the Council decided to invite the representative of Yugoslavia to participate, without vote, in the discussion of the item entitled:

"Letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Austria to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23052);²²

"Letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Canada to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23053);²²

"Letter dated 20 September 1991 from the Permanent Representative of Hungary to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23057);²²

"Letter dated 24 September 1991 from the Permanent Representative of Yugoslavia to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23069)."²²

**Resolution 713 (1991)
of 25 September 1991**

The Security Council,

Conscious of the fact that Yugoslavia has welcomed, through a letter from the Permanent Representative of Yugoslavia to the United Nations addressed to the President of

the Security Council,¹⁸³ the decision to convene a meeting of the Security Council,

Having heard the statement by the Minister for Foreign Affairs of Yugoslavia,¹⁸⁴

Deeply concerned by the fighting in Yugoslavia, which is causing a heavy loss of human life and material damage, and by the consequences for the countries of the region, in particular in the border areas of neighbouring countries,

Concerned that the continuation of this situation constitutes a threat to international peace and security,

Recalling its primary responsibility under the Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security,

Recalling also the provisions of Chapter VIII of the Charter,

Commending the efforts undertaken by the European Community and its member States, with the support of the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe, to restore peace and dialogue in Yugoslavia, through, *inter alia*, the implementation of a cease-fire including the sending of observers, the convening of a conference on Yugoslavia, including the mechanisms set forth within it, and the suspension of the delivery of all weapons and military equipment to Yugoslavia,

Recalling the relevant principles enshrined in the Charter, and in this context taking note of the declaration of 3 September 1991 of the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe that no territorial gains or

changes within Yugoslavia brought about by violence are acceptable,

Taking note of the agreement for a cease-fire concluded on 17 September 1991 in Igalo, and also that signed on 22 September 1991,

Alarmed by the violations of the cease-fire and the continuation of the fighting,

Taking note of the letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Austria to the United Nations addressed to the President of the Security Council,¹⁸⁵

Taking note also of the letters dated 19 and 20 September 1991 from, respectively, the Permanent Representative of Canada¹⁸⁶ and the Permanent Representative of Hungary¹⁸⁷ to the United Nations addressed to the President of the Security Council,

Taking note further of the letters addressed to the Secretary-General dated 5 and 22 July, 6 and 21 August and 20 September 1991 from the Permanent Representative of the Netherlands,¹⁸⁸ the letter dated 12 July 1991 from the Permanent Representative of Czechoslovakia,¹⁸⁹ the letter dated 7 August 1991 from the Permanent Representatives of Belgium, France and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland,¹⁹⁰ and the letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Australia,¹⁹¹ as well as the letter addressed to the President of the Security Council dated 7 August 1991 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Austria,¹⁹² and the letters dated 29 August and 4 and 20 September 1991 from the Permanent Representatives of Belgium, France and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland¹⁹³ to the United Nations,

1. *Expresses its full support* for the collective efforts for peace and dialogue in Yugoslavia undertaken under the auspices of the member States of the European Community with the support of the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe consistent with the principles of that Conference;

2. *Supports fully* all arrangements and measures resulting from such collective efforts as those described above, in particular with regard to assistance and support to the cease-fire observers, and to consolidate an effective end to hostilities in Yugoslavia and to assure the smooth functioning of the process instituted within the framework of the Conference on Yugoslavia;

3. *Invites* to this end the Secretary-General to offer his assistance without delay, in consultation with the Government of Yugoslavia and all those promoting the efforts referred to above, and to report as soon as possible to the Security Council;

4. *Strongly urges* all parties to abide strictly by the cease-fire agreements of 17 and 22 September 1991;

5. *Appeals urgently to and encourages* all parties to settle their disputes peacefully and through negotiation at the Conference on Yugoslavia, including through the mechanisms set forth within it;

6. *Decides*, under Chapter VII of the Charter of the United Nations, that all States shall, for the purposes of establishing peace and stability in Yugoslavia, immediately implement a general and complete embargo on all deliveries of weapons and military equipment to Yugoslavia until the Council decides otherwise following consultation between the Secretary-General and the Government of Yugoslavia;

7. *Calls upon* all States to refrain from any action which might contribute to increasing tension and to impeding or delaying a peaceful and negotiated outcome to the conflict in Yugoslavia, which would permit all Yugoslavs to decide upon and to construct their future in peace;

8. *Decides* to remain seized of the matter until a peaceful solution is achieved.

Adopted unanimously at the 3009th meeting

LETTER DATED 30 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF HAITI TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

Decision

At its 3011th meeting, on 3 October 1991, the Council decided to invite the representatives of Canada, Haiti and

Honduras to participate, without vote, in the discussion of the item entitled: "Letter dated 30 September 1991 from the Permanent Representative of Haiti to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23098)."²²

Also noting that the implementation of the United Nations peace-keeping plan contained in the report of the Secretary-General of 11 December 1991³⁴ will facilitate the task of the Conference on Yugoslavia in reaching a political settlement,

Recalling its primary responsibility under the Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security,

Recalling also the provisions of Chapter VIII of the Charter,

Expressing concern at the indications that the arms embargo established by the Council in resolution 713 (1991) is not being fully observed, as noted in paragraph 21 of the report of the Secretary-General,³²

1. *Reaffirms* its approval set out in resolution 724 (1991) of the United Nations peace-keeping plan contained in the report of the Secretary-General of 11 December 1991;³⁴

2. *Welcomes* the continuing efforts of the Secretary-General and his Personal Envoy for Yugoslavia to remove the remaining obstacle in the way of the deployment of a peace-keeping operation;

3. *Approves* the proposal by the Secretary-General to increase the authorized strength of the military liaison mission to a total of seventy-five officers;

4. *Requests* the Secretary-General to expedite his preparations for a United Nations peace-keeping operation so as to be prepared to deploy immediately after the Council decides to do so;

5. *Expresses its concern* that the United Nations peace-keeping plan has not yet been fully and unconditionally accepted by all in Yugoslavia on whose cooperation its success depends;

6. *Calls upon* all States to continue to take all appropriate steps to ensure that the Yugoslav parties implement their unqualified acceptance of the United Nations peace-keeping plan, fulfil their commitments in good faith and cooperate fully with the Secretary-General;

7. *Calls upon* the Yugoslav parties to cooperate fully with the Conference on Yugoslavia in its aim of reaching a political settlement consistent with the principles of the Conference on Security and Cooperation in Europe, and reaffirms that the United Nations peace-keeping plan and its implementation is in no way intended to prejudge the terms of a political settlement;

8. *Also calls upon* all States to cooperate fully with the Security Council Committee established by resolution 724 (1991) concerning Yugoslavia, including reporting any information brought to their attention concerning violations of the embargo;

9. *Decides* to remain actively seized of the matter until a peaceful solution is achieved.

Adopted unanimously at the 3049th meeting.

Decision

At its 3055th meeting, on 21 February 1992, the Council invited the representative of Yugoslavia to participate, without vote, in the discussion of the item entitled "Further report of the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 721 (1991) (S/23592 and Add.1)".³

Resolution 743 (1992) of 21 February 1992

The Security Council,

Reaffirming its resolutions 713 (1991) of 25 September 1991, 721 (1991) of 27 November 1991, 724 (1991) of 15 December 1991, 727 (1992) of 8 January 1992 and 740 (1992) of 7 February 1992,

Taking note of the further report of the Secretary-General of 15 and 19 February 1992³⁵ submitted pursuant to Security Council resolution 721 (1991) and the request of the Government of Yugoslavia of 26 November 1991³⁶ for a peace-keeping operation in Yugoslavia referred to in that resolution,

Noting in particular that the Secretary-General considers that the conditions permitting the early deployment of a United Nations Protection Force are met and welcoming his recommendation that this Force should be established with immediate effect,

Expressing its gratitude to the Secretary-General and his Personal Envoy for Yugoslavia for their contribution to the achievement of conditions facilitating the deployment of a United Nations Protection Force and their continuing commitment to this effort,

Concerned that the situation in Yugoslavia continues to constitute a threat to international peace and security as determined in resolution 713 (1991),

Recalling its primary responsibility under the Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security,

Recalling also the provisions of Article 25 and Chapter VIII of the Charter,

Commending again the efforts undertaken by the European Community and its member States, with the support of the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe, through the convening of a Conference on Yugoslavia, including the mechanisms set forth within it, to ensure a peaceful political settlement,

Convinced that the implementation of the United Nations peace-keeping plan³⁴ will assist the Conference on Yugoslavia in reaching a peaceful political settlement,

1. *Approves* the further report of the Secretary-General of 15 and 19 February 1992³⁵ submitted pursuant to Security Council resolution 721 (1991),

2. *Decides* to establish, under its authority, a United Nations Protection Force in accordance with the above-mentioned report and the United Nations peace-keeping plan,³⁴ and requests the Secretary-General to take the measures necessary to ensure its earliest possible deployment;

3. *Decides* that, in order to implement the recommendations in paragraph 30 of the report, the Force is established in accordance with paragraph 4 below, for an initial period of twelve months unless the Council subsequently decides otherwise;

4. *Requests* the Secretary-General immediately to deploy those elements of the Force which can assist in developing an implementation plan for the earliest possible full deployment of the Force for approval by the Council and a budget, which together will maximize the contribution of the Yugoslav parties to offsetting its costs and in all other ways secure the most efficient and cost-effective operation possible;

5. *Recalls* that, in accordance with paragraph 1 of the United Nations peace-keeping plan, the Force should be an interim arrangement to create the conditions of peace and security required for the negotiation of an overall settlement of the Yugoslav crisis;

6. *Invites* accordingly the Secretary-General to report to the Security Council as appropriate and not less than every six months on progress towards a peaceful political settlement and the situation on the ground, and to submit a first report on the establishment of the Force within two months of the adoption of the present resolution;

7. *Undertakes*, in this connection, to examine without delay any recommendations that the Secretary-General may make in his reports concerning the Force, including the duration of its mission, and to adopt appropriate decisions;

8. *Urges* all parties and others concerned to comply strictly with the cease-fire agreements signed at Geneva on 23 November 1991³¹ and at Sarajevo on 2 January 1992,³⁰ and to cooperate fully and unconditionally in the implementation of the United Nations peace-keeping plan;

9. *Demands* that all parties and others concerned take all the necessary measures to ensure the safety of the personnel sent by the United Nations and of the members of the European Community Monitoring Mission;

10. *Calls again upon* the Yugoslav parties to cooperate fully with the Conference on Yugoslavia in its aim of reaching a political settlement consistent with the principles of the

Conference on Security and Cooperation in Europe, and reaffirms that the United Nations peace-keeping plan and its implementation is in no way intended to prejudge the terms of a political settlement;

11. *Decides* within the same framework that the embargo imposed by paragraph 6 of resolution 713 (1991) shall not apply to weapons and military equipment destined for the sole use of the Force;

12. *Requests* all States to provide appropriate support to the Force, in particular to permit and facilitate the transit of its personnel and equipment;

13. *Decides* to remain actively seized of the matter until a peaceful solution is achieved.

Adopted unanimously at the 3055th meeting.

Decisions

In a letter dated 25 February 1992,³⁷ addressed to the President of the Security Council for the attention of the members of the Council, the Secretary-General referred to resolution 743 (1992) of 21 February 1992 by which the Council had decided to establish a United Nations Protection Force. Having completed his consultations with the parties, he proposed, with the consent of the Council, to appoint Lieutenant-General Satish Nambiar, of India, as Force Commander.

By a letter dated 26 February 1992,³⁸ the President of the Security Council informed the Secretary-General as follows.

"I have the honour to inform you that your letter dated 25 February 1992 concerning the appointment of the Force Commander of the United Nations Protection Force³⁷ has been brought to the attention of the members of the Council. They agree with the proposal contained in your letter."

In a letter dated 25 February 1992,³⁹ addressed to the President of the Security Council for the attention of the members of the Council, the Secretary-General, having completed the necessary consultations, proposed that the military elements of the United Nations Protection Force be composed of contingents from the following States, all of whom had expressed their readiness in principle to make the necessary personnel available: Argentina, Bangladesh, Belgium, Canada, Colombia, Czechoslovakia, Denmark, Egypt, Finland, France, Ghana, Ireland, Kenya, Luxembourg, Nepal, Netherlands, New Zealand, Nigeria, Norway, Poland, Portugal, Russian Federation, Sweden, Switzerland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. He stated that he was awaiting a reply from certain other States which had been informally approached and that he would revert to the Security Council when he had an indication of whether they were also ready in principle to contribute military personnel to this mission.

Security Council

Distr.
GENERAL

S/RES/770 (1992)
13 August 1992

RESOLUTION 770 (1992)

Adopted by the Security Council at its 3106th meeting,
on 13 August 1992

The Security Council,

Reaffirming its resolutions 713 (1991) of 25 September 1991, 721 (1991) of 27 November 1991, 724 (1991) of 15 December 1991, 727 (1992) of 8 January 1992, 740 (1992) of 7 February 1992, 743 (1992) of 21 February 1992, 749 (1992) of 7 April 1992, 752 (1992) of 15 May 1992, 757 (1992) of 30 May 1992, 758 (1992) of 8 June 1992, 760 (1992) of 18 June 1992, 761 (1992) of 29 June 1992, 762 (1992) of 30 June 1992, 764 (1992) of 13 July 1992 and 769 (1992) of 7 August 1992,

Noting the letter dated 10 August 1992 from the Permanent Representative of the Republic of Bosnia and Herzegovina to the United Nations (S/24401),

Underlining once again the imperative need for an urgent negotiated political solution to the situation in the Republic of Bosnia and Herzegovina to enable that country to live in peace and security within its borders,

Reaffirming the need to respect the sovereignty, territorial integrity and political independence of the Republic of Bosnia and Herzegovina,

Recognizing that the situation in Bosnia and Herzegovina constitutes a threat to international peace and security and that the provision of humanitarian assistance in Bosnia and Herzegovina is an important element in the Council's effort to restore international peace and security in the area,

Commending the United Nations Protection Force (UNPROFOR) for its continuing action in support of the relief operation in Sarajevo and other parts of Bosnia and Herzegovina,

Deeply disturbed by the situation that now prevails in Sarajevo, which has severely complicated UNPROFOR's efforts to fulfil its mandate to ensure the security and functioning of Sarajevo airport and the delivery of humanitarian assistance in Sarajevo and other parts of Bosnia and Herzegovina

pursuant to resolutions 743 (1992), 749 (1992), 761 (1992) and 764 (1992) and the reports of the Secretary-General cited therein,

Dismayed by the continuation of conditions that impede the delivery of humanitarian supplies to destinations within Bosnia and Herzegovina and the consequent suffering of the people of that country,

Deeply concerned by reports of abuses against civilians imprisoned in camps, prisons and detention centres,

Determined to establish as soon as possible the necessary conditions for the delivery of humanitarian assistance wherever needed in Bosnia and Herzegovina, in conformity with resolution 764 (1992),

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. Reaffirms its demand that all parties and others concerned in Bosnia and Herzegovina stop the fighting immediately;
2. Calls upon States to take nationally or through regional agencies or arrangements all measures necessary to facilitate in coordination with the United Nations the delivery by relevant United Nations humanitarian organizations and others of humanitarian assistance to Sarajevo and wherever needed in other parts of Bosnia and Herzegovina;
3. Demands that unimpeded and continuous access to all camps, prisons and detention centres be granted immediately to the International Committee of the Red Cross and other relevant humanitarian organizations and that all detainees therein receive humane treatment, including adequate food, shelter and medical care;
4. Calls upon States to report to the Secretary-General on measures they are taking in coordination with the United Nations to carry out this resolution, and invites the Secretary-General to keep under continuous review any further measures that may be necessary to ensure unimpeded delivery of humanitarian supplies;
5. Requests all States to provide appropriate support for the actions undertaken in pursuance of this resolution;
6. Demands that all parties and others concerned take the necessary measures to ensure the safety of United Nations and other personnel engaged in the delivery of humanitarian assistance;
7. Requests the Secretary-General to report to the Council on a periodic basis on the implementation of this resolution;
8. Decides to remain actively seized of the matter.

Security Council

Distr.
GENERAL

S/RES/816 (1993)
31 March 1993

RESOLUTION 816 (1993)

Adopted by the Security Council at its 3191st meeting,
on 31 March 1993

The Security Council,

Recalling its resolutions 781 (1992) of 9 October 1992 and 786 (1992) of 10 November 1992,

Recalling paragraph 6 of resolution 781 (1992) and paragraph 6 of resolution 786 (1992) in which the Council undertook to consider urgently, in the case of violations of the ban on military flights in the airspace of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the further measures necessary to enforce the ban,

Deploring the failure of some parties concerned to cooperate fully with United Nations Protection Force (UNPROFOR) airfield monitors in the implementation of resolutions 781 (1992) and 786 (1992),

Deeply concerned by the various reports of the Secretary-General concerning violations of the ban on military flights in the airspace of the Republic of Bosnia and Herzegovina (S/24783, S/24810, S/24840, S/24870, S/24900 and Add.1 to 31).

Deeply concerned in particular by the Secretary-General's letters to the President of the Security Council of 12 and 16 March 1993 (S/25443 and S/25444) concerning new blatant violations of the ban on military flights in the airspace of the Republic of Bosnia and Herzegovina, and recalling in this regard the statement by the President of the Security Council of 17 March 1993 (S/25426), and in particular the reference to the bombing of villages in the Republic of Bosnia and Herzegovina,

Recalling the provisions of Chapter VIII of the Charter of the United Nations,

Determining that the grave situation in the Republic of Bosnia and Herzegovina continues to be a threat to international peace and security,

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. Decides to extend the ban established by resolution 781 (1992) to cover flights by all fixed-wing and rotary-wing aircraft in the airspace of the Republic of Bosnia and Herzegovina, this ban not to apply to flights authorized by UNPROFOR in accordance with paragraph 2 below;
2. Requests UNPROFOR to modify the mechanism referred to in paragraph 3 of resolution 781 (1992) so as to provide for the authorization, in the airspace of the Republic of Bosnia and Herzegovina, of humanitarian flights and other flights consistent with relevant resolutions of the Council;
3. Requests UNPROFOR to continue to monitor compliance with the ban on flights in the airspace of the Republic of Bosnia and Herzegovina, and calls on all parties urgently to cooperate with UNPROFOR in making practical arrangements for the close monitoring of authorized flights and improving the notification procedures;
4. Authorizes Member States, seven days after the adoption of this resolution, acting nationally or through regional organizations or arrangements, to take, under the authority of the Security Council and subject to close coordination with the Secretary-General and UNPROFOR, all necessary measures in the airspace of the Republic of Bosnia and Herzegovina, in the event of further violations, to ensure compliance with the ban on flights referred to in paragraph 1 above, and proportionate to the specific circumstances and the nature of the flights;
5. Requests the Member States concerned, the Secretary-General and UNPROFOR to coordinate closely on the measures they are taking to implement paragraph 4 above, including the rules of engagement, and on the starting date of its implementation, which should be no later than seven days from the date when the authority conferred by paragraph 4 above takes effect, and to report the starting date to the Council through the Secretary-General;
6. Decides that, in the event of the Co-Chairmen of the Steering Committee of the International Conference on the Former Yugoslavia notifying the Council that all the Bosnian parties have accepted their proposals on a settlement before the starting date referred to in paragraph 5 above, the measures set forth in the present resolution will be subsumed into the measures for implementing that settlement;
7. Also requests the Member States concerned to inform the Secretary-General immediately of any actions they take in exercise of the authority conferred by paragraph 4 above;
8. Requests further the Secretary-General to report regularly to the Council on the matter and to inform it immediately of any actions taken by the Member States concerned in exercise of the authority conferred by paragraph 4 above;
9. Decides to remain actively seized of the matter.

Security Council

Distr.: General

28 September 2001

Resolution 1373 (2001)

**Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on
28 September 2001**

The Security Council,

Reaffirming its resolutions 1269 (1999) of 19 October 1999 and 1368 (2001) of 12 September 2001,

Reaffirming also its unequivocal condemnation of the terrorist attacks which took place in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania on 11 September 2001, and expressing its determination to prevent all such acts,

Reaffirming further that such acts, like any act of international terrorism, constitute a threat to international peace and security,

Reaffirming the inherent right of individual or collective self-defence as recognized by the Charter of the United Nations as reiterated in resolution 1368 (2001),

Reaffirming the need to combat by all means, in accordance with the Charter of the United Nations, threats to international peace and security caused by terrorist acts,

Deeply concerned by the increase, in various regions of the world, of acts of terrorism motivated by intolerance or extremism,

Calling on States to work together urgently to prevent and suppress terrorist acts, including through increased cooperation and full implementation of the relevant international conventions relating to terrorism,

Recognizing the need for States to complement international cooperation by taking additional measures to prevent and suppress, in their territories through all lawful means, the financing and preparation of any acts of terrorism,

Reaffirming the principle established by the General Assembly in its declaration of October 1970 (resolution 2625 (XXV)) and reiterated by the Security Council in its resolution 1189 (1998) of 13 August 1998, namely that every State has the duty to refrain from organizing, instigating, assisting or participating in terrorist acts in another State or acquiescing in organized activities within its territory directed towards the commission of such acts,

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Decides* that all States shall:

(a) Prevent and suppress the financing of terrorist acts;

(b) Criminalize the wilful provision or collection, by any means, directly or indirectly, of funds by their nationals or in their territories with the intention that the funds should be used, or in the knowledge that they are to be used, in order to carry out terrorist acts;

(c) Freeze without delay funds and other financial assets or economic resources of persons who commit, or attempt to commit, terrorist acts or participate in or facilitate the commission of terrorist acts; of entities owned or controlled directly or indirectly by such persons; and of persons and entities acting on behalf of, or at the direction of such persons and entities, including funds derived or generated from property owned or controlled directly or indirectly by such persons and associated persons and entities;

(d) Prohibit their nationals or any persons and entities within their territories from making any funds, financial assets or economic resources or financial or other related services available, directly or indirectly, for the benefit of persons who commit or attempt to commit or facilitate or participate in the commission of terrorist acts, of entities owned or controlled, directly or indirectly, by such persons and of persons and entities acting on behalf of or at the direction of such persons;

2. *Decides also* that all States shall:

(a) Refrain from providing any form of support, active or passive, to entities or persons involved in terrorist acts, including by suppressing recruitment of members of terrorist groups and eliminating the supply of weapons to terrorists;

(b) Take the necessary steps to prevent the commission of terrorist acts, including by provision of early warning to other States by exchange of information;

(c) Deny safe haven to those who finance, plan, support, or commit terrorist acts, or provide safe havens;

(d) Prevent those who finance, plan, facilitate or commit terrorist acts from using their respective territories for those purposes against other States or their citizens;

(e) Ensure that any person who participates in the financing, planning, preparation or perpetration of terrorist acts or in supporting terrorist acts is brought to justice and ensure that, in addition to any other measures against them, such terrorist acts are established as serious criminal offences in domestic laws and regulations and that the punishment duly reflects the seriousness of such terrorist acts;

(f) Afford one another the greatest measure of assistance in connection with criminal investigations or criminal proceedings relating to the financing or support of terrorist acts, including assistance in obtaining evidence in their possession necessary for the proceedings;

(g) Prevent the movement of terrorists or terrorist groups by effective border controls and controls on issuance of identity papers and travel documents, and through measures for preventing counterfeiting, forgery or fraudulent use of identity papers and travel documents;

3. *Calls* upon all States to:

(a) Find ways of intensifying and accelerating the exchange of operational information, especially regarding actions or movements of terrorist persons or networks; forged or falsified travel documents; traffic in arms, explosives or sensitive materials; use of communications technologies by terrorist groups; and the threat posed by the possession of weapons of mass destruction by terrorist groups;

(b) Exchange information in accordance with international and domestic law and cooperate on administrative and judicial matters to prevent the commission of terrorist acts;

(c) Cooperate, particularly through bilateral and multilateral arrangements and agreements, to prevent and suppress terrorist attacks and take action against perpetrators of such acts;

(d) Become parties as soon as possible to the relevant international conventions and protocols relating to terrorism, including the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism of 9 December 1999;

(e) Increase cooperation and fully implement the relevant international conventions and protocols relating to terrorism and Security Council resolutions 1269 (1999) and 1368 (2001);

(f) Take appropriate measures in conformity with the relevant provisions of national and international law, including international standards of human rights, before granting refugee status, for the purpose of ensuring that the asylum-seeker has not planned, facilitated or participated in the commission of terrorist acts;

(g) Ensure, in conformity with international law, that refugee status is not abused by the perpetrators, organizers or facilitators of terrorist acts, and that claims of political motivation are not recognized as grounds for refusing requests for the extradition of alleged terrorists;

4. *Notes* with concern the close connection between international terrorism and transnational organized crime, illicit drugs, money-laundering, illegal arms-trafficking, and illegal movement of nuclear, chemical, biological and other potentially deadly materials, and in this regard *emphasizes* the need to enhance coordination of efforts on national, subregional, regional and international levels in order to strengthen a global response to this serious challenge and threat to international security;

5. *Declares* that acts, methods, and practices of terrorism are contrary to the purposes and principles of the United Nations and that knowingly financing, planning and inciting terrorist acts are also contrary to the purposes and principles of the United Nations;

6. *Decides* to establish, in accordance with rule 28 of its provisional rules of procedure, a Committee of the Security Council, consisting of all the members of the Council, to monitor implementation of this resolution, with the assistance of appropriate expertise, and *calls upon* all States to report to the Committee, no later than 90 days from the date of adoption of this resolution and thereafter according to a timetable to be proposed by the Committee, on the steps they have taken to implement this resolution;

7. *Directs* the Committee to delineate its tasks, submit a work programme within 30 days of the adoption of this resolution, and to consider the support it requires, in consultation with the Secretary-General;

8. *Expresses* its determination to take all necessary steps in order to ensure the full implementation of this resolution, in accordance with its responsibilities under the Charter;

9. *Decides* to remain seized of this matter.

Security Council

Distr.: General
20 December 2001

Resolution 1386 (2001)

Adopted by the Security Council at its 4443rd meeting, on 20 December 2001

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Afghanistan, in particular its resolutions 1378 (2001) of 14 November 2001 and 1383 (2001) of 6 December 2001,

Supporting international efforts to root out terrorism, in keeping with the Charter of the United Nations, and reaffirming also its resolutions 1368 (2001) of 12 September 2001 and 1373 (2001) of 28 September 2001,

Welcoming developments in Afghanistan that will allow for all Afghans to enjoy inalienable rights and freedom unfettered by oppression and terror,

Recognizing that the responsibility for providing security and law and order throughout the country resides with the Afghan themselves,

Reiterating its endorsement of the Agreement on provisional arrangements in Afghanistan pending the re-establishment of permanent government institutions, signed in Bonn on 5 December 2001 (S/2001/1154) (the Bonn Agreement),

Taking note of the request to the Security Council in Annex 1, paragraph 3, to the Bonn Agreement to consider authorizing the early deployment to Afghanistan of an international security force, as well as the briefing on 14 December 2001 by the Special Representative of the Secretary-General on his contacts with the Afghan authorities in which they welcome the deployment to Afghanistan of a United Nations-authorized international security force,

Taking note of the letter dated 19 December 2001 from Dr. Abdullah Abdullah to the President of the Security Council (S/2001/1223),

Welcoming the letter from the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Secretary-General of 19 December 2001 (S/2001/1217), and *taking note* of the United Kingdom offer contained therein to take the lead in organizing and commanding an International Security Assistance Force,

Stressing that all Afghan forces must adhere strictly to their obligations under human rights law, including respect for the rights of women, and under international humanitarian law,

Reaffirming its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan,

Determining that the situation in Afghanistan still constitutes a threat to international peace and security,

Determined to ensure the full implementation of the mandate of the International Security Assistance Force, in consultation with the Afghan Interim Authority established by the Bonn Agreement,

Acting for these reasons under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Authorizes*, as envisaged in Annex 1 to the Bonn Agreement, the establishment for 6 months of an International Security Assistance Force to assist the Afghan Interim Authority in the maintenance of security in Kabul and its surrounding areas, so that the Afghan Interim Authority as well as the personnel of the United Nations can operate in a secure environment;

2. *Calls upon* Member States to contribute personnel, equipment and other resources to the International Security Assistance Force, and invites those Member States to inform the leadership of the Force and the Secretary-General;

3. *Authorizes* the Member States participating in the International Security Assistance Force to take all necessary measures to fulfil its mandate;

4. *Calls upon* the International Security Assistance Force to work in close consultation with the Afghan Interim Authority in the implementation of the force mandate, as well as with the Special Representative of the Secretary-General;

5. *Calls upon* all Afghans to cooperate with the International Security Assistance Force and relevant international governmental and non-governmental organizations, and welcomes the commitment of the parties to the Bonn Agreement to do all within their means and influence to ensure security, including to ensure the safety, security and freedom of movement of all United Nations personnel and all other personnel of international governmental and non-governmental organizations deployed in Afghanistan;

6. *Takes note* of the pledge made by the Afghan parties to the Bonn Agreement in Annex 1 to that Agreement to withdraw all military units from Kabul, and calls upon them to implement this pledge in cooperation with the International Security Assistance Force;

7. *Encourages* neighbouring States and other Member States to provide to the International Security Assistance Force such necessary assistance as may be requested, including the provision of overflight clearances and transit;

8. *Stresses* that the expenses of the International Security Assistance Force will be borne by the participating Member States concerned, *requests* the Secretary-General to establish a trust fund through which contributions could be channelled to the Member States or operations concerned, and encourages Member States to contribute to such a fund;

9. *Requests* the leadership of the International Security Assistance Force to provide periodic reports on progress towards the implementation of its mandate through the Secretary-General;

10. *Calls on* Member States participating in the International Security Assistance Force to provide assistance to help the Afghan Interim Authority in the establishment and training of new Afghan security and armed forces;

11. *Decides* to remain actively seized of the matter.

Security Council

Distr.: General

28 March 2002

Resolution 1401 (2002)**Adopted by the Security Council at its 4501st meeting, on
28 March 2002**

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Afghanistan, in particular its resolutions 1378 (2001) of 14 November 2001, 1383 (2001) of 6 December 2001, and 1386 (2001) of 20 December 2001,

Recalling all relevant General Assembly resolutions, in particular resolution 56/220 (2001) of 21 December 2001,

Stressing the inalienable right of the Afghan people themselves freely to determine their own political future,

Reaffirming its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan,

Reiterating its endorsement of the Agreement on provisional arrangements in Afghanistan pending the re-establishment of permanent government institutions, signed in Bonn on 5 December 2001 (S/2001/1154) (the Bonn Agreement), in particular its annex 2 regarding the role of the United Nations during the interim period,

Welcoming the establishment on 22 December 2001 of the Afghan interim authority and looking forward to the evolution of the process set out in the Bonn Agreement,

Stressing the vital importance of combating the cultivation and trafficking of illicit drugs and of eliminating the threat of landmines, as well as of curbing the illicit flow of small arms,

Having considered the report of the Secretary-General of 18 March 2002 (S/2002/278),

Encouraging donor countries that pledged financial aid at the Tokyo Conference on reconstruction assistance to Afghanistan to fulfill their commitments as soon as possible,

Commending the United Nations Special Mission in Afghanistan (UNAMA) for the determination shown in the implementation of its mandate in particularly difficult circumstances,

1. *Endorses* the establishment, for an initial period of 12 months from the date of adoption of this resolution, of a United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA), with the mandate and structure laid out in the report of the Secretary-General of 18 March 2002 (S/2002/278);

2. *Reaffirms* its strong support for the Special Representative of the Secretary-General and *endorses* his full authority, in accordance with its relevant resolutions, over the planning and conduct of all United Nations activities in Afghanistan;

3. *Stresses* that the provision of focussed recovery and reconstruction assistance can greatly assist in the implementation of the Bonn Agreement and, to this end, *urges* bilateral and multilateral donors, in particular through the Afghanistan Support Group and the Implementation Group, to coordinate very closely with the Special Representative of the Secretary-General, the Afghan Interim Administration and its successors;

4. *Stresses also*, in the context of paragraph 3 above, that while humanitarian assistance should be provided wherever there is a need, recovery or reconstruction assistance ought to be provided, through the Afghan Interim Administration and its successors, and implemented effectively, where local authorities contribute to the maintenance of a secure environment and demonstrate respect for human rights;

5. *Calls upon* all Afghan parties to cooperate with UNAMA in the implementation of its mandate and to ensure the security and freedom of movement of its staff throughout the country;

6. *Requests* the International Security Assistance Force, in implementing its mandate in accordance with resolution 1386 (2001), to continue to work in close consultation with the Secretary-General and his Special Representative;

7. *Requests* the Secretary-General to report to the Council every four months on the implementation of this resolution;

8. *Decides* to remain actively seized of the matter.

Security Council

Distr.: General
13 October 2003

Resolution 1510 (2003)

**Adopted by the Security Council at its 4840th meeting,
on 13 October 2003**

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Afghanistan, in particular its resolutions 1386 (2001) of 20 December 2001, 1413 (2002) of 23 May 2002 and 1444 (2002) of 27 November 2002,

Reaffirming also its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan,

Reaffirming also its resolutions 1368 (2001) of 12 September 2001 and 1373 (2001) of 28 September 2001 and reiterating its support for international efforts to root out terrorism in accordance with the Charter of the United Nations,

Recognizing that the responsibility for providing security and law and order throughout the country resides with the Afghans themselves and *welcoming* the continuing cooperation of the Afghan Transitional Authority with the International Security Assistance Force,

Reaffirming the importance of the Bonn Agreement and recalling in particular its annex 1 which, inter alia, provides for the progressive expansion of the International Security Assistance Force to other urban centres and other areas beyond Kabul,

Stressing also the importance of extending central government authority to all parts of Afghanistan, of comprehensive disarmament, demobilization and reintegration of all armed factions, and of security sector reform including reconstitution of the new Afghan National Army and Police,

Recognizing the constraints upon the full implementation of the Bonn Agreement resulting from concerns about the security situation in parts of Afghanistan,

Noting the letter dated 10 October 2003 from the Minister for Foreign Affairs of Afghanistan (S/2003/986, annex) requesting the assistance of the International Security Assistance Force outside Kabul,

Noting the letter dated 6 October 2003 from the Secretary-General of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) to the Secretary-General (S/2003/970)

regarding a possible expansion of the mission of the International Security Assistance Force,

Determining that the situation in Afghanistan still constitutes a threat to international peace and security,

Determined to ensure the full implementation of the mandate of the International Security Assistance Force, in consultation with the Afghan Transitional Authority and its successors,

Acting for these reasons under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Authorizes* expansion of the mandate of the International Security Assistance Force to allow it, as resources permit, to support the Afghan Transitional Authority and its successors in the maintenance of security in areas of Afghanistan outside of Kabul and its environs, so that the Afghan Authorities as well as the personnel of the United Nations and other international civilian personnel engaged, in particular, in reconstruction and humanitarian efforts, can operate in a secure environment, and to provide security assistance for the performance of other tasks in support of the Bonn Agreement;

2. *Calls upon* the International Security Assistance Force to continue to work in close consultation with the Afghan Transitional Authority and its successors and the Special Representative of the Secretary-General as well as with the Operation Enduring Freedom Coalition in the implementation of the force mandate, and to report to the Security Council on the implementation of the measures set out in paragraph 1;

3. *Decides also* to extend the authorization of the International Security Assistance Force, as defined in resolution 1386 (2001) and this resolution, for a period of twelve months;

4. *Authorizes* the Member States participating in the International Security Assistance Force to take all necessary measures to fulfil its mandate;

5. *Requests* the leadership of the International Security Assistance Force to provide quarterly reports on the implementation of its mandate to the Security Council through the Secretary-General;

6. *Decides* to remain actively seized of the matter.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Bull Hedley, *Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000.
- Carr Edward H., *Η Εικοσαετής Κρίση 1919 – 1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000.
- Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική: Από την «ιδεαλιστική αθωότητα» στο «πεπρωμένο του έθνους»*, Αθήνα: Οδυσσέας, 1994.
- Ήφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας και Μεγάλης Βρετανίας*, Αθήνα: Ποιότητα, 1999.
- Ήφαιστος Παναγιώτης, *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Ποιότητα, 1999.
- Ήφαιστος Παναγιώτης, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο*, Αθήνα: Ποιότητα, 2003.
- Kant Immanuel, *Για μία αιώνια ειρήνη*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1992.
- Kennedy Paul, *Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων: Οικονομική Μεταβολή και Στρατιωτική Σύγκρουση από το 1500 ως το 2000*, Αθήνα: Αξιωτέλλης, 1990.
- Kooley John K., *Τρομοκρατία: Ανίεροι Πόλεμοι*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2002.
- Κώνστας Δημήτρης – Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1997.
- Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Τα Βαλκάνια μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1994.
- Rashid Ahmed, *Οι Ταλιμπάν: Το Ισλάμ, τα Πετρέλαια και το Νέο Μεγάλο Παιχνίδι στην Κεντρική Ασία*, Αθήνα: Ενάλιος, 2000.
- Rawls John, *Το Δίκαιο των Λαών και η ιδέα της δημόσιας λογικής αναθεωρημένη*, Αθήνα, Ποιότητα, 1999.
- Rawls John, *Θεωρία της Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Πόλις, 2001.
- Van Evera Stephen, *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000.

- Χειλά Ειρήνη, *Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων: Ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1999.
- Χριστοδουλίδης Θεόδωρος – Μπουραντώνης Δημήτρης (επιμ.), *Ο ΟΗΕ στο κατώφλι της μεταψυχροπολεμικής εποχής*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1998.
- Wight Martin, *Διεθνής Θεωρία: Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Αθήνα: Ποιότητα, 1998.

Ξενογλώσση

- Allin Dana H., *NATO's Balkan Interventions: Adelphi Paper 347*, (Oxford, Oxford University Press for the IISS, 2002).
- Annan Kofi, *The Question of Intervention: Statements by the Secretary – General*, New York, United Nations, 1999.
- Aron Raymond, «The Anarchical Order of Power», *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, Summer 1995.
- Art Robert, «Geopolitics Updated: The Strategy of Selective Engagement», *International Security*, Vol. 23, No. 3, Winter 1998/99.
- Baldwin David A. (ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, New York: Columbia University Press, 1993.
- Bose Sumantra, *Bosnia after Dayton: Nationalist Partition and International Intervention*, London, Hurst & Company, 2002.
- Bose Sumantra, «The Bosnian State a Decade after Dayton», *International Peacekeeping*, Vol. 12, No. 3, Autumn 2005.
- Bourantonis Dimitris and Wiener Jarrod (eds), *The United Nations and the New World Order: The World Organization at Fifty*, London: Macmillan Press, 1995.
- Brown Michael E. (ed.), *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton N.J, Princeton University Press, 1993.
- Bull Hedley (ed.), *Intervention in World Politics*, Oxford, Oxford University Press, 1984.
- Burke Anthony, «Against the New Internationalism», *Ethics and International Affairs*, Vol. 19, No. 2, Summer 2005.
- Byers Michael, «Terrorism, the Use of Force and International Law after 11 September», *International Comparative Law Quarterly*, Vol. 51, No. 2, April 2002.

- Cause III Gregory F., «Can Democracy Stop Terrorism?», *Foreign Affairs*, Vol. 84, No. 5, September / October 2005.
- Gannon Kathy, «Afghanistan Unbound», *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 3, May / June 2004.
- Charney Jonathan I., «The Use of Force against Terrorism and International Law», *American Journal of International Law*, Vol. 95, No. 4 (Oct. 2001).
- Chatterjee Deen K. and Scheid Don E. (eds), *Ethics and Foreign Intervention*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Chesterman Simon, *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Chesterman Simon, «Walking Softly in Afghanistan: the Future of UN State – building», *Survival*, Vol. 44, No. 3, Autumn 2002.
- Daalder Ivo H., *Getting to Dayton: The Making of America's Bosnia Policy*, Washington D.C: Brookings Institution Press, 2000.
- Fixdal Mona and Smith Dan, «Humanitarian Intervention and Just War», *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2 (Nov. 1998).
- Franck Thomas M., «Terrorism and the Right of Self - Defense», *American Journal of International Law*, Vol. 95, No. 4 (Oct. 2001).
- Ghali Boutros – Boutros, «An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peace Making and Peace Keeping», UN Doc, H/47/277, July 17th, 1992.
- Chali Boutros – Boutros, «Supplement to “An Agenda for Peace”: Position Paper of the Secretary General on the Occasion of the 50th Anniversary of the United Nations», January 3rd, 1995.
- Gilpin Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Goulding Marrack, «The Evolution of United Nations Peacekeeping», *International Affairs*, Vol. 69, No. 3, July 1993.
- Gow James, *Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*, London, Hurst & Company, 1997.
- Guillaume Gilbert, «Terrorism and International Law», *International Comparative Law Quarterly*, Vol. 53, No. 3 July 2004.
- Halliday Fred, «Kabul's Patriarchy With Guns», *The Nation*, 11 November 1996.
- Hartz Louis, *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution*, New York: Harcourt Press Brace, 1991.

- Hendrickson David C. and Tucker Robert W., «The Freedom Crusade», *National Interest*, Fall 2005.
- Hersh Seymour M., «The Other Way: Why Bush's Afghanistan problem won't go away», *The New Yorker*, 12 / 4 / 2004.
- Higgins Rosalyn, «The New United Nations and former Yugoslavia», *International Affairs*, Vol. 69, No. 3, July 1993.
- Hoffmann Stanley, «The Crisis of Liberal Internationalism», *Foreign Policy*, No. 98, Spring 1995.
- Holzgrefe J.L. and Keohane Robert O. (eds), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Ikenberry John G. and Kupchan Charles A., «Socialization and Hegemonic Power», *International Organization*, Vol. 44, No. 3, Summer 1990.
- Ikenberry John G., «The Future of International Leadership», *Political Science Quarterly*, Vol. 111, No. 3, Autumn 1996.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, Ottawa: IDRC, 2002.
- International Crisis Group (ICG), *EUFOR: Changing Bosnia's Security Arrangements*, Europe Briefing, 29 June 2004.
- Keegan John, «The Ordeal of Afghanistan», *Atlantic Monthly*, November 1995.
- Keohane Robert O. and Nye Joseph S., «Transnational Relations and World Politics: An Introduction», *International Organization*, Vol. 25, No. 3, Summer 1971.
- Keohane Robert O. and Nye Joseph S., «Transnational Relations and World Politics: A Conclusion», *International Organization*, Vol. 25, No. 3, Summer 1971.
- Keohane Robert O. and Nye Joseph S., «Transgovernmental Relations and International Organizations», *World Politics*, Vol. 27, No. 1, October 1974.
- Keohane Robert O. and Nye Joseph S., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little, Brown and Company, 1977.
- Keohane Robert O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton N.J, Princeton University Press, 1984.
- Keohane Robert O. and Martin Lisa L., «The Promise of Institutional Theory», *International Security*, Vol. 20, No. 1, Summer 1995.
- Keohane Robert O., «International Institutions: Can Interdependence Work?», *Foreign Policy*, No. 110, Spring 1998.

- Kissinger Henry, *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812 – 1822*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1999.
- Krasner Stephen D., *Defending the National Interest: Raw Materials and U.S Foreign Policy*, Princeton: Princeton University Press, 1978.
- Krasner Stephen D., *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Kupchan Charles A. and Kupchan Clifford A., «The Promise of Collective Security», *International Security*, Vol. 20, No. 1, Summer 1995.
- Larrabee F.S., «Long Memories and Short Fuses: Change and Instability in the Balkans», *International Security*, Vol. 15, No. 3, Winter 1990/91.
- Linz Juan J. and Stepan Alfred, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post – Communist Europe*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996.
- Lyons Gene M. and Mastanduno Michael, *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1995.
- MacFarlane Neil S., «*Intervention in Contemporary World Politics*», Adelphi Paper 350, (Oxford: Oxford University Press for the IISS, 2002).
- Manuel Anja – Singer P.W, «A New Model Afghan Army», *Foreign Affairs*, Vol. 81, No. 4, July / August 2002.
- Mayall James (ed.), *The New Interventionism 1991 – 1994: United Nations Experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- McMahan Patrice C., «Rebuilding Bosnia: A Model to Emulate or to Avoid?», *Political Science Quarterly*, Vol. 119, No. 4, Winter 2004/05.
- Mearsheimer John J., «The False Promise of International Institutions», *International Security*, Vol. 19, No. 3, Winter 1994/95.
- Mishra Pankaj, «The Real Afghanistan», *The New York Review of Books*, Vol. 52, No. 4, 10 March 2005.
- Morgenthau Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred Knopf, 1947.
- Nardin Terry, «Humanitarian Imperialism: Response to “Ending Tyranny”», *Ethics and International Affairs*, Vol. 19, No. 2, Summer 2005.
- Papatiriacou Charalambos, «Liberal Idealism versus Realism: The Yugoslav Case», *Occasional Research Paper No. 6*, Athens: I.I.R., April 1994.

- Rashid Ahmed, «The Taliban: Exporting Extremism», *Foreign Affairs*, Vol. 78, No. 6, November / December 1999.
- Rashid Ahmed, «The Mess in Afghanistan», *The New York Review of Books*, Vol. 51, No. 2, 12 February 2004.
- Reisman Michael W., «Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law», *American Journal of International Law*, Vol. 84, No. 4 (Oct. 1990).
- Reisman Michael W., «International Legal Responses to Terrorism», *Houston Journal of International Law*, Vol. 22, No. 3 (1999).
- Reisman Michael W., «In Defense of World Public Order», *American Journal of International Law*, Vol. 95, No. 4, (Oct. 2001).
- Roberts Adam, *Humanitarian Action in War*, Adelphi Paper 305, (Oxford: Oxford University Press for the IISS, 1996).
- Rosenau James N., «Intervention as a Scientific Concept», *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 13, No. 2 (Jan 1969).
- Rubin Barnett R., Stoddard Abby, Humayun Hamidzada, Adib Farhadi, «Building a New Afghanistan: The Value of Success, the Cost of Failure», *Center on International Cooperation*, New York University, March 2004.
- Saikal Amin, «Afghanistan's Ethnic Conflict», *Survival*, Vol. 40, No. 2, Summer 1998.
- Sloan Stanley R., «US Perspectives on NATO's Future», *International Affairs*, Vol. 71, No. 2, April 1995.
- Stedman Stephen John, «The New Interventionists», *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 1, America and the World 1992/93.
- Takeyh Ray, «Re – imagining US – Iranian Relations», *Survival*, Vol. 44, No. 3, Autumn 2002.
- Teson Fernando R., «Ending Tyranny in Iraq», *Ethics and International Affairs*, Vol. 19, No. 2, Summer 2005.
- Walker Jenonne, «Keeping America in Europe», *Foreign Policy*, No. 83, Summer 1991.
- Waltz Kenneth N., *Theory of International Politics*, Massachusetts: Addison – Wesley, 1979.
- Weiss Thomas G., Forsythe David P. and Coate Roger A., *The United Nations and Changing World Politics*, Boulder: Westview Press, 1994.

- Wheeler Nicholas, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Woodward Bob, *Bush at War*, New York, Simon & Schuster, 2002.
- Woodward Susan L., *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, Washington D.C., Brookings Institution Press, 1995.
- Zisk – Marten Kimberly, «Defending Against Anarchy: From War to Peacekeeping in Afghanistan», *The Washington Quarterly*, Vol. 26, No. 1, Winter 2002/03.